

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У КОНТЕКСТІ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Навчально-методичний посібник

Суми
Видавництво СумДПУ ім. А.С. Макаренка
2010

УДК 371.212 + 37.037 (075)
ББК 74.200.054 + 74.200.513
Ф 50

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка

Рецензенти:

Дубогай О. Д. – доктор пед. наук, професор НДПУ ім. М.П. Драгоманова;
Лянной Ю.О. – канд. пед. наук, професор Інституту фізичної культури
СумДПУ ім. А.С. Макаренка;
Сбруєва А. А. – доктор пед. наук, професор СумДПУ ім. А.С. Макаренка.

**Авторський колектив: Тверезовський В.Г., Шматкова А.І.,
Сидоренко О.Р., Бабич В.Г.**

Ф 50 Фізичне виховання у контексті козацької педагогіки :
[навч.-метод. посіб.] / В.Г. Тверезовський, А.І. Шматкова, О.Р. Сидоренко,
В.Г. Бабич. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. – 160 с.

У посібнику подані сценарії виховних заходів оздоровчого спрямування, що мають на меті відродження традицій українського народу, піднесення національної свідомості, плекання любові до батьківщини, збагачення знань про її історичне минуле, а також сприяють фізичному і мистецькому вихованню дітей та молоді.

Розрахований на викладачів і студентів педагогічних навчальних закладів, учителів загальноосвітньої школи та педагогів-організаторів.

УДК 371.212 + 37.037 (075)
ББК 74.200.054 + 74.200.513

© Тверезовський В.Г., Шматкова А.І.,
Сидоренко О.Р., Бабич В.Г., 2010
© Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010

ЗМІСТ

Передмова	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАХОДІВ НА ОСНОВІ ТРАДИЦІЙ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ	5
РОЗДІЛ II. СЦЕНАРІЇ ЗАХОДІВ.....	9
Тематичний вечір «Українське лицарство».....	9
Рідна Україна – чарівна країна	14
Мати – берегиня родини.....	21
Свято козацького роду	25
Тієї слави козацької повік не забудем.....	30
Шляхами козацької слави	37
Де козак, там і слава... ..	42
Козак не боїться ні хмари, ні грому	44
Свято «Козацькому роду нема переводу»	47
Конкурс юних козачат	53
Презентація дружини і посвята в козачата	58
Забави козачат.....	62
Театралізований конкурс «Козацькі випробування» (О.В. Безпалько)	68
Посвята в козачата.....	72
Козацькі забави у спортивній залі	81
Сценарій заходу «Нумо, козаче» (А.Й. Капська, І.М. Парфенюк).....	83
Козацькі забави	87
Джури запрошують на свято	91
Школяррики-соколики	93
Розважальний конкурс на козацьку тематику	96
Козацькі ігри	100
Покрова – День українського козацтва	104
РОЗДІЛ III. ДОБІРКА УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ	110
РОЗДІЛ IV. ДОБІРКА РЕЦЕПТІВ УКРАЇНСЬКИХ СТРАВ	131
РОЗДІЛ V. ГЕТЬМАНСТВО В УКРАЇНІ.....	146
Алфавітний покажчик українських пісень	155
Алфавітний покажчик рецептів українських страв	157
Література	158

ПЕРЕДМОВА

Український народ історично створював самобутні види фізичних вправ і способи їх використання, які надалі утворили своєрідну систему національного виховання. Щодо цього не є винятком традиції української національної системи виховання школярів.

Протягом останнього часу з'явилося багато видань, присвячених вивченню національних традицій фізичної культури українського народу. У працях О. Апанович, І. Крип'якевича, В. Пілата, Є. Приступи, Б. Рібакова, Д. Яворницького та інших висвітлюються витoki, принципи і методи, засоби, а також форми фізичного виховання в різні історичні періоди.

Одним із прикладів виховання українських дітей є родинно-шкільне козацьке виховання, що ґрунтується на органічному поєднанні козацької педагогіки, фізичної культури, мистецтва тощо.

Створити свято у школі – справа не проста. Для цього потрібні не тільки організаторські здібності та ентузіазм педагогів, а й знання з різних галузей і фахові поради щодо цієї справи.

Пропонуємо вашій увазі навчально-методичний посібник із добіркою сценаріїв дошкільних і шкільних свят на козацьку тематику, яка допоможе зробити ваше свято цікавим, веселим та повчальним. Тут ви знайдете вірші, пісні, опануєте різноманітні ігрові методи. Доречним доповненням є добірка тематичних пісень, рецепти українських національних страв.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВИХ ЗАХОДІВ НА ОСНОВІ ТРАДИЦІЙ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Фізичне виховання є головним напрямом упровадження фізичної культури. Фізична культура, що входить як обов'язковий розділ до гуманітарного компонента освіти, є складовою загальної культури та професійної підготовки молоді, яка навчається. Протягом усього періоду навчання фізичне виховання органічно входить до комплексу заходів із загального виховання і покликане забезпечувати розвиток фізичних, морально-вольових, розумових здібностей і професійно-прикладних навичок людини. Фізичне виховання, як і виховання в цілому, є процесом вирішення певних освітньо-виховних завдань, який характеризується всіма загальними ознаками педагогічного процесу, або здійснюється за умов самовиховання.

Одним із шляхів розвитку та виховання підростаючого покоління є реалізація освітнього і розвивального потенціалу фізичної культури із застосуванням засобів козацької педагогіки.

Українці виховували дітей та молодь на козацьких традиціях і законах, прикладах визначних козаків, тому вся педагогіка мала назву козацької.

Козацька педагогіка – це складова української етнопедагогіки: в усній формі вона зберегла, передаючи від покоління до покоління, найкращі духовні цінності народу, досвід тіловиховання, формування і навчання особистості [3; 4; 5; 7]. Так виник неписаний кодекс лицарської честі, що передбачав:

- любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, ставленні до батьківщини;
- готовність захищати слабших, молодших, зокрема дітей;
- шляхетне ставлення до дівчини, жінки, бабусі;
- непохитне дотримання принципів народної моралі, високу духовність (правдивість, справедливість, скромність, працьовитість тощо);
- обстоювання повної свободи та незалежності особистості, народу, держави;
- плекання національних традицій, звичаїв та обрядів, пошанне

ставлення до рідної землі;

- прагнення робити пожертви на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів;

- цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил;

- уміння скрізь і всюди бути шляхетною людиною, виявляти інші чесноти.

Козацька педагогіка акумулювала вироблені віками й апробовані часом традиції виховання молоді. Система освіти і виховання у школах Запорозької Січі (січових, полкових, паланкових, парафіяльних та інших), крім формування у молоді лицарських якостей, скеровувалася на формування певної системи доблесті та звитяги, а саме:

- готовності змагатися за волю, честь і славу України;

- нехтування небезпекою, коли йдеться про рідних, друзів, побратимів;

- ненависті до ворогів, прагнення визволити рідний край від чужинців;

- здатності обстоювати рідну мову, культуру, прагнення бути господарем на власній землі;

- героїзму, подвижництва у праці та в бою в ім'я свободи і незалежності України.

У школах Запорозької Січі організовувалися традиційні для запорізького козацтва ігри та розваги, під час яких учні гартували свої фізичні та моральні якості. Особливо насичено і цікаво, у супроводі забав та рухливих ігор відбувалося урочисте переведення учнів із попереднього класу в наступний [5; 6; 7; 11].

У козацькому середовищі виникло, закріпилося, а потім і поширилося кілька специфічних систем фізичних і психофізичних вправ, спрямованих на самовдосконалення особистості. Це насамперед система фізичного виховання і військового вишколу учнів різних типів шкіл (володіння луком, списом, шаблею й арканом, майстерність їзди на бойовому коні, догляд за ним тощо).

«Як і бувале козацтво, молодь на свята народного календаря, у процесі народних ігор, змагалася на силу, спритність, винахідливість, точність. Традиційними були змагання на конях (перегони тощо)» [1; 8; 11].

У непрохідних дніпровських плавнях козацька молодь під наглядом

найдосвідченіших запорожців у постійній праці загартовувала своє здоров'я, розвивала силу і спритність. Цьому сприяли полювання, рибальство, плавання і традиційні змагання з веслування. Найбільш відповідальним випробуванням для молоді було подолання дніпровських порогів, і тільки виконавши це завдання, вони отримували звання дійсного запорозького козака.

Виховання в козацьких школах та літніх юнацьких таборах проводилося у процесі різноманітних спортивних ігор, розваг і змагань, що гартували волю та характер юних, підносили їх духовність і розвивали інтелект, витримку, наполегливість, вміння доводити справу до кінця, до перемоги. Спортивно-фізичні ігри прямо й опосередковано впливали на формування інтелектуального рівня юного українця, на розумовий і фізичний розвиток особистості; в умовах боротьби за збереження українського етносу і виживання за екстремальних обставин козаки гартували тіло і дух, доводячи особистість майже до ідеалу.

Високий рівень психофізичної та духовної культури козацтва, досягнення української етнопедагогіки у справі виховання молоді, її інтелектуального розвитку належно поціновані й апробовані у світі, а тому кращі здобутки козацької системи виховання мають бути творчо використані за нових умов, адже історію не можна змінити. Тільки в конкретних справах, у плині активної інтелектуальної та практичної діяльності учні зможуть успішно розвивати в собі козацьку мужність, шляхетність, кмітливість, винахідливість, ініціативність та інші якості.

Молодь, яка навчається у педагогічному закладі, у майбутній професійній діяльності повинна допомогти дітям реалізувати прагнення до всебічного гармонійного розвитку – розумового, фізичного, творчого тощо. Втіленню цієї ідеї в життя сприятимуть шкільні тематичні оздоровчо-мистецькі заходи.

Свято не має чітко визначеної форми, воно може змінюватися залежно від бажання організаторів й учасників. До структури святкових заходів можуть входити певні традиційні обряди. Це не тільки додасть святу сталості та сприятиме відродженню національних традицій, але й потужно стимулюватиме духовне і фізичне життя людей [5; 6; 11]. Обряди – це соціальне явище, що становить комплекс символічних традиційно закріплених умовних дій, спрямованих на оформлення певних подій у

житті людей, держави тощо.

До активної участі у святковому заході залучаються всі учні, педагоги, батьки, представники громадських організацій. Такі заходи рекомендується починати з урочистих церемоній (підняття Державного Прапора, привітання гостей тощо). Це позитивно позначиться на загальному настрої та перебігу свята, змісті ігор, конкурсів, вікторин, гуртових виступів, репертуарі художніх колективів.

До організації святкового заходу, складання його сценарію, підготовки окремих фрагментів залучаються практично всі вчителі й учні. Під керівництвом учителя малювання школярі готують виставку творчих робіт, малюють плакати, готують афіші та запрошення, прикрашають залу, де відбудеться захід.

За допомогою вчителя музики школярі добирають відповідне музичне оформлення та відшліфовують показові виступи. Учитель працює разом зі школярами виготовляє вітрини для виставок, різноманітні підставки, прикраси тощо, готує українські страви для конкурсів.

Корисним буде залучення до участі у святковому заході батьків, які можуть надати допомогу відповідно до свого фаху.

Складаючи сценарій, доцільно чергувати мистецько-розважальні та спортивні фрагменти, щоб постійно підтримувати зацікавленість як учасників, так і гостей [12].

Як правило, всі святкові заходи завершуються нагородженням переможців призами, дипломами, грамотами тощо. Різновид заохочення обирають організатори, вони ж відповідають за належне вшанування призерів змагання. Заключне слово надається голові оргкомітету, представникам керівних органів (директорові школи, голові спортивного клубу тощо). Наприкінці свята або наступного дня необхідно провести підсумкове засідання оргкомітету, на якому проаналізувати й оцінити ефективність роботи всіх залучених до підготовки і проведення святкового заходу.

РОЗДІЛ II. СЦЕНАРІЇ ЗАХОДІВ

ТЕМАТИЧНИЙ ВЕЧІР

«УКРАЇНСЬКЕ ЛИЦАРСТВО»

Мета: ознайомити дітей та школярів з героїчним минулим українського козацтва, традиціями козацької родини.

Обладнання: українські костюми та національна атрибутика; кобза; фонограма українських пісень.

Сцена прикрашена українськими рушниками, православною іконою. У кутку сцени стоїть кобза. Виходять ведучі.

Ведуча I. Історія народу, як і життя людини, має героїчні, трагічні і нещасливі сторінки. Оскільки в героїчному найповніше виявляється національний характер народу, його душевна краса, його талант, то ці сторінки особливо хвилюють і викликають почуття національної гордості. В історичному минулому українського народу було таке неповторне і легендарне явище, як Запорозька Січ.

Звучать козацькі пісні.

Читець. Це про неї писав М.В. Гоголь у повісті «Тарас Бульба»: «Так ось вона, Січ! Ось те гніздо, звідки вилітають усі ті горді й дужі, як леви! Ось звідки

розливається воля і козацтво на всю Україну».

Ведуча II. Та хто ж вони – козаки? Давайте спробуємо на хвилину замислитись над змістом слів «козак», «козаки». Що вони будять в душі? Мабуть, у вашій уяві постали образи сильних, мудрих і відданих рідній землі людей.

Ведуча I. Козацький спосіб життя, козацькі звичаї і традиції з давніх-давен вважаються великою моральною цінністю українського народу. Про це свідчить народна мудрість «Козацькому роду нема переводу». Навіть у наш час, якщо хочуть підкреслити вроду людини, її кращі риси, то говорять, що вона «козацького роду». А щоб підкреслити чоловічі якості хлопчика чи юнака, говорять, що «з нього буде добрий козак».

Ведуча II. За давньою українською традицією, той, кого називають козаком, не обов'язково військова людина. Він має бути насамперед «справжнім чоловіком». Мужнім, освіченим, розумним, із почуттям власної гідності. Особливо цінується в козакові його лицарство, тобто готовність служити високій ідеї, громаді, ставати на оборону гнаного, слабкого, переслідуваного. Інакше кажучи, козак – ідеал, український

архетип чоловіка.

Ведуча I. У такому ідеалі чоловіка відбилася вся українська історія, особливо історія XVII ст. з його прагненнями до освіти, миру, людяності й одночасно з безкінечними війнами, незліченними смертями в ім'я віри і свободи.

Читець. Про загальну любов до лицаря-козака і про складність його душевного світу з великим розумінням писав свого часу П. Куліш у «Чорній раді»: «Добрі молодці багато інколи діяли шкоди по Україні, да, мимо того, якось припадали до душі всякому... Чим же, то чим ті запорожці так припадали до душі всякому? Може, тим, що вони безпечно, да разом з тим якось і смутно дивитись на божий мир. Гуляли вони і гульнею доводили, що все на світі суєта одна. Не треба було їм ні жінки, ні дітей, а гроші розсипали як полуку. Може, тим, що Запоріжжя споконвіку було серцем українським, що на Запоріжжі воля ніколи не вмирала, давні звичаї ніколи не забувались, козацькі предковічні пісні до посліду днів не замовкали, і було те Запоріжжя, як у горні іскра: який хоч, такий і розпалили вогонь».

Ведуча II. Запорозькі козаки були безжалісними до своїх ворогів і добрими друзями, вірними товаришами, справжніми братами в стосунках один з одним, мирними сусідами своїх соратників за ремеслом.

Ведуча I. Світлий бік характеру запорозьких козаків утворювали благодущність, непереможність, щедрість, безкорисність, постійність у дружбі, яку високо цінували у Запоріжжі, любов до особистої свободи. Вони віддавали перевагу лютій смерті, ніж ганебному рабству; їх відзначали глибока повага до старших і заслужених воїнів; простота, помірність і винахідливість.

Читець.

Бились зранку козаченьки

До ночі глухої.

Козаків лягло чимало,

А татар утхроє.

Ні один козак не здався

Живим у неволю.

Полягли всі, не вернувся

Ні один додому.

Ведуча II. До захожих і заїжджих людей запорозькі козаки завжди були гостинні й привітні: «Сей звичай був у запорожців не тільки до приятелів і знайомих, але й до сторонніх людей, і дотримували цю гостинності чесноту суворо і

неухильно».

Ведуча I. Нарівні з гостинністю і привітністю козаки ставили особисту чесність як у себе, на Запорозжжі, так і на війні, щодо ворогів православної віри.

Читець.

У нас над усе честь і слава,

Військова справа:

Щоб і себе на сміх не дати,

І ворогів під ноги топтати.

Ведуча II. На війні запорозький козак завжди відзначався розумом, хитрістю, вражав ворога відвагою, гідною подиву здатністю витримувати найтяжчі випробування і жах смерті. Війна для козака була так само необхідна, як птахові крила, як рибі вода. Без війни козак – не козак, без війни лицар – не лицар.

Читець. Грішний той, хто виявляє козакам зневагу.

Вдома простий чоловік завжди перебуває, а козак у військо йде, дім свій залишає.

Чи повернеться, йдучи, – впевнитись не може, тож і ти обережи їх од смерті, Боже.

Не годиться також їм осуд цей виявляти.

Козаків, немов святих, треба шанувати.

Адже кров свою вони в битвах проливають і за віру праведну

душі покладають.

Ведуча I. За природними якостями, властивими справжньому українцеві, запорожці відзначалися вмінням майстерно розповідати, зауважувати смішні риси інших і передавати їх у жартівливому, але не образливому тоні.

Читець. «Звичаї у запорожців дивні, вчинки хитрі, а мова і вигадки гострі й більше на насмішку схожі. Цією рисою характеру частково пояснюються і ті дивовижні прізвиська, які вони давали новакам, що приходили в Січ: Півторакожуха, Нелийпиво, Лупиніс, Задерихвіст. Людину малого зросту, за властивістю свого гумору вони називали Махиною, чоловіка великого зросту – Велетнем, шибеника – Святошею, ледачого – Доброволею, незграбного – Черпахою».

Ведуча II. Згадаймо лише всім відому «Відповідь запорожців турецькому султану».

Читець.

Ти, султане, чортів синів,

Люципера брате,

Внуку Господа самого

І чорте рогатий.

Стравнику ти цареградський,

Пивнику Мактонський,

Свине грецька й модовська,
Ковалю вавлонський!
Кате сербів і Подолі,
Папуго ти кримська,
Єгипетський ти свинарю,
Сово русалимська тощо.

Ведуча I. У вільний від походів час
козаки любили погомоніти,
послухати розповіді інших,
тримаючи при цьому в зубах
коротенькі люлечки, так звані
«носогрійки», і попихкуючи з них
димком. Люлька для козака –
перша річ.

Ведуча II. Бувши в душі поетами і
ліриками, запорожці завжди
обирали найбільш мальовничі
місця для своїх осель. Бувши
шанувальниками пісень, дум і
різної музики, вони любили
послухати своїх боянів, складали
пісні й думи, самі бралися до
кобзи, яка була в них улюбленим
музичним інструментом.

Читець. Кобза була щирою
подругою, дружиною вірною, він
довіряв їй свої думи.

Струни мої золотії, грайте ж мені
стиха, нехай козак-нетяжище та
забуде лихо.

Ведуча I. Кобзарі по всій Україні
оспівували Богдана
Хмельницького, Івана Богуна,
полковника Морозенка. Ось деякі
назви цих пісень: «Чи не той то

Хміль», «Іван Богун», «Ой Морозе,
Морозенку, ти славний козаче»,
«Перемога під Корсунем».

(Звучить одна з пісень.)

Читець.

Славно твоя кобза грає,
Любий мій козаче,
Вона ж голосно співає,
Голосно і плаче.

Мабуть, ти учивсь співати
На руїнах Січі,

Де ще бідна наша мати
Заглядає в вічі,

Де та бідна мати просить

Кожну душу щиру,

Хто по світу кобзу носить,

Щоб співали миру

Про кобзарство незабутнє,

Вірне, стародавнє,

Про життя козацьке смутне,

Смутне, але славне.

Ведуча II. У житті, як у козацькому
поході, все може трапитись, однак
до жінки, та ще матері, козаки
ставились наче до богині.
Недаремно їхньою
покровителькою була Матір Божа,
а найулюбленішою іконою і
церквою Покрова Запорозька.

Ведуча I. Пошана до матері,
бабусі, сестри, що пропагувалася в
сімейному вихованні, у хлопця –
майбутнього козака – поступово
переростала в пошану до дівчини,
майбутньої дружини.

Це лицарство закоханого юнака з великою силою передано в українських ліричних піснях, в яких юнак, поряд із звертанням до коханої з найніжнішими словами, заявляє про свою готовність піклуватися про неї, бути її захисником й опорою.

Ведуча II. До Запорозької Січі під страхом смерті заборонялося приводити жінок. Крім того, запорожці вважали небажаним козаку одружуватися замолоду.

В основі цих звичаїв було, по-перше, бажання мати регулярне військо з високою бойовою готовністю. По-друге, у козака було небезпечне життя, над ним повсякчасно кружляла смерть, тож мати дружину та дітей за таких обставин – означало свідомо прирікати їх на сирітство.

Читець.

Ой три шляхи широкі
До купи зійшлися,
На чужину з України
Брати розійшлися.
Покинули стару матір,
Той жінку покинув,
А той сестру. А найменший –
Молоду дівчину.

Ведуча I. Проводам козаків, прощанню сина з матір'ю, хлопця з дівчиною, чоловіка з дружиною присвячено багато народних

пісень і літературних творів. Серед них – «Гомін, гомін по діброві», «Йшли корови з діброви», «Їхав козак за Дунай», «Засвіт встали козаченьки».

(Звучить одна з пісень.)

Ведуча II. Мабуть, неможливо знайти людину, яка б не чула пісні «Реве та стогне Дніпр широкий», але не всі знають, що це тільки початок балади Т.Г. Шевченка «Причинна», де на тлі бентежної природи відбувається страшна трагедія. Втративши надію дочекатися повернення козака, дівчина гине, а козак, повернувшись, від горя кінчає життя самогубством. Ми захоплюємося коханням Ромео і Джульєтти і не знаємо, що маємо неперевершені шедеври про кохання козака і дівчини в українському фольклорі та літературі, зокрема у творах Т.Г. Шевченка.

Читець.

Полюбила чорнобрива
Козака дівчина.
Полюбила – не спинила:
Пішов – та й загинув.
Якби знала, що покине, –
Була б не любила:
Якби знала, що загине, –
Була б не пустила.

Ведуча I. Особливо ганебним

злочином уважалась зрада кохання, зрада дружині чи чоловікові або другові. Народний осуд цього явища був викликаний тим, що непорядна в особистому житті людина не може прислужитися й своїй вітчизні. Якщо хтось здатний зрадити близьку людину, то він зрадить і батьківщину. На цьому тлі й сформувався неповторний за своєю красою образ Марусі Чурай, в якому з особливою силою виявилися найяскравіші риси характеру української жінки.

Ведуча II. Незалежності української жінки в козацькі часи могла позаздрити дворянка будь-якої європейської країни, бо козачка була рівноправною з чоловіком, мала такі ж громадянські права, особисту незалежність, як і її чоловік.

РІДНА УКРАЇНА – ЧАРІВНА КРАЇНА

Мета: вчити дітей любити рідну країну, шанувати традиції українського народу. Ознайомити учнів з краєзнавством, наголосити на потребі оберігати як святиню все те, що пов'язує нас із рідною землею. Виховувати у дітей повагу до національних традицій,

народної мудрості; відчуття краси і гармонії довкілля; бажання бути сильними, сміливими, спритними.

Обладнання: грамоти-посвідчення козачат, подарунки для тат (листівки), подарунки для хлопчиків (кольоровий папір, зошит), м'ячі, обручі, скакалки.

Перебіг свята

Святково прикрашена зала. На столі лежать подарунки. Збоку стоїть стіл для журі. В кінці зали накритий стіл із солодощами.

Усі учні вдягнені в українські національні костюми. Ведучою свята є вчителька. Діти сидять півколом. Тата і дідусі сидять позаду хлопчиків та дівчаток, вони сьогодні виконуватимуть роль кошових.

Звучить музика, на середину залу виходить учитель.

Вчитель. Шановна громадо!
Дорогі гості, батьки і діти! Ми раді з вами зустрітись на нашому святі.
(Виходять дівчатка, вдягнені в національні костюми.)

1-й учень.

Україно, краю милий,
Краю золотавий,
Поля твої широкі,
Пісні дзвінкоголосі.
Міста наші рідні,
Сади пишноцвіті,
Пшениці ряснії,
Городи багатії.

2-й учень.

Українська земля!
Де є краща? Де миліше,
Як не на Вкраїні?
Тут городи і сади,
Тут яблука і гарбузи,
Тут олія й буряки,
Тут ягоди червоні,
Тут пшениці золоті,
Ріки молочні,
Кавуни соковиті,
Худоба і птиця,
Всяка пашниця.

3-й учень.

Коровай золотавий,
Картопля смачна,
Тільки все ми не їмо,
А орачам віддаємо,
Зі святом всіх вітаємо,
Щастя всім бажаємо.

4-й учень.

Струмок серед гаю, як стрічечка,
На квітці метелик, мов свічечка,
Хвилюють, маюють, квітують поля,
Добридень тобі, Україно моя!

Вчитель. Сьогодні ми ближче торкнемося історії, в ній корінь роду українського. І де б ми не були, скрізь відчуваємо поклик рідної України, хвилюємося аж до сліз, коли чуємо рідну мову, пісню.

А зараз ви почуєте українську народну пісню «Ой на горі жито».

(Діти виконують пісню.)

Вчитель. Нещодавно, 23 лютого,

ми відзначали свято тат, а зараз ми святкуємо це свято 6 грудня.

Нашої заслуги в тім не бачу,
Нашої не знаю в тім вини,
Що козацьку бунтівливу вдачу
Нам лишили предки з давнини.
Нам і те не добавляє слави,
Що вони від чужоземних сил
Заступили землю кучеряву
Горами високими могил.

Бо коли, закохані в минуле,
Прокуняєм свій великий час,
Наша лінь ніколи не розчулить,
Слава та ж відновиться від нас.

Спогади докучливі, як нежить,
Що тій славі принесуть нове?
Тільки тим історія належить,
Хто сьогодні бореться й живе.

(З'являється учень і звертається до свого батька.)

5-й учень.

Тато, татоньку, татусю,
Хочу все я знати.

Ти мені про Січ, будь ласка,
Починай читати.

Ті книжки такі цікаві

І такі потрібні,

Ті книжки дітей навчають

Край любити рідний.

Вчитель. Слово надається найстаршому кошовому. *(Одному з дідусів.)*

Найстарший кошовий. А що, козаки! Дайте слово сказати! Чи не час до коша козачаток прийняти?!

Всі козаки (*тата і дідусі*). Час! Час!

Вчитель. Слово заступнику кошового. (*Один з батьків.*)

Заступник кошового.

Одержавши на раді згоду,
Дітей козацького народу
У наше коло викликаю,
Їх перевірити жадаю!

Вчитель.

Ви про славу козацьку згадайте,
Аби не забути історію роду,
Аби бути гідними дітьми народу.
(*Виходять учні.*)

6-й учень.

Багато, друзі, нам треба знати,
Будем про лицарів духу вивчати.
Багаття любові в душах не згасне,
Буде життя Батьківщини прекрасне!

7-й учень.

Воля – найвища цінність у житті,
Вільний не зможе збитися з путі.
Всі ми цінуєм братерство і згоду,
Ми – не раби, ми – козацького
роду!

8-й учень.

Гляньте, яка Україна чарівна,
Гарна, немовби казкова царівна!
Гори, гаї, голубі небеса –
Глибинна, бентежна, велична краса!

9-й учень.

Добром світиться, козачата!
Даруйте Україні вірність,
Довічно вчіться захищати
Домівку рідну й людську гідність.

Кошовий.

Поведу таку я річ: що ви знаєте
про Січ?

І про нашу Україну?

Розкажи усім нам, сину.

10-й учень (*у відповідь.*)

Знаю, батьку, славна Січ
Ворогам ішла навстріч,
Рідну землю захищала
І народ наш прославляла!

11-й учень.

Цар Петро і Катерина
Зневажали наш народ.
Горювала Україна і тужила Україна
Під п'ятою у заброд.

12-й учень.

Але наш народ боровся...
І Хмельницький в нас знайшовся,
І Сірко, і Дорошенко,
Й Полуботок, й Морозенко...

13-й учень.

Жовті Води...
Там Хмельницький
Жовнірів в бою розбив.
Ждав народ, аби Хмельницький
Життя наше освітив.

14-й учень.

Іван Богун – великий воїн
І патріот козацької землі.
Іскривсь його талант військовий
І славили полковника пісні.

15-й учень.

Мазепа зрадником не був ніколи!
Московський цар Петро цей міф
створив.

Мазепа – світоч духу й волі,
Мазепа честь України боронив.
Мазепа й Україна – неподільні,
Як неподільні воля й розум,
Тепер на Україні люди вільні,
Ми відстояти волю зможем!

16-й учень.

Незалежність українського народу
Нам потрібно, друзі, завжди
берегти.

Недаремно кров лилася за
свободу –

Нашу волю здобували козаки.

Кошовий.

Що говорить вам «козак» –

Це крилате, горде слово?

Чом завжди буває так,

Що світлішає від нього?

(З'являються діти.)

17-й учень.

Запорожець завжди знає,

Звідки ворог зазіхає,

Зможуть зайд перемогти

Запорожці-козаки.

18-й учень

Ймовірно, боягузів Січ не знала

І боягузів завжди зневажала.

І ви запам'ятайте це назавжди –

Ймення козака не терпить зради!

19-й учень.

Козак – герой народу України.

Козакувати – справа не проста.

Якщо державу відбудуєм
незалежну,

Красою слава запалає золота.

20-й учень.

Хоробрість – риса запорожця.

Характер в нього вільнолюбний.

Хай і в дівчаток, і у хлопців

Убогості душі не буде!

Всі.

Козаки – це вільні люди!

Козаки – безстрашні люди!

Козаки – борці за волю,

За народу кращу долю!

Кошовий.

То що є свобода?

Добро в ній яке є?

21-й учень. Кажуть, немовби воно
золотее.

Кошовий.

Ні ж бо, не злото.

Зібравши все злото,

Проти свободи воно теж болото!

22-й учень.

О, якби в дурні мені не пошитись,

Щоб без свободи не міг я лишитись!

23-й учень.

Слава навіки буде з тобою,

Вольності отче, Богдане-герою!

24-й учень.

Острів Хортиця – республіка
козацька,

Ось де слава розквітала
буйноцвіттям!

Ой, як боронили наші предки
хвацько

Острів, Україну, наше довголіття!

Кошовий.

Козацькому гурту, ви, бачимо, раді?

Скажіть, чи готові ви жити по правді?

25-й учень.

Готові, так. І жити чесно будемо,
І правил ми козацьких не забудемо!

26-й учень.

Козак – чесна смілива людина;
Найдорожча йому Батьківщина!

27-й учень.

Козак – слабкому захисник,
Цінити побратимство звик!

28-й учень.

Козак – усім народам друг,
І лицарський у нього дух!

29-й учень.

Козак – це той, хто за освіту,
Свободи і волі прагне він!

30-й учень.

Козак українську любить мову,
Дотримує свого він слова!

Всі.

Щоб козацькому роду не було
переводу,
Присягаєм на відданість Вітчизні й
народу!

*(Хлопчики виконують український
танець «Гопак».)*

31-й учень.

Рада козацька вирішувала все:
Разом гетьманів на ній обирали,
Розум, відвагу, порядність – ось це
Радо орли-козаки шанували.

32-й учень.

Любіть рідну землю, як матір свою,
Любіть, наче хортицьке братство,

Лилась на Україні кров у бою
Лицарів волі – козацтва.

33-й учень.

Убозтво духу – велика біда!
Углиб до джерел вирушаймо!
Угледьмо те, що нас возвиша,
Уважно народ свій вивчаймо.

34-й учень.

Фортеці хто міг штурмом брати?
Факт, що козаки завзяті!
Флот для чого будували?
Факт, що славу здобували!

35-й учень.

Царський лад – злостива сила,
Це вона могилу рила
Цілому борцю-народу.
Ціль одна – зробити шкоду,
Цепом волю закувати.
Це повинні пам'ятати!

Кошовий.

Пам'ятайте, козачата,
Як воля здобувалась,
Як царі й султани кляті
З козаків знущались.

36-й учень.

Щедрість і щирість народу
Щемно бентежить нас.
Щомиті зміцнюйте згоду,
Щоб всі поважали вас!

Кошовий.

Знаєте, як наші предки у бої
ходили?
Як за честь України-неньки голови
ложили?

37-й учень.

Молодець, хто добре вчиться,
Будьмо, козаченьки!

Кошовий.

Присягайте, що Україну будете
любити,
Що ввіллете в неї силу, щоб
розвеселити!

38-й учень.

А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славу Україну,
Гей, гей, розвеселимо.

Вчитель. Послухайте українську
народну пісню «Ой є в лісі калина».

39-й учень.

Частіше козацькі думи читай,
Частіше козацьку пісню співай,
Честь виховуй в собі залюбки.
Чи ж тебе вчать цьому рідні батьки?

40-й учень.

Благословен той день і час,
Коли прослалась килимами
Земля, яку сходив Тарас
Малими босими ногами.

Вчитель.

Шановні школярики, дітки!
Шевченка Тараса любіть!
Його заповіти
Швидше до серця візьміть!

Кошовий.

Вручим же посвідчення орлятам,
Вони ж бо від сьогодні – козачата.
*(Кошові вручають учням
посвідчення.)*

Кошовий.

Козачат усіх щиро вітаємо,
Здоров'я і щастя бажаємо!

Вчитель.

Шановні тата, дідусі!
Вас вітають ваші діти, онуки.
*(Вручають подарунки, зроблені
власноруч.)*

Вчитель.

Хлопчики! Вас вітають ваші
подруги – дівчатка.
*(Дівчатка вручають подарунки
хлопчикам.)*

Вчитель.

Директорові школи права передаю,
Йому для привітання слово надаю.

Директор школи.

Дорогі хлоп'ята! Дорогі дівчата!
Прийняли сьогодні вас у козачата!
Із цим святом славним кожного
вітаю,
Здоров'я й щастя усім вам бажаю!
Тож, друзі, за відродження рідної
мови та національної культури,
проникаймо в таємниці історії.
Любімо Україну, шануймо її народ
і себе.

Хай кожен із вас добрими
справами утверджує, що
козацькому роду нема переводу!

Вчитель.

Показати хочем нині,
Як колись на Україні
Гарцювали козаки.
Тож запрошуємо всіх членів

класної родини, хто вважає себе козаком, до участі в козацькій естафеті. Тут ми поміряємося силою, позмагаємося у швидкості, спритності, витривалості.

*1 команда – «козачата»,
2 команда – «козаки» (тата і дідусі).*

I етап. Гра «Вивести з рівноваги»
(на силу).

Ведучий стоїть у центрі. З обох боків його хапають за руки по троє козачат. За сигналом кожна команда намагається вивести ведучого з рівноваги. Перемагає той, хто досягне цієї мети, або козак, якщо не зрушить з місця. (Гра триває доти, доки всі діти не візьмуть у ній участь).

II етап. Гра «Жабка-скрекотушка»
(на швидкість).

На підлозі креслять крейдою дві лінії. На першій розміщуються козаки, а на другій – козачата. Імітуючи жабку, одні тікають, інші їх наздоганяють. Потім гравці міняються ролями. Перемагає та команда, яка збереже більше гравців.

III етап. Гра «М'яч між ногами»
(на спритність).

Команди шикуються у колони по одному за лінією старту. На відстані 10 м перед кожною командою кладуть по м'ячу.

Перший гравець біжить до м'яча, бере його, затискає між ногами, повертається назад і передає другому гравцеві. Той, стискаючи м'яч ногами, відносить його на місце і бігом повертається назад. Виграє та команда, яка швидше закінчить гру.

IV етап. Гра «Стрибунці» (на витривалість).

Команди шикуються у колони по одному за стартовою лінією. За сигналом перший гравець на одній нозі стрибає до лінії, потім на іншій нозі повертається, передаючи естафету наступному гравцеві.

Перемагає та команда, яка першою фінішує з найменшою кількістю помилок.

V етап. Велика заключна естафета
(на силу, швидкість, спритність, витривалість).

Команди шикуються у колони по одному за стартовою лінією. За сигналом перший гравець починає долати перешкоди: перестрибує через скакалку, перелізає під обручем, оббігає навколо м'яча і в такому ж порядку повертається назад.

Перемагає та команда, яка першою фінішує з найменшою кількістю помилок.

Вчитель. Молодці! Оце так

потішили козацьку душу, бо з честю впорались з усіма завданнями козацької естафети і не осоромили звання нащадків славних українських козаків.

Козачата! Ростіть здоровими, загартовуйте тіло і душу та будьте готові до різноманітних життєвих випробувань.

А наостанок заповідаємо вам любити Україну, вивчати її історію і примножувати її славу.

Запрошуємо всіх покуштувати солодощів.

МАТИ – БЕРЕГІНЯ РОДИНИ

Мета: збагатити знання учнів про українську пісню – духовну основу життя народу. Виховувати глибокі почуття любові до найріднішої людини – матері, до рідного краю, свого роду. Сприяти розвитку творчих здібностей дітей, бажання примножувати родинні традиції, берегти свою національну культуру.

Обладнання: фонограма колискових пісень, хороводів; рушники, доріжки; прядки; костюми для дітей та дорослих; віночки для дівчаток; квіти; коровай; записи пісень «Мамина коса», «Рушник», «Мамина черешня», «Чорнобривці»; прислів'я про матір.

Гості.

Даруємо вам ці квіти,
Щоб весело було жити.

Принесли ми вам мішечок гречки,
Щоб між дітьми в класі не було суперечки.

А ще принесли в дарунок мішечок вівса,
Щоб класна родина була здорова уся.

Дарую вам підкову на щастя.

Даруємо хліб і сіль,
Щоб поселялося у вас добро.

Додаю ще й цукор,
Щоб солодко жилося.

Даруємо ще й мед,
Щоб завжди щиро приймали гостей.

Господиня. Щира дяка за ваші вітання, гарні побажання і щедрі дарунки! Запрошуємо вас усіх на теплу і щирю розмову, на гарну пісню про матусю. Які ж сьогодні гарні гості у мене!

Пісня «Зеленеє жито, зелене...»

1. Гостей дорогих
Ми вітаємо щиро,
Стрічаємо з хлібом,
Любов'ю і миром.
2. Для людей відкрита
Хата наша біла,
Тільки б жодна кривда
В неї не забігла.
3. Хліб ясниться в хаті.
Сяють очі щирі,

Щоб жилосьь по правді,
Щоб жилосьь у мирі.

Вчитель. Шановні гості, просимо вас узяти участь у нашій щирій розмові про берегиню роду – матусю. З образом найдорожчої для нас людини пов'язані перші поняття про щастя, добро і ласку.

4. Як добре нам жити і знати,
І вірити, друзі, весь час,
Що кращого слова, ніж «мама»,
Немає у світі у нас.

5. Вона – мов зоря світанкова,
Як хліб і людська доброта,
Як мова твоя колискова,
Як доля і правда свята.

Вчитель. Щоб роду не було переводу, він має жити багато літ. Треба берегти коріння роду. Хто ж його береже? Головною берегинєю родини завжди була мати, недаремно її святою називали. Тарас Шевченко писав: «У нашім раї на землі Нічого кращого немає, Як тая мати молодая З своїм дитяточком малим».

Вчитель. Мати народжувала дитину, співала їй, вчила добра і любові.

6. Пісня любові і дитинства
В серці бринить, як струна.
Заспівай мені, мамо моя,
Як бувало, колись над колискою.
Буду слухати, слухати я

І стояти в замрії берізкою.

(Мама співає колискову пісню.)

7. Тут мамина пісня лунає і нині,
Її підхопили поля і гаї,
Її вечорами по всій Україні
Співають в садах солов'ї.

8. І я припадаю до неї устами,
І серцем вбираю, мов спраглий
води.

Без рідної мови, без пісні, без мами
Збідніє, збідніє земля назавжди.

Вчитель. Любов до рідного краю, мови починається з колиски, з маминої пісні. Народні колискові пісні зачаровують ніжністю і простотою. У них – материнська ласка і любов, світ добра, краси і справедливості. Раніше дітей гойдали в колисках, зроблених із лози. В Україні існував звичай: коли дитина виростала, колиску берегли, поки в цій оселі жили люди. Колиску також робили з клена, осики, калини, для неї вибирали легке, м'яке, співуче дерево.

Коліскова пісня... Скільки їх створив народ! Лагідний материн спів засівав дитячу душу любов'ю до людей, до всього живого.

Під цей спів виростали поети і композитори, майбутні хлібороби і захисники рідної землі, космонавти, вчені й просто мудрі люди, адже її мелодія, мова виховують доброту, чуйність, милосердя.

Колискова пісня «Ой ходить сон коло вікон»

Рідна мамо, добра ти моя ненько!
Мамо, мамо, вишенька біленька!
Чуєш, мамо? Горлиця мені знову
Нагадала давню пісню колискову.

Колискова пісня «Ходить кіт по горі»

Є немало мам на світі.
Мами добрі, мами світлі.
Та одна є наймиліша. Хто така?
Скажу вам я – рідна матінка моя.
Можна у світі чимало зробити:
Перетворити зиму на літо,
Можна моря й океани здолати,
Гору найвищу штурмом узяти,
Можна пройти крізь пустелі і хащі.
Тільки без мами не можна нізащо.
Бо найдорожче стоїть за словами:
В світі усе починається з мами!
Ми тебе, матусю, всі щиро кохаєм.
Много літ щасливо прожити
бажаєм.
Ти завжди ласкаво до нас
посміхалась.
Сама не доїдала – нас нагодувала.
Побажаєм вам сто років жити
Без горя, сліз і без журби.
Хай з вами буде щастя і здоров'я,
На довгі літа, назавжди.
9. Хай в житті всім радість буде,
Процвітайте, як той цвіт.
Дай же, Боже, нашим ненькам
Многих добрих, щасних літ.
Є у кожної дитини матінка єдина.

Та, що любить нас і дбає, розуму
навчає.

Є у кожної дитини, навіть сиротини
Наша мати солов'їна – рідна
Україна.

А чуєш, як в грудях у нас б'ється
серденько?

Бо серце дала нам також наша
ненька.

Я знаю, тим серцем ми маємо жити,
І Бога, і маму, і край свій любити.
Гарна ти, матусю! Добра, люба,
щира,

Ти мене ще змалку звичаю навчила
І щодня навчаєш, як любить родину,
Мову нашу гарну і рідну Україну.

Вчитель. Гарні слова сказали діти,
але, на жаль, трапляється, що за
життя матусь ми мало приділяємо
їм уваги, про що пізніше
шкодуємо, як співається в пісні.

Пісня «Мамина черешня»

Вчитель. Діти, мені дуже хочеться,
щоб ці заходи залишали у ваших
серцях часточку добра, тому
прозрівайте зараз, коли ще ваші
матусі живі, та вчіться їм дякувати
за все.

Як вставали ми на ноги,
Перший крок наш був до мами!
Радість маєм чи тривогу,
Серце мами завжди з нами.
Де сини її та дочки,
Завжди там вона думками.
Пишемо в класі ми на дошці

Наше перше слово – МАМА.
Хвала тобі за скорбні хвили,
За руки, знищені мозолем,
За тії дні, що серцем милим
Молилась ти за нашу долю.
Мамо рідна, хай святиться твоє ім'я.
Україно, я – краплина маленька
твоя.

Всі квіти вам складаю до ніг.
Хай скроні не сріблить печаль і
журба,
І «многими» будуть щасливі літа.

Син. Мамо, наші всі будуть на
затемнення сонця дивитись.
Можна, і я піду з ними?

Мама. Можна, іди, тільки не
підходь близько. От же
непосидюще, хоч би швидше вже
канікули скінчились.

Вчитель. Діти, давайте пограємо.

Гра «Так чи ні»

Я прокидаюсь рано
І зразу, хоч не встаю,
Тільки спросоння погляну,
Бачу матусю свою.
Мати – досвітня пташка,
Вдосвіта віч не зімкне,
Ходить по хаті навшпиньки,
Щоб не збудити мене.
Мати – то сонечко рідне.
Сонечко ясне, земне.
Слово її заповітне
Гріє і живить мене.
Мати наша – сивая горлиця.
Все до її серденька горнеться:

Золота бджола – намистиною,
Небо – святковою хустиною,
Місяць – непоколотим золотом,
А береза – вранішнім солодом,
Хата – ластівками під стріхою,
А туман – вдовиною втіхою,
А вона до всіх до них – піснею.

Пісня «Мамина коса»

Вчитель. Наш народ дуже любить
пожартувати.

То ж давайте пожартуємо.
Шановні дорослі! Подивіться на
себе очима дітей.

(Інсценізація смішинок.)

Сценка

*(Батько сидить і читає газету.
Мати за вухо смика маленького
сина, той кричить.)*

Син. Пусти, я більше не буду!

Мати. Помилуйся на нього! Ану
розкажуй батькові, за що ти в
школі вдарив дівчинку?

Син. А чого вона? Ми гралися в
Адама і Єву, а вона, замість того,
щоб мені віддати яблуко, сама
його з'їла!

Батько. Біжи візьми в кошику
яблуко і не смій більше бити
дівчаток.

*(Син вибігає, вбігає дочка, батько
читає газету.)*

Дочка. Тату, а чого йде дощ?

Батько. Підростеш – дізнаєшся.

Дочка. Тату, а у Баби-Яги є
бабенята?

Батько. Звідки я можу знати?

Дочка. Тату, а нащо коняці на плечах коси?

Батько. Запитай у коняки.

Дочка. Тату, а мотоцикл любить цукерки?

Батько. Не знаю, я його не запитував.

Дочка. Тату, а ти не сердишся, що я тебе про все запитую?

Батько. Що ти, донечко? Як можна? Адже чим більше запитуватимеш, тим більше знатимеш.

СВЯТО КОЗАЦЬКОГО РОДУ

Тема: Відродження традицій козацької родини в житті української сім'ї.

Мета: розкрити кращі традиції козацького родинного виховання дітей дошкільного віку, школярів (підлітків і юнаків); довести раціональність використання кращих здобутків козацької родинної педагогіки; показати широчінь можливостей використання мудрості сімейного виховання в сучасних умовах.

Завдання: виховувати почуття глибокої любові до батьків, свого роду, почуття пошани до людей праці, гордості за майстерність родичів, близьких; формувати певні вміння і навички добирати

бажані матеріали зі скарбниці «козацької мудрості» та застосовувати їх у сімейному вихованні; навчати популярних творів фольклору з сімейного виховання в козацькій сім'ї.

Учасники: вчителька-господиня, ведучі, учні, гості – батьки учнів двох поколінь.

Обладнання: аудіозаписи козацьких пісень про сім'ю, виставка вишиванок, предметів домашнього побуту, атрибути шумового оркестру; вчителька та діти, вдягнені в українське національне вбрання, виставка літератури, українська паляниця на рушнику; козацька харчевня «Борщ із пампушками».

Перебіг заходу

Звучать українські козацькі пісні про сім'ю і кохання, про взаємини між членами родини.

Ведучі виносять паляницю та сільницю на вишиваному рушнику.

1-й учень.

*Гостей дорогих ми вітаємо щиро,
По-козацьки стрічаємо з хлібом і сіллю.*

2-й учень.

Для гостей відкрита
Наша хата біла.
Тільки б чужа кривда
До нас не забігла.

3-й учень.

Хліб духмяний в хаті,
Сяють очі щирі.

Хай живеться в правді,
Хай живеться в мирі.

4-й та 5-й учні. Щирі вітання й
найкращі побажання міцного
здоров'я та довгих років
щасливого життя!

*(Вручають хліб-сіль учительці-
господині.)*

Учителька. Сьогодні наш захід
присвячений козацькій родині. А
коли говорити точніше, нашій
родині, бо всі ми нащадки
козацької слави, козацьких
традицій, козацької мудрості
сімейного виховання.

Сама тема засвідчує, що йтиметься
про наш рід козацький: сім'ю,
матір, хату, Україну. Про наш
народ, його побут, пісні, страви,
звичаї, які благословили козаки на
довге життя. Тож давайте
пригадаємо, що нам уже відомо.

Що таке родина і якою була
козацька сім'я?

Що таке родове древо?

Так, родина – це наша сім'я:
батько, матуся, бабусі, дідусі,
прабабусі. З дитинства ми в
чарівних колисанках душу
формували, до козацтва славного
доріжку прокладали.

Тут колисанка – і вихователь, і

взірець, і спонукання, і глибока
довіра до виконавця (матусі,
бабусі, рідше – тата та дідуся).

Український фольклор має
величезну кількість колисанок, а
от послухайте одну, написану
павлоградською поетесою
Ларисою Власенко.

Мій синочок миленький,
В нього чубчик біленький,
В сина брови – шнурочок –
Гарний буде козачок.

Цілий вечір находив,
Малі ніжки натрудив,
Бо коника свого мив,
Малі ручки натовив.

Уже чисті ручки й личко,
І надходить темна нічка.

Нічка пахне м'ятою,
Сон іде під хатою.

Мама чубчик розчесала
І дитя заколикала.

Підросте за нічку
Козак невеличкий.

Учителька. Учителі добре знають,
що наші пращури, славні
запорозькі козаки, до колисанок
ставились надзвичайно серйозно.
Кожен малесенький твір, по-перше,
прийшов до нас із сивої давнини,
по-друге, без цієї пісеньки просто
неможливо виховати справжнього
козака, прекрасну людину, по-
третє, це маленькі шедеври,
адресовані у вічність.

Наша хата повна снами.
Вони ляжуть спати з нами,
Нам покажуть ліс і річку,
І травицю, і пшеничку,
І барвінок, і вербицю,
І царицю білолицю.
Сни веселі і барвисті,
Добрі, лагідні і чисті,
Як квітки в зеленім рясті,
Накупають дитя в щасті,
Щоб міцніло, здоровіло,
Добрий розум, сила зріли.
Всім до ранку спочивати.
Спи, дитинко. Сон до хати.
*(Колисанки виконують дві бабусі
учениць й учня класу, заздалегідь
запрошених і підготовлених.)*

Учителька. Діти підростають, на зміну колисанкам приходять інші пісеньки, які вимагають певних рухів ручками, ніжками. Всі ви чули пісні «Два півники», «Сімсот солов'ят», «Пішла киця по водицю» та ін.
От давня пісня маленьких козачат, її виконують Юрась, Івась й Оксаночка.
Хиті, хиті,
Коники в житі.
Та нікому вигнати –
Тільки Хариті.
Хиті, хиті,
Коники в житі.
Тільки не всі –
Половина у вівсі!

Учителька. Коні завжди були невід'ємною часткою козацького життя. Тому майбутні козаки змалку вчилися доглядати за кіньми, і коні відповідали їм вдячністю.

От ще одна пісенька козацьких діточок-козачат із збірки «Пішла киця по водицю».

Ковалики-ковалі,
То великі, то малі.
А старого коваля
Посадили на коня,
А старую ковалицю
Посадили на телицю,
А малих коваленят –
На строкатих котенят.
Поїхали!

Учителька. Підростали діти і розуміли, що кожна їх сім'я – це родина. Кожен батько продовжує рід свого батька, а берегинею роду є козачка – жінка-мати. Прекрасні образи жінок створені Тарасом Григоровичем Шевченком, народнопісенною творчістю.

Ми щиро вітаємо всіх наших мам і бабусь, присутніх на заході, і виконаємо для них пісню «Мала мати одну дочку».

Учителька. А тепер учениці нагадають вам давню пісню-гру юних козачат «Десь тут була подоляночка».

Цю популярну пісню-гру діти виконували на галявинах або в тій

хаті, де ввечері відбувалися вечорниці парубків і дівчат.

А тепер перенесемося безпосередньо до світу козацької родини. У цьому нам допоможуть юні учасники заходу, які познайомлять вас із козацькою виховною мудрістю.

(Учні читають козацькі приказки та прислів'я.)

Учителька. А чи всі знають, що в козацьких сім'ях діти, якими б дорослими вони не були, до тата свого, до матері рідної, до хрещених і всіх старших звертаються лише на «Ви». «Тату, Ви дозволите перед випасом покататися на гривастому коні?»; «Мамо, не хочете подивитися, як я вишила скатертину?»

Учителька. А ще в козацьких сім'ях батьки казали, коли треба було, таке:

«Ти чиниш як справжній козак»,
«Що ж, твої вчинки варті справжньої козачки»,
«Зупинись, так справжній козак не вчинить!»

І це було і спонуканням, і заохоченням, і покаранням.

1-й учень. Було б добре, якби і наші сім'ї були б козацькими.

2-й учень. Щоб і виховання було шляхетним, козацьким.

3-й учень. Щоб і ми лицарями

духу ставали.

4-й учень. Щоб навчилися кінними управляти.

5-й учень. Щоб про всіх нас казали: «Ці діти чинять по совісті, вони справжні нащадки запорозьких козаків!»

Учителька. Наша козацька родина – це не тільки сім'я, а це і хата, де ви народилися, це і наше з вами село (місто), це вихованість і духовність, лицарство і честь.

А які козацькі пісні ви знаєте і бодай інколи співаєте в своїх сім'ях? («Їхав козак на війноньку», «Розпрягайте, хлопці, коней», «Їхали козаки із Дону додому», «Ой на горі та жінці жнуть», «Засвистали козаченьки» та ін.).

Учителька. В козацьких сім'ях існував своєрідний кодекс честі, із засадами якого вас ознайомлять юні помічники-ведучі.

I. Ніколи не кривдь маленьких та інших членів сім'ї.

II. Шануй батька свого і матір свою як найцінніше в житті.

III. Завжди чини по совісті і честі, не говори неправди, не вигадуй для себе полегшення.

IV. Свято вшановуй своїх родичів, які вже відійшли в інший світ.

V. Вивчай традиції свого народу і власної родини, будь гідним зватися юним козаком і юною козачкою.

Учителька. Сьогодні ми говорили про нашу козацьку сім'ю, наш козацький рід, нашу хату, але наша велика родина – це весь український народ, веселий, співучий, працелюбний. Усі ми любимо рідну землю, матір-Україну, яку так віддано захищали козаки, виборюючи її свободу і незалежність. Ми любимо нашу Україну, благословенну козаками.

1-й учень.

Рідна земля,
Ріднокрай мій зелений,
Пісня в шелесті трав,
Промінь сонця в росі.
Ти нам щиро даєш,
Україно, натхнення.
Ти до сонця ведеш
Всіх своїх козачат.

2-й учень.

Скільки світлих доріг
Ти для нас відкриваєш,
Скільки нових зірок,
В край космічний ведеш...
Кров козацька у нас,
Запорозька в нас вдача.
Найдорожча з усіх
Україна для нас.
*(Усі діти разом виконують пісню
«Червона калина».)*

Учителька. Чи відомо вам, що козацькі танці «Гопак», «Козачок», «Повзунець» та інші завжди були

для українців магічними, адже кожен рух мав своє символічне значення. В одному випадку це були рухи – заклик до перемоги, в іншому – заклинання темних сил, або розповідь про звитягу молодих, або демонстрація сили незламної, волі всеперемагаючої, молодості чарівної, музики казкової. Тож пропонуємо подивитися козацький танок «Гопак» у виконанні учнівського гурту «Чарівний чобіток».

Учителька. В козацьких сім'ях і харчування було незвичним. Усі полюбляли куліш і борщі («Гетьманський», «Отаманський», просто «Козацький», зелений, холодний, з лящами, з линами, з квасолею пісний, затовчений часником і салом).

А ще в козацьких сім'ях полюбляли вареники з картоплею і м'ясом, з картоплею і печінкою, з картоплею і вишкварками, з сиром, капустою, вишнями. Не на останньому місці були різні види печені, риба смажена, фарширована, пампушки, пиріжки, коржики, бублики, печиво і тістечка, узвар, козацькі чаї з м'ятою! Господи, просто в голові паморочиться лише від назв козацьких страв! Тож пропонуємо всім відвідати нашу

козацьку харчевню сімейних страв «Борщ із пампушками» і скуштувати тих страв, що приготували матері...

Після смачної їжі або обіду – проводи гостей під козацькі пісні і танцювальні мелодії.

Завдання додому: 1. Розповісти про диво, яке відбулося сьогодні в класі під назвою захід «Свято козацького роду». 2. Розпитати батьків, які традиції козацької сім'ї вони пам'ятають, записати їх.

Підсумки заходу

1. Підсумкова бесіда «Що ми вивчили, про що довідались».
2. Що сподобалось, а що тепер зробили б інакше?
3. Подяка учням і батькам за участь у підготовці і проведенні заходу.

«Немає такої мудрості, щоб не сяяла в книжках».

ТІЄ СЛАВИ КОЗАЦЬКОЇ ПОВІК НЕ ЗАБУДЕМ

Мета: розвивати творчі й інтелектуальні здібності учнів; удосконалювати спритність, кмітливість, винахідливість.

Обладнання: українські костюми, записи українських пісень.

Ведучий.

Добрий день вам, люди добрі!

Щиро просимо до господи!

Раді вас у нас вітати,

Щастя та добра бажати.

Сьогодні свято, конкурс нині,

Сьогодні все козацтво тут,

І в цьому залі радість лине,

Козацькі ігри всіх нас ждуть.

Ми роду козацького діти,

Ми любимо сонце і квіти,

І сонце нам шле свій привіт.

Ми роду козацького діти,

Землі української цвіт.

(Музична заставка.)

Ведуча. Мабуть, немає жодної людини на нашій багатостраждальній Україні, яка б не знала про славу Запорозьку Січ, про січове лицарство-козацтво, про його героїчну звитягу, про їхні походи, подвиги. Про все це самим народом, кобзарями-бандуристами, лірниками складено пісні й думи, з уст в уста передавалися казки, легенди.

Так давайте сьогодні разом з вами спробуємо вписати свої прекрасні рядки у вічну книгу козацької слави.

Команди, запрошуємо вас на авансцену *(оплески)*.

Привітання.

1 команда.

Для боротьби ми не збирали

Ані рушниць, ані гармат,

Здоров'я повен міх набрали,

Вистачить його для всіх команд.

2 команда.

Ми прийшли сюди сьогодні,
Щоб вести запеклий бій,
Тільки ні – не кулаками,
А в веселій, дружній грі.

1 команда.

Наша невелика команда
І поки молодий у неї вік,
А... (ім'я) ми вибирали за бажанням,
Бо він здоровий чоловік.

2 команда.

...(ім'я) наш парубок моторний
І хлопець хоч куди козак,
На всеє діло він проворний,
На всякі витівки мастак.

1 команда.

Хочете перемогти команду нашу,
То візьміть оцей горнець
І з'їжте всю кашу.

(Дують горнець противнику.)

2 команда.

А якщо хочете перемогти
Ви команду нашу,
То візьміть оце відро
І випийте все молоко. *(Дують.)*

Команди співають.

1 команда.

Ми прийшли сьогодні –
Раз, два, три!
Щоби всіх вас розважати.
Раз, два, три!
І свої могутні сили
Всім вам зараз показати.
Раз, два! Раз, два! Раз, два, три!

2 команда.

Ви команда дуже сильна,
Раз, два, три!
Ми команда ще сильніша,
Раз, два, три!
Проти вас ми будем грати,
Постараймось обіграти,
Раз, два! Раз, два! Раз, два, три!

Ведучий.

Ну то що ж –
Ви всі веселі, жартівливі.
Тут хлопці і дівчата є,
Є тут високі і низенькі,
Худенькі і повненькі є.
Дозвольте вам журі представить,
Хоч і серйозним воно є,
Та голос свій, свою усмішку
Дотепним жартам віддає.
(Представлення журі.)

Голова журі.

А що ми дуже дружелюбні,
І щоб повірили ви нам,
Прийміть усі від нас ви, друзі,
Усмішку нашу всім гравцям.
(Дарує плакат з усмішкою журі.)

Ведучий.

Ну то що ж – команди готові, журі
також готове, а де ж
уболівальники? Сьогодні команди
прибули змагатись і перемагати.
Отож, просимо й уболівальників
щиро вам у грі допомагати. Свято
козацької слави оголошуємо
відкритим. *(Звучать позивні.)*

1 конкурс. Розминка.

Командам по черзі зачитується перелік питань, на які за 1 хв потрібно дати відповіді.

1. Що означає слово «козак»? *(Вільний)*

2. Що було найважливішою ознакою влади в козацькому війську? *(Гетьманська булава)*

3. Як називалась рада, що проводилась без старійшин? *(Чорна рада)*

4. Які відомі українські танці народились на Запорозжжі? *(Гопак, метелиця)*

5. Як називалося містечко, де жили козаки? *(Запорозька Січ)*

6. Хто був голова козацького уряду? *(Отаман)*

7. Як називали співця, хранителя бойової слави? *(Кобзар)*

8. Яка улюблена їжа козаків? *(Куліш)*

9. На яких музичних інструментах грали запорожці? *(Кобза, скрипка, цимбали)*

10. Яку річку найбільше поважали козаки? *(Дніпро)*

Поки журі підбиває підсумки міні-конкурсу, перед вами виступить... *(Слово журі.)*

Наступним іспитом для наших команд буде конкурс ерудитів. Командам буде роздано листівки з іменами видатних людей України:

1. Богдан Хмельницький.

2. Павло Полуботок.

3. Іван Сірко.

4. Петро Калнишевський.

5. Іван Сулима.

На кожне запитання ви повинні піднімати картку з номером того прізвища, яке ви вважаєте правильною відповіддю. Піднімати картки необхідно одночасно. А журі буде уважно стежити за правильністю відповідей.

Запитання.

1. Ім'я козака, прозваного бусурманами Урус-шайтаном, тобто українським чортом. Відомо, що він виходив переможцем 54 рази із проведених 55 битв. *(Іван Сірко)*

2. Назвіть ім'я козака, якого двічі обирали головним отаманом, «чого зроду віку на Січі не буває». *(Петро Калнишевський)*

3. Назвіть гетьмана, звинуваченого в державній зраді й ув'язненого в Петропавлівське підземелля, звідки він уже не вийшов. *(Павло Полуботок)*

4. Кого сучасники називали «українським Спартаком», «Ганібалом»? В пам'яті народній він залишився національним героєм. *(Богдан Хмельницький)*

5. Хто із гетьманів був нагороджений медаллю Папи

Римського? *(Іван Сулима)*

Прошу шановне журі підбити підсумки, капітанів приготуватися до конкурсу отаманів, а ми переходимо до гри з уболівальниками. Як відомо, козаки дуже любили весело відпочивати. Серед різних ігор популярними були і перетягування каната, і швидкі вершники, і гра з булавами та ін. Зараз ми пропонуємо гру, яка, на наш погляд, могла бути дуже популярна серед козаків – рукоборство. *(Гра з горіхами)*

Журі оголошує підсумки.

Запрошуємо отаманів вийти на середину. Як відомо, який то козак, в кого здоров'я слабке? Ви згодні? Отже, конкурс на краще знання прислів'їв про здоров'я. Починаймо.

1. Бережи одяг, доки новий, а здоров'я, поки... *(молодий)*.
2. Як немає сили, то й світ не... *(милий)*.
3. Хто день починає з зарядки, у того все буде в... *(порядку)*.
4. Без уроків фізкультури не зміцнить... *(мускулатури)*.

Вам, шановні капітани, необхідно буде зараз на цих дошках написати якомога більше основних рис, за якими можна відрізнити козака від інших

людей. Увага! За моїм сигналом починайте. Команди також повинні брати участь у цьому конкурсі. У якої команди збігатиметься більше рис, та й переможе.

Як бачимо, у нас уже визначився лідер: команда ... показує гарні знання з історії козацтва. А свято наше триває. Переходимо до наступного конкурсу.

Сценка

Кайдашиха. Ой, люди добрі, куди це стара баба забрела? Та я ж наче на базар зібралась. А все ото міські кажуть: «Ідіть, бабо, на зупинку, де рафіки стоять». Які такі рафіки? Як їх упізнати, як вони всі однакові ходять? Підійшла до одного такого, з «дипломатом», питаю: «Чи вас, часом, не Рафіком звуть?». А він каже: «Петро Данилович!». Не стала я більше шукати того Рафіка, щоб повіз мене до базару. Сама пішла і, мабуть, заблукала.

Ведуча. Бабусю, проходите, будь ласка, будете гостею на нашій святі козацької слави.

Кайдашиха. Якої такої слави, га? Козацької? Чи що?

Ведуча. Так, сьогодні ми прославляємо наших славних предків – козаків.

Кайдашиха. Козаків? Не чула,

їй-Богу, не чула. Ой, про князів знаю. Брехливі дуже були.

Ведуча. Чому ж це, бабуся?

Кайдашиха. От посудіть самі, людоньки добрі. Знайшла якимось в книзі картинку – знаєте, такі кольорові картинки в книжках є?

Ведуча. Так, знаємо.

Кайдашиха. Так от підписано під картинкою: «Князь Ігор з дружиною». Цікаво ж мені стало, які дружини у князів бувають, чи такі, як моя невістка Мотря? Так шукала, шукала її на картинці, так і не знайшла. Все якісь вусаті на конях, а дружину як вітром здуло... Так оце я й думаю собі, якщо вона тобі князю десь борщ дома варить, чого ж ти людей чесних дуриш? «Князь Ігор з дружиною»!

(Грає музика. Входить Проня.)

Проня *(оглядає себе, підсмикує сукню)*. Господи, і чи все у мене на своїм місці? Чи по-модньому? Ой, мамо моя, брансолета забула надіти! Не знаю, що мені більш до лица? Чи шалю? Чи мантию? А книжки нема? Коли треба, то як на злість! Як би їх прийняти? Мабуть, сидячи. *(Сідає на стілець.)*

Кайдашиха. Це ж для кого ти тут чепуришся, краля пансіонська?!

Проня. А це моя справа. Яке вам діло до цього?

Кайдашиха. Ой, якби ти була

моєю невісткою, я б тобі такого лупцюга дала!

Проня. Фі, які ви необразовані! Поняття ніякого не маєте о прілічіях. А я в пансіоні все науки пройшла. Чула, сьогодні тут зустрічаються з дуже образованими людьми.

Кайдашиха. Не з козаками часом?

Проня. Ага, з козаками. Знаєте, які вони занятні. Такі красиві мужчини. Я, було, як зустрічу їх, то так стрівожусь, що цілну ніч не сплю!

Кайдашиха. Та що ж це за мужчини такі?

Проня. Зразу видно – образования ніякого. Да ладно, розкажу. Колись давно-давно, так давно, што вже мало хто пам'ятає, була собі країна, невелика така країна. І жили там люди. Могутні такі! І погуляти вміли, й попрацювати, й ворогам дулі дати. А волю вже любили – страх. Та геть нікого над собою не визнавали.

Кайдашиха. Прямо як я!

Проня. Та імейте терпеніє. За єнто дражниш їх козаками. А країну їхню за країну не вважали. Говорили, яка ж то країна? Україна – не більше. А козаки на те: що ж, нам більше й не треба. Ви тільки нашої України не чіпайте. То й ми вас не чіпатимемо. Отак і жили – билися, гуляли, співали.

Кайдашиха. Ой, як я люблю співати! Ой, гарна я гарна, як тая горлиця...

Проня. Та імейте какое-то прілічіє! Голосу нікакого, а тудя ж! Енті козакы дуже смілыві булы, а уж как вечорами гулялы... Я ему: «Ваша папіроска (люлька) шкварчыть». А він до мене: «Енто в грудях моїх шкварчыть от любві. У меня такая стремітельность до вас образовалась». Ох, як я начиталась про тых козаків! Сразу вирішыла – треба зустрітыся.

Кайдашыха. Та, мабуть, темно було, він тебе й не розгледів. Може, все ж такы про пісні поговорымо?

Проня. Та голосы у козаків такы, що вуха закладає... Як заспівують...

Кайдашыха. Та що ж вони співалы?

Ведуча. Конкурс музычны!

Спасыбі нашым гостям за такы веселы й дотепны жарты, але нам неабхідно рушаты далі дорогами козацькы славы, щоб вызначыты найсильнішого в нашій грі. Тож, як відомо, ще й Гоголь пысав: «Так ось вона, Січ! Ось те гніздо, звідкы вилітають усі ті горді й дужы, як левы! Ось звідкы розливається воля й козацтво на всю Україну». Так чым же славилась Запорозька Січ, кылы выныкла, кылы була зруйнована? На ці запытання командам потрібно

буде даты якомого правільнішы відповіді. Увага!

Перед вами чотыры даты.

Середына ХVІ ст.

1941 рік

1812 рік

3 серпня 1775 року

1. Яка з цих дат – дата выныкнення Запорозькы Січы, осередку вільного козацтва?

2. Катерыно, вража маты,
Що ты наробыла?

Край веселы, степ шырокы та й занапастыла.

Про яку Катерыну йдеться? З якою датою пов'язаны ці слова?

(3 серпня 1775 року Катерына ІІ выдала маніфест, якым оповіщала про зруйнування Січы).

Усі знають прыказку «Степ та воля – козацька доля». І ще всім відомо, що найчастіше Січы розташовувалы на річковых островах. Назвіть острів, осередок Запорозькы Січы.

Острів Томаківка неподалік від Хортыці Дніпропетровськы області. Острів Березань, Миколаївська область.

Півострів Аляуды, м. Миколаїв.

3. Якого козакы не існувало, але ім'я якого знають по всій Україні?

– козак Голота;

– Іван Сірко;

– П. Сагайдачны!

– Мамай.

4. Як називалось морське судно козаків:

– галера;

– чайка;

– козача;

– журавель.

5. Хто ніколи не ступав на землю Січі:

– татари;

– поляки;

– звірі;

– жінки?

(Жодна жіноча нога не ступала на землю Січі. Таким був закон. Хто його порушить – смерть).

6. Запорожець умів посміятися зі всього, але була одна річ, до якої козаки ставилися дуже шанобливо. Що це?

– вороги;

– зброя;

– батьки;

– віра християнська.

7. Як відомо, у запорожців було своє військо. Військо, у свою чергу, поділялося на підрозділи. Як називалась військова одиниця у козаків на зразок сучасної роти:

– батальйон;

– полк;

– курінь;

– халабуда?

Як бачимо, з цим конкурсом наші команди успішно впорались. А

зараз згадаємо історичну повість М. Пригари «Михайлик – джура козацький». Якщо забули, то нагадую, що джура – це неповнолітній хлопець, який навчався у козака. Тож, капітани, виділіть-но із кожної команди по одному джурі. Наступний конкурс проведемо з юними козаками. Зараз вам необхідно уявити себе на місці славного козака. А який же козак без гарного одягу! Просимо до нашої крамниці – оберіть все те, що вам до вподоби. А поки ваші молоді джури вбираються, проведемо міні-конкурс з уболівальниками. Як відомо, пам'ятника козакам не існує в Україні, але такий пам'ятник є за кордоном. Де саме? *(Острів Мальта).*

Дякуємо уболівальникам за добру гру, а де ж наші джури?

(Виходять джури, вбрані в костюми. Журі оголошує оцінки.)

Що ж у нас далі за сценарієм? Ну, звичайно, яка гра без таємниць! Увага, чорна скринька!

Так от, у цій чорній скриньці лежить результат праці людини неробочої спеціальності, яка створила справжній творчий пам'ятник козацькій дотепності *(Картина І. Репіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові»)*.

Журі обирає команду, яка правильно і точно може передати гумор Репіна.

Гарно заспівати пісню чи затанцювати запального гопака вміє кожний козак. Зауважимо, що пісні, про які йтиметься, всім вам відомі, вони належать до кращих зразків народної творчості.

«Розпрягайте, хлопці, коней»,
«Ой, чий то кінь стоїть», «Їхали козаки із Дону додому».

Від кожної команди – по 2 учасники. Вони одягають навушники, їм дають текст пісні. Спочатку йде фонограма. Потім учасники співають під фонограму. Перемагає той, хто краще заспіває.

Ведуча.

Скільки не співати, та кінчати час.
Може, ви прийдете ще не раз до нас.

Пісню заспіваймо,
Танок заведемо,
До музею історії дорогу знайдемо.
Хай промінці фольклору
Засяють над вами,
Рідну землю пізнавати
Будем разом з вами.
Хай в вас і в нас все буде гаразд,
Щоб ви і ми щасливі були!
А зараз надаємо слово журі.

Журі визначає переможця конкурсу, нагороджує учасників грамотами за артистичність і

медалями за гумор.

Почесна грамота за артистичність

Артистом стати – не проста це штука,

Тож правду щиру кажуть між людьми:

«Спочатку він народжується в муках,

А потім уже мучимося ми».

Сьогодні ми вітаємо артиста.

Носи ти з гідністю високе це звання.

А щоб аплодисменти не вщухали,

Поглиблюй все життя свої знання.

Медаль за гумор

Сміх людський – чудесна штука,

Він – мистецтво і наука,

Він в житті і для життя,

Він – найкраще почуття.

ШЛЯХАМИ КОЗАЦЬКОЇ

СЛАВИ

Мета: ознайомити учнів 1–5 класів з історією нашого народу, героїчним минулим України періоду козаччини.

Обладнання: українські рушники, українські костюми та атрибутика.

Сцена прикрашена українським орнаментом, рушниками; у центрі гасло: «Козацькая слава не вмере, не загине».

1-й ведучий. Легендарна Запорозька Січ – символ мужності

та незламності українського народу. Наші пращури були запорозькими козаками. Від роду до роду передається їх заповіт жити чесно, не зазіхати на чуже, трудитися, любити свою землю, рідну мову, з повагою і розумінням ставитися до інших народів.

Невмирущий дух козацької вольності та слави збережений у пам'яті народу, його думках, легендах і піснях. Народ прославляв славних лицарів, захисників свого краю.

(Звучать 2 куплети народної пісні «Ой на горі та женці жнуть».)

2-й ведучий. Було це приблизно п'ять століть тому. Наш рідний край поневолили підступні завойовники. Ой, як важко стало жити українському людові! І почав він утікати в пониззя Дніпра, за його кам'яні пороги, де розкинулися безкраї степи.

Утікачі називали себе козаками, тобто вільними людьми. На островах, що лежали посеред бистрої води, вони заснували Запорозьку Січ.

Козацьке товариство обирало собі мудрого й досвідченого отамана. Запорожці були витривалі й дужі, кмітливі й на диво хоробрі. Вони чинили опір найзапеклішому ворогові.

Читець.

За Дніпровськими порогами,
За південними дорогами,
За степами за широкими
Наші прадіди жили.

Мали Січ козацьку сильную,
Цінували волю вільную,
Україну свою рідную
Як зіницю берегли.

Звучить пісня «Козацькому роду нема переводу» на муз. Г. Левченка.

1-й ведучий. Ой же й широкі дунайські степи: ні кінця їм не видно, ні краю... Ширяють над степом орли-сизокрильці, виглядають згори необачне птаство. Як звечоріє, хмарами летять на степові озера дикі гуси та срібнопері лебеді, не бояться нікого. Хто там буде в степу їх полахати!

Стелиться степом битий шлях: ним татари-буджаки ходять з Дунаю до Дністра, а звідти на Дніпро-Славуту. Палять дорогою села, хапають, кого перестрінуть. Маленьких кіньми топчуть, великим в'яжуть руки сирицею, женуть у неволю. Гірко плачуть бідні бранці, йдучи тим ординським шляхом.

А хто ж то скаче дорогою? Може, татарин женеться за якимось бідолахою, що втік на світанні, коли задрімала сторожа? Ні, то не татарин, то запорожець скаче. Не

з товариством їде, сам-один
верстає шлях до Дунаю. Та це ж
козак Голота, що про нього пісню
співають:

«Ой там гуля степами козак Голота,
Не боїться ні вогню, ні меча, ні
третього болота!»

*(Виходить козак в обшарпаному
козацькому одязі.)*

Козак Голота. А мені байдуже:
Голота, то й Голота! Хоч шапка
драна, травною підшита, вітром
підбита, зате кінь добрий – три дні
біжить і не втомиться. Хоч
козацька одіж і в дірках, зате
зброя справна: і спис є, і рушниця-
пищаль за плечима, і гостра
шаблюка при боці.

Не на гулянку я вибравсь із Січі аж
до Дунаю. На одчай душі скачу в
татарську орду – визволяти свого
побратима...

1-й ведучий. Тривожно шумить
Чорне море край турецьких
берегів. І вітру нема, а сунуть і
сунуть на обрій білі баранці, наче
десь хазяйновитий пастух гукає,
кличе до себе їхні неслухняні
отари. Колишуться на хвилях утлі
човни: де не глянь, шукають у
морі щастя турецькі рибалки. А
ось хутко пливе галера з усім
бойовим припасом, три з
половиною сотні невірників
сидять за важкими веслами,

прикуті ланцюгами до лави, – ні
встати, ні випростати затерплі
ноги. З передньої лави ледве
чутно долинає хрипка
невільницька пісня.

Читець.

На Чорному морі, на камені білому
Ясен сокіл-білозорець квилить-
проквіляє,

На небо поглядає,

Смутно себе має.

Усі зорі на небі похмарило,

Ще й половину місяця хмарами
закрило.

А ізнизу буйний вітер повіває,

Якорі зриває,

Байдарки козацька затопля.

Не багато гинуло, не мало,

Три полки козацькі потопало,

А між ними батько – гетьман
запорозький.

2-й ведучий. Ох, неправда! Не
потонули козаки, а краще б
потонули, бо наскочили султанські
галери, оточили – ніяк було
відбитися. Хоч боронилися
запорожці до останку, всіх
позахоплювали в полон, а з ними й
гетьмана Самійла Кішку.

*(На сцену виходить козак у
старенькому жупані з червоним
поясом.)*

Самійло Кішка. І ось сиджу я на
невільницькій лаві, закутий у
ланцюги, двадцять років сам собі

не вірив, що таке зі мною сталося. П'ять років нагонив страху на турків і татар, водив у походи по двісті байдаків і по триста, ніколи жодного байдака не згубив, а на шостий рік потрапив у біду. Та я не скорився: тричі тікав з галери. Тільки не щастило... А там, на Вкраїні, мабуть, і згадки не мали – давно поховали. А я пам'ятаю...

(На сцену виходить кобзар, співає сумно.)

Визволь, Господи, невольника з неволі,
На прості дороги,
На яснії зорі,
На тихії води,
На руський берег,
У край веселий...

1-й ведучий *(задає дітям запитання)*. Чи зміг вистояти гетьман у неволі? Чи повернувся він на батьківщину?

2-й ведучий. Горить сонце над Стамбулом, виграє на золоті стародавніх храмів-мечетей, пірнає в зелень садів. Де ще знайдеш таку красу, таку розкіш, як у турецькій столиці?

(Виходить із глечиком дівчина, замотана покривалом.)

Маруся Богуславка. Не туркенья я – підлітком схопили татари в Богуславі над Россю, помчали під Перекоп, а звідти – морем до

Стамбула. Може, і загинула б у недобрих руках, та запримітив мене на ринку Ахмед-паша, купив. І потурчили мене, побусурманили, навчили чужих звичаїв, чужої немілої мови. Та як могла жаліла я невольників, допомагала крадькома, бо в очі дивитися нещасним бранцям сором, хоч вони і не бачать мене під важким чорним запиналом.

Ночами гірко плачу, бачу вві сні свою матір. Одна в людини мати, одна Батьківщина.

Мамо, голубонько, де ви? Удома чи, може, теж у неволі? Де вас шукати, з яких країв виглядати? Що його робити? Як на світі жити?

Читець.

Стоїть явір над водою, на воду схилився,

Сидить козак у неволі, тяжко зажурився.

Не хилися, явороньку, ще ж ти зелененький,

Не журися, козаченьку, ще ж ти молоденький!

Не рад би я хилитися – вода корінь миє,

Не рад би я журитися – само серце мліє.

Десь у тебе, козаченьку, є рідная мати,

Ой що тобі дозволяє тутки пропадати?

Ой з-за гори, з-за крутої чорний
ворон кричає,
На Україні далекій дівчинонька
плаче.

Плаче вона та й журиться, ще й
тяжко голосить,

Свого батька старенького
слізюньками просить:

– Продай, тату, продай, тату, та
сірії воли,

Та викупи козаченька з тяжкої
неволі!

1-й ведучий. Один за одним
здіймались на обрії чорні стовпи.
Козаки запалили смоляні бочки на
могилах: то був знак, що Січ
скликає козацтво в похід. Задумав
турецький султан Осман
поневолити Україну, стоптати
Запорозьку Січ.

Читець.

Гей ви, хлопці-запорожці,

А де ж ваша сила?

Чи свою козацьку славу

Ви не розгубили?!

Будем, хлопці-запорожці,

Завжди пам'ятати:

Хто безсилий, той безкрилий,

Тому не літати!

2-й ведучий. Доки султан вів свої
орди, козацтво на Україні вже
громадило полки, щоб дати відсіч
татарам. Загони зростали на очах.
Тут, в Україні, кожен другий мав
порахунки як не із шляхтою, то з
турками чи татарами; диво, що

цей народ ще жив і давав відсіч
своїм ворогам – так його
шматували і нищили з усіх боків...

Звідусюди плавом пливли
козаки – балакучі полтавці, що
відразу пірнали у військо, мов
риба у воду, бородаті поліщуки,
чернігівці, волиняни, подоляни...

А незабаром прискакав і полк
донських козаків. Скоро звільняться
полонені, розкуються закуті!
*(Звучить гімн «Ще не вмерла
Україна» на слова П. Чубинського і
муз. М. Вербицького).*

1-й ведучий *(проводить козацьку
вікторину)*

1. Як козаки голили собі голову?
(Залишали чуб на «оселедець»)

2. Який одяг носили? *(Шапка з
китицею, червоні або сині
шаровари, жупан, барвистий
пояс)*

3. Як козаки могли перечекати
небезпеку де-небудь при березі чи
в плавнях? *(Брали до рота
очеретину і дихали через неї,
занурившись у воду)*

4. Яку козаки носили зброю?
(Пістолі, шаблі)

5. Яким чином козаки
повідомляли на далеку відстань
про небезпеку? *(Запалювали
смоляні бочки)*

6. Для чого козаки випалювали в
степу високу траву? *(Щоб не було
де ховатися татарину)*

7. Якого кольору був стяг у Запорозькій Січі? (*Малиновий*)
8. Як називався козацький ватажок? (*Отаман, кошовий*)
9. Як була укріплена Запорозька Січ? (*Довкола була обнесена високою огорожею, біля неї був викопаний глибокий рів і насипано високі земляні вали*)
10. Назвіть відомого гетьмана України. (*Богдан Хмельницький*)
11. Які ви знаєте символи влади гетьмана України? (*Булава, бунчук*)

ДЕ КОЗАК, ТАМ І СЛАВА...

Мета: ознайомити дітей з літературою про козацтво, розвивати інтерес до історичного минулого України, виховувати почуття національної гордості.

Обладнання: записи: «Марш запорозьких козаків», «Козацькі пісні»; виставка книг та журналів про козаків; українські костюми.

(*На дошці написи – «Відродження України», «Де козак, там і слава».*)

Вчитель. Ще з першого класу ми з вами почали працювати над темою «Відродження України». Це досить велика тема, тому ми помалу на уроках народознавства, читання й мови та в позакласній роботі вивчали історію свого народу, його традиції. У 4 класі ми продовжимо

роботу над цією темою і розпочнемо із сьогоденного першого заходу, тема якого **«Де козак, там і слава».**

Вихователь. Мова піде, як Ви здогадалися, про мужніх, спритних, сміливих, веселих козаків. Давайте розпочнемо захід відомою піснею «Козацькому роду нема переводу».

Сяяли на сонці шаблі запорожців,
Як вони на конях гнали ворогів.

Козацькому роду нема переводу
Прапор їх червоний кличе у похід.

Вчитель. Який настрій викликала у вас ця пісня?

Вихователь. Які картини виникли у вашій уяві?

Вчитель. Ця пісня допомагає нам відчувати й уявити славу сторінку історії України – козаччину, її сильний волелюбний дух, боротьбу за незалежність своєї землі.

Вихователь. В одній зі своїх поем Тарас Григорович Шевченко писав:

Було колись – в Україні
Ревіли гармати,
Було колись – запорожці
Вміли панувати!
Панували, добували,
І славу, і волю –
Минулося, осталися
Могили на полю!

Вчитель. Так, козаки любили волю, і свою славу та волю вони добували,

не шкодуючи свого життя.

Козаччину, життя козаків ви будете вивчати і в старших класах. У 4 класі ми також неодноразово звертатимемося до цікавого журналу «Соняшник», книги «Дванадцять місяців», щоб ще більше дізнатися про козаків.

Вихователь. Ми вже з вами навіть на цьому заході багато раз вживали слово «козак». А хто мені скаже, що означає слово «козак»?

Вчитель. Деякі вчені стверджують, що слово «козак» походить від «коза». Козаки були спритними, витривалими, як кози. Вдягалися в козячі кожухи, говорили гучними голосами.

Ще вважають, що це слово походить від «коса». Люди, які йшли в бій проти татар, були озброєні косами та серпами.

Вихователь. А що ви знаєте про козаків? (*Запорозька Січ, Хортиця*).

Вчитель. Якими були козаки? (*Переважно середнього зросту, плечисті, ставні – гарної пропорціональної будови тіла, показної зовнішності, міцні, сильні, на обличчі округлі, а від літньої спеки й степового повітря смагляві. З довгими вусами, з розкішним оселедцем, з люлькою в зубах*).

Вчитель. Я знову хочу привернути

вашу увагу до вже згаданих сьогодні слів Т. Шевченка: «Добували і славу, і волю», хоча залишали після себе козацькі могили.

Вихователь. Послухайте розповідь про бій козаків з польською шляхтою недалеко від містечка Берестечко.

Вчитель. Козаки були сміливими і завзятими, витривалими й мужніми, кмітливими й хитрими.

Усі ці якості козаки виявляли в походах. Де не можна було перемогти силою, вони вдавалися до хитрощів. З історії відомо, що для походів річками та морем на Туреччину вони виготовляли дивочовни, які називалися «чайками».

Вихователь. Але козаки були не лише кмітливими, вони були ще й дужими, фізично розвиненими.

Вчитель проводить фізкультурну хвилинку. (Слухання української народної пісні.)

Вчитель. Козацькі походи – це не лише бої за свою волю, це відпочинок. Козаки любили повеселитись, шанували гумор, любили поспівати чи послухати пісень.

(Лунає українська народна пісня).

(Робота над прислів'ями.)

Вихователь. Згадаймо прислів'я про козаків. Я починаю, ви закінчуйте.

– Козацькому роду ... **(нема**

переводу).

– Козак українську любить мову,
додержить завжди ... *(свого слова).*

– Козак не боїться ні тучі ... *(ні грому).*

– Де козак, там і... *(слава).*

Вчитель. А тепер перевіримо, як ви вмієте грати та не сумувати.

– «Хто краще нагодуює один одного галушками із заплющеними очима».

– «Заборонений рух».

Вихователь. Що ж означає слово «козак»? Як називалися козацькі диво-човни? Якими були козаки?

По черзі діти розповідають про козаків, диво-човни, звичаї, обряди українців часів козаччини.

Вчитель і вихователь виставляють бали за правильні відповіді, нагороджують переможців і найактивніших учнів.

КОЗАК НЕ БОЇТЬСЯ НІ ХМАРИ, НІ ГРОМУ

Мета: ознайомити учнів зі славною сторінкою історії України – козаччиною; розвивати спритність, рухливість, відчуття взаємодопомоги; виховувати любов до Батьківщини.

Обладнання: картина І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові», портрети

гетьманів, плакати з прислів'ями про козаків: «Козацькому роду нема переводу», «Степ та воля – козацька доля», «Козак не боїться ні хмари, ні грому», «Козак – слабкому захисник, цінити побратимство звик», «Де козак, там і слава». Запис «Запорозького маршу» Є. Адамцевича, пісня «Козацькому роду нема переводу» в обробці А. Сердюка; приладдя для проведення ігор.

Перебіг свята

Під звуки «Запорозького маршу» до зали заходять 4 команди козачат, що складаються з хлопчиків-першокласників. У всіх учасників – емблеми, козацький одяг.

Вчитель. «Запорозький марш» допомагає нам уявити славу сторінку історії України – козаччину, період, який тривав майже триста років, з 1550 до 1828 р.

Вітання дівчаток.

К

Козак – герой народу України.

Козакувати – справа не проста.

Якщо державу відбудуєм незалежну,

Красою слава запалає золота.

О

Острів Хортиця –

республіка козацька.

Ось де слава розквітала

буйноцвіттям!

Ой, як боронили наші
предки хвацько
Острів, Україну, наше
довголіття!

З

Запорожець завше знає,
Звідки ворог зазіхає.
Зможуть легко перемогти
Запорожці-козаки.

А

А слово, школярки, все
прочитайте,
А потім про славу козацьку
згадайте,
Аби не забути історію роду,
Аби бути гідними дітьми народу.

К

Козаки – це вільні люди!
Козаки – безстрашні люди!
Козаки – борці за волю,
За народу крашу долю!
– І веселі, і завзяті підростають
козачата.
– Козачата, всіх із святом
захисника Вітчизни вітаємо!
– Всім здоров'я, впевненості в
собі, успіхів бажаємо!
– Зростайте сміливими та
кмітливими, гарними козачатами!

Вчитель. Що означає слово
«козак»?

– Деякі вчені стверджують, що
слово «козак» походить від слова
«коза». Козаки були спритними,
витривалими, як кози. Вдягалися в

козячі кожухи, говорили гучними
голосами.

Ще вважають, що слово «козак»
пішло від слова «коса». Люди, які
йшли у бій з татарами, були
озброєні косами, серпами.

Вчитель. А чи знаєте ви гетьманів
війська запорозького? Хто вони?

– Байда Вишневецький.

– Петро Сагайдачний.

– Богдан Хмельницький.

– Петро Дорошенко.

– Северин Наливайко.

Вчитель. А хто обирав гетьмана?
Генерального писаря? Кошового?

Рада козацька вирішувала все:

Разом гетьманів на ній обирали.

Розум, відвагу, порядність – ось це
Радо орли-козаки шанували.

Вчитель. Хто буде визначати
наших козачат-переможців? Ось як
оцінюватимуться конкурси:

1 місце – 5 балів.

2 місце – 4 бали.

3 місце – 3 бали.

4 місце – 2 бали.

**Змагання «Козацькому роду
нема переводу».**

1. Привітання команд.

Команда «Жваві».

Девіз. Козачата – хлопці браві, у
змаганнях дуже жваві!

Команда «Кмітливі».

Девіз. Ми зумієм без вагання
виконати будь-яке завдання!

Команда «Дужі».

Девіз. Ми із спортом дружимо – виростаєм дужими!

Команда «Жартівливі».

Девіз. *Дайте нам побільше каші – перемоги будуть наші!*

2. Змагання на витривалість.

Потрапляючи у полон до ворога, козаки могли непомітно долати перешкоди, втікати на волю.

Естафета «На волю».

1. Стрибки в мішках.
2. Біг у валянках.
3. Переправа з обручем.
4. «Тунель» (*гравець повинен пролізти через довгий мішок*).

Запитання до вболівальників.

Вносять оселедці.

– Яке відношення ця риба мала до козаків?

1. Назва одягу.
2. Назва зачіски.
3. Улюблена страва.

3. Змагання на спритність.

Розгляд картини художника І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові».

1) естафета «Передавання листа».

Козачата шикуються у 4 шеренги і за сигналом швидко по черзі передають один одному листа.

Запитання до вболівальників.

– Які прислів'я про козаків ви знаєте?

Хорове повторення слів: «Козак не

боїться ні хмари, ні грому».

2) гра «Бій з десятиголовим змієм без зброї».

Кожній команді дають 10 різнокольорових повітряних кульок. Перемагає та команда, що швидше проткнула всі кульки.

Оцінки журі. Музична пауза.

(Виступають гімнастки з булавами).

4. Смачні змагання.

Запитання до вболівальників.

Рівно ополудні лунав постріл фортечної гармати. За цим сигналом козаки йшли обідати. А що вони їли? (*Куліш із салом або олією, галушки, юшку з риби, що називалась щербою*).

1) гра «Козацька каша».

Кашоварам зав'язують очі. Завдання: швидко й акуратно нагодувати товариша кашею.

2) гра «Вареники із сиром».

З готового тіста зліпити вареники.

– Не забудьте! Вареник повинен бути гарний, повненький, із щільно зліпленими краями, адже йому треба варитися.

Після обіду співали пісень. Яке б то було життя козаків без веселої, жартівливої, милозвучної, а часто хвилюючої пісні.

(Козачата співають пісню «Ой на горі та женці жнуть»).

5. Танцювальний конкурс.

Для того щоб бути сильними та відважними, козаки щодня вправлялися, часто під музику. З того часу і живуть завзяті українські танці.

1. «Повзунок».
 2. «Гопак».
 3. «Полька».
 4. «Старий танок на новий лад».
- (Кожна команда готує один танець).*

Підбиття підсумків змагань.

Оголошення і нагородження переможців.

Вчитель. Діти, ви нащадки славних українських козаків, тож любіть Україну, шануйте її народ. Хай кожен з вас своїми вчинками і добрими справами доведе, що козацькому роду нема переводу!
(Лунає пісня «Козацькому роду нема переводу», її підхоплюють усі учасники свята).

СВЯТО «КОЗАЦЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ»

Мета: ознайомити дітей з історією українського народу, його звичаями, традиціями, героїчною звитягою; сприяти вихованню в учнів таких козацьких рис характеру, як патріотизм, побратимство, відвага, дотепність.

Під «Козацький марш» до святкового залу заходять діти в національному вбранні – це учні початкових класів вітають присутніх.

1-й учень.

Ми є діти українські, хлопці та дівчата.

Рідний край наш, Україна, красна та багата.

Рідне небо, ясне сонце, місяць, зорі срібні...

Рідний народ – українці, всі до нас подібні.

2-й учень.

Рідна віра – Свята Трійця і Пречиста Мати.

Рідна мова – нею вчились Бога прославляти.

3-й учень.

Присягаємо над усе край рідний любити,

Рідний народ шанувати і для нього жити.

Присягаємо рідну віру завжди визнавати,

Говорить українською мовою, молитись, співати.

4-й учень.

Що нам рідне – те нам буде і красне, і гоже,

Присягаємо, що так буде! Поможи нам, Боже!

1-й учень.

Ми – дітлахи українські, хлопці та

дівчата.

Хоч слабкі у нас ще руки, та
завзяті,

Бо козацького ми роду, славних
предків діти,

І у школі всі вчимося рідний край
любити.

2-й учень.

Україно моя мила, ти моя
рідненька,

Я тебе так щиро люблю, хоч іще
маленька,

Хоч про тебе, Україно, дуже мало
знаю,

Та чомусь, серденько, щиро я тебе
кохаю.

3-й учень.

А тому я і раненько, і як спати
лягаю,

Все за тебе, Україно, Господа
благаю!

Щоби Господь милостивий – за
тебе його молю –

Поміг тобі досягнути золоту долю.

Під спокійну музику діти сідають.

*(Учні середніх класів виносять
коровай на рушнику, вітають
присутніх).*

1-й учень.

Сонце гріє, вітер віє, а вода тече.

Наша мати-пшениченька золоту
сорочку тче.

А в тій золотій сорочці, як маля,

Буде красуватися, буде усміхатися
вся земля.

Вчитель. Діти, чим славиться наша
Україна?

Діти. Хлібом!

1-й учень. Так, рум'яна кругла
паляниця подібна до сонця. Поряд
із хлібом народ ставив сіль.
Народне прислів'я говорить: «Без
солі несмачно...».

Діти (закінчують). «Без хліба
неситно».

1-й учень. А які ви ще прислів'я
знаєте?

*(Діти пригадують прислів'я та
казки. Кожен отримує
шматочок паляниці – бо ж
заслужив! Розпочинається танок
з колосками).*

2-й учень. Щасливі ми, що
народились на такій чудовій землі,
багатій і прекрасній. Україна – в
одному тільки слові бринить
музика. Україна – це тихі води, ясні
зорі, зелені сади, золоті лани.

3-й учень.

В Україні, в ріднім краї,

Де сонце, як окраєць хліба, сяє,

Де золотом пшениця родить,

Де п'є з Дніпра веселка воду,

Де на оспіваних просторах

Замріяні сади цвітуть,

Де синьооке поле льону

Заглядає у небо ясно-синє,

Де жайворонок співає влітку

І найщедріша в світі осінь,

Де Київ мріє сивочолий

На березі Дніпра-Славути
І де Шевченка заповіти:
«Щоб не забули пом'янути
Незлим, тихим словом...».

4-й учень.

*Ти ось послухай, як чудово
Звучить українська рідна мова,
Яка співуча й мелодійна,
Як пісня мамина спокійна.
Яка гучна і величава,
Як України в світі слава!
Яка до болю рідна й мила!
О мово, ти мене зростила!*

5-й учень. Багато в Україні звичаїв та традицій. Одна з таких традицій – український ярмарок.

1-й учень.

Увага! Увага! Спішіть, поспішайте!
Господарі й гості, глядіть не минайте!
На ярмарок прошу – гуртом,
поодинці,
Чекають на вас там чудові
гостинці!
На ярмарку нашім, веселім,
багатім,
Є чим дивуватись і є що придбати.
Тут щедрі дарунки і саду, й городу,
Тут пісня і жарти – усім в нагороду.
Тут речі умільців, ні з чим не
зрівняні,
Барвисті стрічки, рушники вишивані,
Полив'яний посуд – глеки, горнятка,
Сопілки – хлоп'ятам, намиста –
дівчатам.

Мерщій же на ярмарок всі
поспішайте.

Купуйте, милуйтеся, танцюйте і
грайте!

*Звучить весела музика. В цей час
діти беруть кошики зі своїми
виробами. Під час дійства діти
(продавці) загадують загадки про
свій товар.*

1-й учень.

Вус зелений я зав'ю,
В гроно сонечко наллю
І діткам-малюкам
Все до крапельки віддам!
(*Виноград*)

2-й учень.

Всі ми в шапочках-брилях
Заховались під кущі,
Бо як вийдемо на шлях –
Враз опинимось в борщі! (*Гриби*)

3-й учень.

– Круглий, як куля,
Зелений, як трава,
Червоний, як кров,
Солодкий, як мед. (*Кавун*)
– Маю жовтий вусок,
Запашний колосок,
Буде з мене мука
І паляниця м'яка. (*Пшениця*)
(*Виносять хліб.*)

4-й учень.

Сіяли, вибирали, топили,
Сушили, кололи, рвали,
Крутили, чесали, ткали,
На стіл клали... (*Рушник*).

(Діти виносять рушники.)

Продавець *(запрошує).*

Купуйте, дивуйтесь, але не баріться!

Краса то яка, підійдіть, подивіться!

Яка то робота, які то узори!

В цих вишивках – пісня й лани неозорі,

Садів щебетання, весняні світання,

Квітковий розмай і калини зітхання.

Беріть, не минайте рушник цей, сестрички,

Утріться – й рум'янець не зійде із личка.

Дівчинка. Що, гончаре, продаєш?

Гончар. А все! Що потрібно? Тут і горщик, куманець, глечик та макітра *(показує).*

Дівчинка. Де, скажіть, тут чоботар? Щоб черевички полатав.

Чоботар.

Гей, дівчата й парубки,

Гей, сюди підходьте!

Всім пошю залюбки

Гарні черевички.

Сюди цок, туди цок –

Цок гвіздок у чобіток!

Ще й підкови підіб'ю

Так, щоб аж бряжчали,

Щоб роботу скрізь мою

Люди помічали.

(Лунає пісня «Від Києва до Лубен».

Присутніх вітають учні старших класів.)

Учні.

Сьогодні, гадаєм, якраз буде вчасно,

Щоб був у вас дійсно чудовий настрій,

Закінчивши ярмарок, знову нам варто

Зустрітися з дотепом, піснею, жартом.

(Звучать веселі пісні, гуморески, жарти у виконанні старшокласників. Танцювальна група виконує танок із віночками. Діти сідають на свої місця. До залу заходять козаки.)

Козак. Доброго дня всім! Прийміть од мене, козака, і від усього козацького коша найщиріші вітання та побажання:

Щоб хлопчики-козаки

Були міцними, як дубки!

А дівчатка-ластівки,

Як червоні ягідки.

Я йшов повз, чую – жарти, танці, пісні. Які ви гарні всі! Справжні козаки та козачки! Бачу, що козацькому роду нема переводу! Щось я стомився. Чи можу я попросити води напитись?

(Дівчинка приносить йому води в горнятку. Козак п'є і відчуває в собі силу). Яка чудова вода, стільки сил додає!

Дівчинка. Ця вода із чарівного горнятка. У ньому вона набуває

чарівних властивостей. Бо зроблене воно руками працьовитого гончара. Ми даруємо вам це горнятко, хай надає воно вам здоров'я і снаги.

Козак

До звука звук, струна струні одвітна,

А всі одвітні серцю кобзаря.

А вже козацьке військо маком квітне,

І спалахнула Хортиці зоря.

Ці звуки, звуки золототривожні,
Заклучний марш: Е-гей, козацтво,
в путь!

І як струна, душа правдива кожна,
З глибин історії вони ідуть, ідуть:
«Гей, долиною, гей, широкою,
козаки йдуть!»

(Лунає пісня «Ой на горі та женці жнуть».)

Ведуча. Дозвольте ж вам представити наших кандидатів у козаки. *(Представлення учасників конкурсу.)* А ось і наша козацька старшина: поважні, авторитетні козаки. *(Представлення членів журі).*

Ось настав чудовий день,
Повен сонця і пісень,
Повен квітів він для друзів,
Набраних в квітучім лузі.

А для сміху й для добра
Ось вам всім весела гра.

Показати хочем нині,
Як колись на Україні

Веселились козаки!

(Лунає музика).

ТУР I. Козак (читає).

Указ № ___ ___дня__ 200__ року

До лав українського козацтва вступає нове покоління. Ваші старші друзі велять вам показати свою силу, мужність, знання й винахідливість. Усім, хто пройде випробування, надати статус козака України, про що видати свідоцтво. (Указ скріплено підписами та печатками).

А розпочнемо ми наші змагання з козацької естафети. З незапам'ятних часів в Україні козаки славилися силою та розумом. Ось ми зараз і побачимо, чи гідні ви цього високого звання, чи прийняли б вас колись на Запорозьку Січ!

(Конкурси на кмітливість і спритність довільні. Оголошуються результати).

ТУР II. Ерудит-лото

1. Коли в історії вперше згадуються українські козаки?

- а) XI ст.; б) 1654 р.;
- в) XIV ст.; г) 1918 р.

2. Кого називали в Україні козаком?

- а) розбійника, волоцюгу;
- б) кріпосного селянина;
- в) вільного чоловіка, безстрашного лицаря, захисника Вітчизни;

г) багатого вельможу.

3. Де розташовувались Запорозькі Січі? Назвіть їх.

А. Першу Січ було засновано в середині XVI ст. на острові Хортиця.

Б. Томаківська Січ (70-ті роки XVI ст. – 1593), сучасний Нікопольський район Дніпропетровської області.

В. Базавлуцька Січ (1593 – 1638), сучасний Нікопольський район Дніпропетровської області.

Г. Микитинська Січ (1639 – 1652), сучасний Нікопольський район Дніпропетровської області.

Д. Чортомлицька Січ (1652 – 1709), сучасний Нікопольський район Дніпропетровської області.

Е. Кам'янська Січ (1709 – 1711, 1730 – 1734), нині Херсонська область.

Ж. Олешківська Січ (1711 – 1728), нині Херсонська область.

З. Нова (Підпільненська) Січ (1734 – 1775), сучасний Нікопольський район Дніпропетровської області.

І. Задунайська Січ (1775 – 1828).

4. Як називали помешкання козаків?

а) мазанка;

б) курінь;

в) намет;

г) землянка.

5. Хто був першим запорозьким гетьманом?

а) Б. Хмельницький;

б) Д. Байда-Вишневецький;

в) І. Мазепа;

г) П. Сагайдачний.

6. Хто був першим гетьманом усієї України?

а) П. Дорошенко;

б) І. Виговський;

в) Б. Хмельницький;

г) Ю. Хмельницький.

7. Кого на Січі називали козацьким джурою (чурою)?

а) слугу;

б) вартового;

в) помічника, учня, майбутнього козака;

г) кінного воїна.

8. Чому на Січі не було жінок?

а) на Січі все підпорядковувалось вимогам війни;

б) вважалося поганою прикметою;

в) козакам заборонялось одружуватися;

г) традиція не дозволяла брати жінкам зброю до рук.

9. Що таке «козацькі маяки»?

а) найвідважніші козацькі лицарі;

б) грамота;

в) світловий телеграф;

г) козацький роз'їзд.

10. Як називали козацькі судна?

а) галери;

б) чайки;

в) піроги;

г) фрегати.

11. Хто зруйнував Січ?

- а) Катерина II;
- б) кримський хан;
- в) Петро I;
- г) польські магнати.

12. Назвіть гетьманські столиці.

- а) Чигирин;
- б) Немирів;
- в) Батурин;
- г) Гадяч;
- д) Глухів.

13. Хто назве більше козацьких дум та пісень?

14. Назвіть літературні твори, присвячені козацтву.

Козак. Ми впевнились, що ви добре підготувались до змагання, знаєте історію козацтва. Пропоную ще одне, позаконкурсне запитання: назвіть танець, який був різновидом боротьби в українських козаків?

Діти (хором). Гопак!

Козак. Так, бойовий гопак! Раніше він був різновидом боротьби, імітував танцювальні рухи. Тепер це запальний танець, який виконують і хлопці, і дівчата.

(Грає музика. Танцюристи виконують гопак.)

Журі. Завершилися випробування кандидатів у козаки. Надаємо слово для оголошення результатів нашого конкурсу головному отаману козацького коша – голові журі.

Отаман. Наше рішення: всім учасникам конкурсу надати звання «козак» і вручити дипломи та знаки розрізнення. Найсильніші козаки нагороджуються пам'ятними подарунками.

ДИПЛОМ КОЗАКА

Дня __ 200__ року

Українське козацтво поповнилось сьогодні сміливим, талановитим та мужнім юним козаком

_____ (ім'я та прізвище),
про що свідчить цей диплом, що був здобутий у чесних змаганнях «Козацькі забави» на святі «Козацькому роду нема переводу!».

(Документ скріплений підписами та печатками).

Під звуки «Козацького маршу» юні козаки виходять із залу.

КОНКУРС ЮНИХ КОЗАЧАТ

Мета: продовжити ознайомлення учнів 5 класу з героїчним минулим України, добою козаччини. Сприяти вихованню у дітей почуття гордості за свою Вітчизну та її героїв, колективізму, товаришкості; розвитку творчих та інтелектуальних здібностей учнів, а також спритності, кмітливості, винахідливості.

Оформлення зали та обладнання.

Захід відбувається у спортивній залі школи; стіни прикрашені портретами гетьманів України, малюнками із зображенням сцен козацького життя, вишитими рушниками. В залі немає сцени, але є її імітація. Там стоять дві лави, вкриті домотканими доріжками для учасників команд, два столи для команд й один для реквізиту, праворуч – стіл та стільці для журі. Ведуча (вчитель), дві помічниці та капітани команд в українських костюмах, інші учасники команд у спортивних формах. Під час конкурсної програми звучить українська народна музика й танцювальні музичні твори українських композиторів. Переможці та учасники нагороджуються призами.

Перебіг заходу

Учитель. Шановні друзі! Щиро і радо вітаємо вас у цій залі. Зібрали нас разом усмішка і святковий настрій, любов і бадьорість, бажання бути разом завжди – і в будні, і в свята. Сьогодні ми відзначаємо свято, яке буває один раз на рік – свято наших чоловіків – День захисника Вітчизни. Але перш ніж привітати вас, ми повинні переконатися, що ви дійсно такі, якими повинні

бути, – сильні, кмітливі, винахідливі, розумні.

У цьому нам допоможе сьогоднішній конкурс.

Славетні козацькі часи і сьогодні цікавлять нас. Хлопцям хочеться бути такими кмітливими, сміливими і завзятими, як козаки. Дівчата теж люблять хлопців – лицарів, хоробрих, винахідливих. Сьогодні ми проведемо змагання, які визначать, хто ж більше схожий на козаків.

У змаганнях беруть участь дві команди; кожна команда – козацький кіш зі своїм отаманом. Насамперед давайте пригадаємо героїчне минуле нашого краю, ті далекі часи, коли слава предків наших, відважних запорозьких козаків, гриміла по всьому світу.

Дніпре-брате, чим ти славен,
Чим ти красен, чим ти ясен?

Ой, я славен бурлаками,
Низовими козаками...

У ті давні часи простому народу жилося важко. З нього нещадно знущалося панство, а тому люди піднімалися на боротьбу, а потім, уникаючи кари та знущань, залишали милі серцю місця й вирушали в мандри поодиночі або сім'ями. Селилися вони на вільних землях, засновували там хутори і займалися хліборобством,

тваринництвом, рибальством. І називали вони себе козаками, тобто «вільними людьми».

А деякі тікали ще далі, за пороги Дніпра – на Хортицю, Томаківку, тобто на острови в низов'ях Дніпра. І почали цих людей називати низовими, або запорозькими, козаками. «Славне Запорозжя» – казали про Січ, а про козаків – як про «святих лицарів», «захисників Вітчизни». Адже вони стали основною силою, що захищала і всю Україну від ворогів.

До лав козацтва вступали найсміливіші, наймужніші люди, бо на них чекали військові походи, битви, тривала повсякчасна боротьба проти напасників.

А пізніше вони об'єднались в одну організацію – Військо Запорозьке, де карбувалися сталеві характери. Запорозьку піхоту вважали найкращою в Європі. Неперевершеними були козаки в битвах на суходолі. Козацька піхота в бою шикувалась у три шеренги: перша – стріляла, друга – подавала зброю, а третя – її заряджала.

А на морі козаки воювали на легких та маневрених човнах – чайках, вели морські бої, визволяли українців з турецької та татарської

неволі, охороняли береги.

Козаки воювали з ворогами, а народ оспівував їх героїзм у думах та піснях, де козак-лицар постає в ореолі героїської слави.

Легендою став один з козаків – Мамай. Дивовижною була його популярність. Його малювали на стінах хат, полотнах, дверях, шафах, скринях, посуді, вуликах у різноманітних позах, найчастіше – сидячи зі схрещеними ногами і, як правило, з нерозлучним супутником конем та незмінними козацькими атрибутами – шаблею, списом, пістолетом, люлькою, флягою, чаркою, бандурою.

Козак Мамай відважний і невловимий, ніколи не засмучується, перемагає. А ще він характерник. Люди казали, що характерники могли ворожити та лікувати, вони змінювали колір очей, могли зникнути з ворожого оточення разом з конем, з'явитися перед битвою, й вона не відбулася... Не брала їх і звичайна зброя. А ще вони могли перетворюватись на вовка, сокола чи іншу тварину.

(У цей час у залі гасне світло, в темряві мерехтять вогники. Лунає запис вітру, виття вовка – і серед зали опиняється козак Мамай).

Учитель. Що сталося?

Козак Мамай. Я козак Мамай, і до вас потрапив з далекого минулого.

Учитель. На машині часу, чи як?

Козак Мамай. Не знаю, що таке машина часу, а оскільки я козак-характерник, то вмію робити такі речі, які не вміють робити звичайні люди. І до вас я потрапив не просто так. Заглянувши у майбутнє, я дізнався, що ви не забуваєте минулого своєї Батьківщини, своїх легендарних предків. І вирішив навідатись до вас, щоб познайомитись зі своїми нащадками – юними козачатами. А чи гідні ви носити це звання, юні козачата? Зараз ми це перевіримо завдяки випробуванням, які я для вас підготував.

Учитель. Увага! Починаємо конкурсну програму. Ми проведемо інтелектуальні, творчі та спортивні змагання і визначимо, яка з двох команд розумніша, кмітливіша, талановитіша, сильніша і спритніша.

Конкурс козаків-любомудрів

Учасники команд одержують конверти, в яких лежать папірці з написаними на них словами. Необхідно обрати ті, які стосуються козаків. Команда, яка правильно і швидко виконає це завдання, отримає 5 балів.

Пропонуються такі слова:

1. Булава.
2. Машина.
3. Трон.
4. Гетьман.
5. Отаман.
6. Шаровари.
7. Радіо.
8. Шабля.
9. Маршал.
10. Курінь.
11. Білет.
12. Січ.

Конкурс писарів

Необхідно за одну хвилину всією командою намалювати козака на повний зріст.

Максимальна оцінка – 5 балів.

«На привалі». Музичний конкурс

Учасники команд співають пісню «Ой, на горі та женці жнуть». Перший куплет співають усі разом, наступні 3 куплети – одна команда й останні 3 куплети – друга. Глядачі оплесками та вигуками визначають команду, яка перемогла в конкурсі.

Ой, на горі та женці жнуть,
Ой, на горі та женці жнуть. (двічі)

А попід горою,
Яром-долиною
Козаки йдуть.

Приспів:

Гей, долиною, гей, широкою
Козаки йдуть.

Попереду Дорошенко (двічі)

Веде своє військо,
Військо запорізьке
Хорошенько.

Приспів.

Попереду пан хорунжий. (двічі)

Під ним кониченько,
Під ним вороненький,

Сильно дужий!

Приспів.

А позаду Сагайдачний, (двічі)

Що проміняв жінку

На тютюн та люльку,

Необачний.

Приспів.

«Гей, вернися, Сагайдачний! (двічі)

Візьми свою жінку,

Оддай мою люльку,

Необачний.

Приспів.

«Мені з жінкою не возиться, (двічі)

А тютюн та люлька

Козаку в дорозі

Знадобиться!»

Приспів.

Гей, хто в лісі, озовися! (двічі)

Та викришем вогню,

Та потягнем люльку,

Не журися!

Приспів.

Конкурс отаманів

Необхідно надувати повітряну

кульку доти, поки вона не лусне.

Чия кулька луснула раніше, той

отримує 5 балів.

«Козацькі забави». Спортивні змагання

1. Виштовхни з кола супротивника, стоячи на одній нозі. Змагання починають отамани.

2. Біг возиком.

3. Біг спинами один до одного.

4. Біг сороконіжок.

5. Біг з м'ячем між ногами.

6. Передай м'яч над головою. Естафета.

7. Біг у мішках.

8. Хто більше перенесе повітряних кульок з одного кінця зали в інший.

9. Хто більше збере «цукерок», розкиданих на підлозі, із зав'язаними очима. Роль «цукерок» на підлозі виконують м'ячі. Скільки м'ячів зібрала команда, стільки цукерок вона отримує.

Конкурси для глядачів

Пропонується під час розгадування членами команд кросворду, під час конкурсу писарів.

За кожну відгадану українську загадку або правильну відповідь на запитання глядачі отримують цукерки.

Біле, як сорочка,

Пухнасте, як квочка,

Крил не має,

А гарно літає.

Що це за птиця,

Що сонця боїться?

(Сніг)

– Само з води і на воді плаває.

(Крига)

– Коли можна воду носити в решеті? *(Зимою)*

– Без ніг, а біжить, без рук, а рукава має. *(Річка)*

– Де є річка без води? *(На карті)*

– Що стоїть посеред моря? (*Острів*)

– Ніхто його не бачить, а всякий чув. Без тіла, а живе. Без язика, а кричить. (*Луна*)

– Ждуть, ждуть, а як покажеться, то ховатись почнуть. (*Дощ*)

– Іде з села в село, не рухаючись з місця; ні рук ні ніг не має, до кожного села доходить. (*Дорога*)

Останній конкурс для глядачів

Назвати якомога більше слів на козацьку тематику. Перемагає той, хто останній називає слово. 5 балів нараховується тій команді, вболівальником якої є переможець.

Учитель. Усі учасники команд і глядачі були дуже активними. Молодці, ви добре позмагалися. Настала черга підбити підсумки. Слово надається журі.

(Голова журі оголошує результати змагання. Відбувається нагородження переможців).

Козак Мамай. Друзі, я приємно вражений. Ви всі гідні називатися юними козачатами!

(Усіх присутніх пригощають традиційною стравою козаків – пампушками з часником, які виносять у макітрі).

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДРУЖИНИ І ПОСВЯТА В КОЗАЧАТА

Мета: продовжити ознайомлення учнів 5 класу з героїчним минулим України, добою козаччини; сприяти вихованню у дітей почуття гордості за свою Вітчизну та її героїв, колективізму, товариськості; розвитку творчих та інтелектуальних здібностей учнів, а також спритності, кмітливості, винахідливості.

(Зала прикрашена вишиванками, калиною. На стінах – портрети гетьманів.)

Організатор. Любі діти, вчителі! Шановні гості! Сьогодні ми зібралися на презентацію дружини. Змінилося життя, структури дитячих організацій. Наша школа працює за напрямом «Червона калина», а учні п'ятих класів об'єднані у козацький кіш, який складається з козацьких загонів.

Козацький загін «Україночка».
(Діти виходять, шикуються.)

Отаман. Наш девіз!

Всі. Україно моя, Україно, я для тебе у світі живу!

Учень.

Цілую квітку, а пелюстки-крила
Летять-встеляють землю ніжним
цвітом.

Цвітеш ти пишно, земле моя мила,
Ти – не окраїна, ти – Україна!
(Пісня «Україно кохана»)

Організатор. Козацький загін
«Вишиванка».

Отаман. Наш девіз!

Всі.

Хто зберіг любов до краю
І не зрікся роду,
Тільки той віддав всю душу,
Все, що міг, народу.
(О. Олесь)

Учень.

Дивлюся мовчки на рушник,
Що мати вишивала,
І чую: гуси зняли крик,
Зозуля закувала.
Знов чорнобривці зацвіли,
Запахла рута-м'ята.
Десь тихо бджоли загули,
Мені всміхнулась мати.
І біль із серця раптом зник,
Так тепло-тепло стало...
Цілую мовчки той рушник,
Що мати вишивала.
(«Пісня про рушник»)

Організатор. Козацький кіш
«Вербиченька».

Отаман. Наш девіз!

Всі.

Без верби і калини нема України!

Учень.

МІЙ НАРОД!

Ти не явір, не дуб, не вільшина,
Ти не граб, не береза-журба,

Не лоза, не колюча тернина,
А тонка і безсмертна верба.
(Пісня «Лебеді материнства» на
сл. В. Симоненка)

Організатор. Козацький загін
«Світлиця».

Отаман. Наш девіз!

Всі.

Для гостей відкрита хата наша
біла,
Тільки б чорна кривда в неї не
забігла!

Учень.

Як приємно зійтись в рідній хаті,
Де панує лиш ласка сама.
І обняти порадницю-матір,
Для якої спочинку нема.

Учениця.

Все з дитинства мені тут близьке і
знайоме:
Подих поля і світ ручая.
Знов з далеких країв я вертаю
додому,
Біла хато, кровинко моя.

(Пісня «Біла хата»)

Організатор. Козацький загін
«Берегиня».

Отаман. Наш девіз!

Всі.

Збережемо тебе, берегине,
Диво рідної сторони!

Учень.

Яка солодка тиша навкруги!
Лиш жайвір жайворує понад
полем.

А я в ці обереги й береги
Вертатиму до вінчика життя,
Аби вдихнуть вітрів пекучу силу,
Й, здається, як дійду уже до схилу,
То звідси – легший шлях у небуття.
Хто ще так душу проведе до зір?
Як ці ставки й ромашкові долини,
Як ці гарячі серденька калини,
Як степ оцей і контур гір?
Лиш про одне я доленьку молю:
Дожить до кращих днів у цьому
краї,
Я ж так його невітно люблю!
Мій оберіг!
Моя надія й пам'ять!
(Пісня «Берегиня»)
*(Козацькі загони розміщуються
по периметру, в центрі кошовий
та отамани збираються на
козацьку раду).*
Кошовий. А що, козаки! Дайте
слово сказати! Чи не час до коша
козачат приймати?
Козаки. Саме час! Саме час!
Кошовий.
Одержавши на раді згоду,
Дітей козацького народу.
У наше коло викликаю,
Їх перевірити жадаю!
*(Звучить козацький марш.
Заходять учні молодших класів,
яких прийматимуть у козачата).*
Кошовий.
Поведу таку я річ:
Що ви знаєте про Січ?

І про нашу Україну?
Повідомте нам усім!
1-й учень *(робить крок уперед).*
Знаю, батьку: славна Січ
Ворогам ішла навстріч,
Рідну землю захищала
І народ наш прославляла.
2-й учень.
Лиха ж отчий край зазнав!
(Не бажаємо нікому).
Людолов нас чатував,
Щоб позбавить свого дому.
3-й учень.
Бранців до галер кували,
Ржею злоби пожирали...
Шляхта нас вогнем пекла,
На тортури прирекла.
4-й учень.
Але наш народ боровся!
І Хмельницький в нас знайшовся,
І Сірко, і Дорошенко,
Полуботок й Морозенко!
5-й учень.
Рабства каламутну ніч
Переборювала Січ.
Козаків боялись зайди,
Бо була в них сила Правди!
Кошовий *(до козачат).*
Що говорить вам «козак»,
Це крилате, горде слово?
Чом завжди буває так,
Що світлішає від нього?
Козачата *(разом).*
Козаки – це вільні люди!
Козаки – безстрашні люди!

Козаки – борці за волю,
За народну щасну долю!

Кошовий.

А що ж є свобода? Добро в ній
якеє?

Учень.

Кажуть, немовби воно золотее.

Кошовий.

Ні ж бо, не злото!

Зібравши все злото.

Проти свободи

Воно лиш – болото!

Учень.

О! Якби в дурні мені не пошитись,
Щоб без свободи не міг я лишитись!

Всі.

Слава повік буде з тобою,

Вольності отче, Богдане-герою!

Кошовий.

Козацькому гурту ви, бачимо, раді,
Скажіть, чи готові ви жити по
правді?

Усі.

Готові, так! І жити чесно будем,

І правил ми козацьких не забудем!

1-й учень.

Козак – чесна, смілива людина,
Найдорожча йому – Батьківщина!

2-й учень.

Козак – слабкому захисник,
Цінити побратимство звик!

3-й учень.

Козак – усім народам друг,
І лицарський у нього дух!

4-й учень.

Козак – це той, хто за освіту,
Хто прагне волі та свободи!

5-й учень.

Козак українську любить мову,
Він завжди здержить своє слово!

Всі.

Щоб козацькому роду не було
переводу,

Присягаєм на вірність Вітчизні й
народу!

Кошовий (до писаря).

Вручай же, писарю, посвідчення
орлятам,

Вони ж бо від сьогодні – козачата!

А на додачу видай Січі знак,

Хай з козачати виросте козак!

Писар (до козаків-отаманів).

Допоможіть посвідчення вручити

І знак козацький прикріпити!

(Під музику «Запорозької похідної» писар з отаманами прикріплюють кожному учневі знак Січі й вручають посвідчення з текстом:

«...учень... школи козацькою радою школи прийнятий у козачата і стає громадянином Української Духовної республіки та побратимом усіх народів планети». Знак Січі – відбиток печатки Запорозького війська).

Кошовий.

Присягайте, що Україну

Будете любити,

Що ввілєте в неї силу,
Щоб розвеселити!

Всі.

А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славу Україну
Гей, гей, розвеселимо!

Учасники козацької ради.

Козачат усіх щиро вітаєм,
Здоров'я і щастя бажаєм!

Козачата.

Обіцяєм: вас не підведемо,
Ім'я козацьке гордо понесемо!

Кошовий.

Директорові школи права передаю,
Йому для привітання я слово надаю.

Директор.

Дорогі хлоп'ята! Дорогі дівчата!
Прийняли сьогодні вас у козачата.
Із цим святом славним вас усіх
вітаю,
Симоненка слово вам я прочитаю.
«Нашої заслуги в тім не бачу,
Нашої не знаю в тім вини,
Що козацьку бунтівничу вдачу.
Нам лишили предки з давнини.
Нам і те не добавляє слави,
Що вони від чужоземних сил
Заступили землю кучеряву
Горами високими могил.
Бо коли, закохані в минуле,
Прокуняєм свій великий час,
Наша лінь нікого не розчулить,
Слава ж та відмовиться від нас.
Спогади докучливі, як нежить,
Що тій славі принесуть нове?»

Тільки тим історія належить,
Хто сьогодні бореться й живе!»

Учень.

Раді ми, що стали козачата,
І на честь сьогоднішнього свята
Будемо співати й танцювати.
*(Свято продовжують художні
номери козачат і козацькі забави).*

- Котигорошко.
- Влучний металник.
- Як полонені втікали з неволі
*(стрибки із зв'язаними руками й
ногами).*
- Конкурс «Наша мова калинова».
- Швидше одягнути шаровари.
- Дістати ковбасу на стовпі тощо.

ЗАБАВИ КОЗАЧАТ

**Методична розробка
позаурочного заходу**

Мета: ознайомлення з історією
часів козацтва; розвиток
спритності, відчуття
взаємодопомоги; виховання
любові до Батьківщини.

Оформлення зали

1. На сцені слова Т.Г. Шевченка:

«Було колись – в Україні

Ревіли гармати;

Було колись – запорожці

Вміли панувати!

Панували, добували

І славу, і волю –

Минулося, осталися

Могили по полю!»

2. В залі виставка «Українські гетьмани» (намальовані учнями портрети гетьманів та стислі довідки про кожного з них).

(Звучать козацькі марші).

Ведучий. Понад 500 років тому в українських степах за Дніпровськими порогами оселилися перші козаки. Майже три століття вони боронили Україну від турків, татар та інших ворогів. Відвага й хоробрість козаків були відомі у всій Європі. Багато славних синів українського народу навіки ввійшли в історію. Це і Дмитро Вишневецький, і Іван Підкова, і Северин Наливайко, і Петро Сагайдачний, і, звичайно ж, Богдан Хмельницький.

Відшуміла козаччина, стали історією її славні походи, славні бої. Але підростають достойні нащадки козаків.

І сьогодні ми станемо свідками «Козацьких розваг» між двома командами юнаків.

Запрошуємо команди на сцену!

I. ЗНАЙОМСТВО З КОМАНДАМИ

(Оцінка за конкурс – 6 балів.)

Команда «Орли Пилипа Орлика»

1-й юнак. Вас вітають «Орли Пилипа Орлика»!

2-й юнак. Pozнайомтеся – це наш хрещений батько Пилип Орлик

(показує намальований портрет П. Орлика).

3-й юнак. Наш предок посідає особливе місце серед українських гетьманів.

Пилип Орлик був високоосвіченою людиною, він здобув освіту в Києво-Могилянському колегіумі.

Як найближчий прибічник Мазепи, після розгрому шведських військ Орлик разом із Мазепою опинився в Бендерах. Тут у 1710 році його обрали гетьманом.

Пилип Орлик був автором угоди з козаками, яка ввійшла в історію як перша Конституція Української держави.

Орлик був гетьманом-емігрантом, але все своє життя присвятив боротьбі за незалежність України. Орлик був змушений жити в Швеції, Німеччині, Франції. У 1742 році він помер у Туреччині.

1-й юнак. А тепер познайомтеся з нашою командою *(в гумористичній формі представляє кожного з восьми учасників команди).*

2-й юнак. Ось ми і представили нашу команду. Ми бажаємо успіхів у грі собі й своїм суперникам, і нехай переможе найдотепніша і найсильніша

команда!

Команда «Хмельниченки»

1-й юнак. Здоровенькі були! А чого це ви, хлопці, такі охайні, в козацький одяг вбрані?

2-й юнак. Та хіба ж ти забув? Сьогодні у нас козацькі розваги, і ми вирішили помірятися силою з хлопцями із сусіднього куреня.

3-й юнак. Знайомтеся. Ми – «Хмельниченки», бо є нащадками славетного гетьмана Богдана Хмельницького.

4-й юнак. Богдан Хмельницький народився у 1595 році в родині чигиринського сотника.

Він був освіченою людиною, вільно володів польською, латинською, турецькою, французькою мовами.

Разом з батьком брав участь у польсько-турецькій війні. У кривавій битві батько загинув, а Богдан на два роки потрапив у турецький полон.

Після повернення з неволі вступив до козацького війська. У середині 40-х років XVII ст. Б. Хмельницький розпочав підготовку повстання проти Речі Посполитої.

Очоливши визвольну війну, Б. Хмельницький виявив себе вмілим і досвідченим полководцем. Сьогодні всі ми знаємо про переможні битви біля

Жовтих Вод і Корсуня, поблизу Зборова і біля Батога.

Основною стратегічною лінією зовнішньої політики Б. Хмельницького був союз із Росією.

Наприкінці серпня 1657 року гетьман помер у Чигирині, назавжди залишившись у пам'яті нащадків.

2-й юнак. А ось і нащадки Богдана – наші «Хмельниченки». *(Знайомтеся з кожним учасником команди.)*

3-й юнак. Ну що ж, ми готові змагатися у розвагах. Ходімо, хлопці, перепочинемо хвилинку і розпочнемо змагання.

II. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА РОЗВАГА

Ведучий. Командам пропонується відповісти на шість запитань. За кожну правильну відповідь нараховується 1 бал.

Запитання для першої команди.

1. Чи були запорозькими козаками українські січові стрільці?

(Ні, бо Запорозька Січ була зруйнована ще у XVIII ст., а легіон УСС був створений під час Першої світової війни, у 1914 році.)

2. Як називалися племена – предки українців? *(Слов'яни)*

3. На якому березі Дніпра знаходиться Кременчук? *(На лівому)*

4. Кого з гетьманів прозвали

Байдою? *(Дмитра Вишневецького)*

5. Якої віри були козаки-запорожці? *(Православної)*

6. Назвіть фірмову страву полтавців. *(Полтавські галушки)*

Запитання для другої команди.

1. Назвіть видатного російського письменника, автора повісті «Тарас Бульба», який народився на Полтавщині. *(Микола Васильович Гоголь)*

2. Як у давнину називався Дніпро? *(Борисфен, Славутич)*

3. Хто вважається покровителькою і заступницею Січі? Яке православне свято є днем українського козацтва? *(Божа Матір. Покрова Пресвятої Богородиці)*

4. Хто з гетьманів очолив визвольну війну українського народу проти польської шляхти? *(Богдан Хмельницький)*

5. Як у минулому росіяни називали Україну? *(Малоросія)*

6. Назвіть український народний танець. *(Гопак)*

Ведучий. А зараз журі оголосить підсумки двох конкурсів.

III. МУЗИЧНІ РОЗВАГИ

(Оцінка за конкурс – 6 балів.)

Ведучий. А тепер наші дівчата-козачки заспівають українські козацькі пісні, а потім ще й зададуть завдання хлопцям.

Запрошуємо на сцену козачок із команди «Орли Пилипа Орлика»!

(На сцену вибігає дівчина. Озирається і звертається до глядачів.)

1-а дівчина. Добрий день! А чому це ви такі веселі? Невже на козацькі розваги зібралися? Так треба ж своїх подруг покликати! Дівчата! Ходіть-но сюди! *(Виходять інші дівчата).*

2-а дівчина. Оце так! Казали тут розваги, сміх, а мені щось не дуже весело.

3-я дівчина. А може, пісню заспіваємо?

4-а дівчина. Але яку?

3-я дівчина. А давайте цю. *(Починає співати пісню «Ой на горі та женці жнуть». Інші дівчата підхоплюють. Під час останніх рядків пісні виходять хлопці.)*

1-й хлопець. Добрий день вам, дівчата! Та й гарно ж ви співаєте!

2-й хлопець. Так і дівчата ж гарні! *(Починає залицятися до однієї з дівчат).*

5-а дівчина. О, бачу залицятися дехто з вас добре вміє. А чи вмієте ви добре співати і танцювати?

6-а дівчина. А ми зараз це перевіримо. Нумо, хлопці, заспівайте нам цієї. *(Починає співати «Ти ж мене підманула».*

Хлопці підхоплюють спів).

4-а дівчина. Молодці, добре співаєте. А цю ви знаєте? *(Починає співати «Ой на горі два дубки».*
Хлопці знову підспівують.)

2-а дівчина. А мені хочеться танцювати! Нумо, хлопці, вдарте гопака!

(Хлопці й дівчата танцюють гопак.)

1-а дівчина. Ну що ж, хлопці, гарні ви козаки, але нам час додому.

5-а дівчина. А вам ми бажаємо успіхів у «Козацьких розвагах».

Ведучий. Запрошуємо на сцену дівчат із команди «Хмельниченки». *(Дівчата співають пісню «Біля греблі шумлять верби».*
Виходять на сцену, сідають, продовжують співати, вишивають).

1-а дівчина. А де це наші хлопці поділися?

2-а дівчина. Справді, де це вони ходять?

3-я дівчина. Дівчата, так може давайте погукаємо наших хлопців!

4-а дівчина. Зачекай, ось прийдуть, то навишиваємо.

5-а дівчина. Та сумно ж без них.

4-а дівчина. Та гукайте вже.

1-а дівчина *(гукає).* Хлопці, де ви? *(Заходять хлопці.)*

6-а дівчина. О, з'явилися, не забарились.

7-а дівчина. Де ж це ви, хлопці,

ходили? Ми вже тут і співали, і вишивали, а ви все ходите!

3-я дівчина. А скажіть, чи гарно ми співали?

1-й хлопець. Гарно, дуже гарно.

2-й хлопець. А в мене аж душа заспівала.

5-а дівчина. Може, й ви нам якої заспіваєте?

6-а дівчина. Нумо, хлопці, не соромтеся, гарненької затягніть, а ми вам допоможемо.

(Хлопці співають пісню «Розпрягайте, хлопці, коней».)

7-а дівчина. Ой гарно ж ви співаєте! Може, ви й танцювати вмієте? А ну, покажіть на що ви здатні!

(Танцюють гопак.)

4-а дівчина. Дівчата! Так вони ж у нас уміють і співати, і танцювати.

1-а дівчина. Давайте їх за це вареничками почастуємо!

2-а дівчина. Справді, давайте! Ось тут і перевіримо, чи вони їдять так само, як і танцюють. Ходімо за варениками!

ІV. РОЗВАГА «ЯК КОЗАК ЇСТЬ, ТАК І ПРАЦЮЄ»

Ведучий. Дівчата приготували для козаків дуже смачні вареники. Зараз ми побачимо, хто швидше з ними впорається.

Переможець, крім смачного обіду, отримає 2 бали.

(У конкурсі беруть участь по одному козаку з команди.)

Ведучий. Слово надається журі.

V. РОЗВАГА «ЯК НАШІ КОЗАКИ ДО ДІВЧАТ ЗАЛИЦЯЮТЬСЯ»

За перемогу в конкурсі команда отримує 2 бали.

На столах лежать цукерки. Хлопці (по одному учаснику з команди) повинні пригостити дівчат. А як це вони зроблять із зав'язаними руками, ми зараз побачимо.

VI. РОЗВАГА «КОЗАЦЬКЕ МИСТЕЦТВО»

(Оцінка за конкурс – 3 бали.)

Ведучий. У кожного козака був вірний товариш – його кінь. Зараз наші учасники гри *(по одному з команди)* намалюють свого улюбленого коня. Але малювати їм доведеться із зав'язаними очима.

Ведучий. Життя на Запорозькій Січі було сповнене несподіванок і турбот. Запорожці щодня ризикували життям, а тому були змушені навчитися розуміти один одного з напівпогляду і з напівслова. А чи можуть наші хлопці порозумітися за допомогою міміки і жестів? Зараз ми це перевіримо.

VII. РОЗВАГА «ЯК КОЗАКИ СВОЇХ ОТАМАНІВ РОЗУМІЮТЬ»

Отаманам треба за допомогою

міміки і жестів продемонструвати своїм командам уривки з дитячих віршиків.

За вгаданий вірш команді нараховується 2 бали.

(Командам запропонували вгадати уривки з казок К. Чуковського «Муха-цокотуха» і «Тараканище».)

Ведучий. А зараз слово надається журі.

VIII. «ПОЛІТИЧНІ РОЗВАГИ»

Ведучий. Запорожці проводили активну зовнішню політику. Тому ми запропонували нашим козакам підготувати листа турецькому султанові.

Ось що вони написали...

(Оцінка за конкурс – 6 балів.)

IX. «СПОРТИВНІ РОЗВАГИ»

Ведучий. І наостанок ми проведемо спортивні розваги. Спочатку хлопці візьмуть участь у змаганні з армреслінгу. Дві пари суперників продемонструють свою силу. За кожну перемогу команда отримує 2 бали.

(Керівник із фізвиховання проводить змагання з армреслінгу і називає переможців.)

Ведучий. А тепер хлопці продемонструють свою силу і витривалість. Для участі в конкурсі треба по одному хлопцю від команди. Хто з них зможе більше разів підняти 16-кілограмову

гірю, той переможе у конкурсі і принесе своїй команді 5 балів.

Ведучий. Слово надається журі.
(Оголошується переможець гри. Голова журі нагороджує переможців.)

Ведучий. Ось і закінчилися «Козацькі розваги». Але не закінчилося ваше ознайомлення з історією рідного народу та й усього людства. Багато цікавих сторінок вітчизняної та всесвітньої історії ви перегорнете на уроках, на засіданнях гуртка, у бібліотеках. Подякуємо всім учасникам за чудову гру! Бажаємо всім гравцям і глядачам успіхів у навчанні!

ТЕАТРАЛІЗОВАНИЙ КОНКУРС «КОЗАЦЬКІ ВИПРОБУВАННЯ» (О.В. БЕЗПАЛЬКО)

Мета: ознайомлення з історією козацтва, розвиток фізичних якостей юнацтва.

Місце проведення: актові зала, просторе приміщення, стадіон.

Вступне слово ведучого. З давніх-давен людям відомо: «Дерево життя – це гілочка, на якій ростуть три листочки. Перший листочок – символ минулого, другий – сучасного, а третій – майбутнього». Зображення «дерева життя» зустрічається в

малюнках наших пращурів. Це свідчить про те, що вже в сиву давнину люди знали про нерозривний зв'язок «трьох листочків». Щоб бути освіченою людиною, треба знати минуле свого народу, його історію. Сторінки рідної історії хвилюють і сповнюють нас гордості. У минулому українського народу було таке неповторне явище, як Запорозька Січ. Це про неї М.В. Гоголь писав: «Так ось вона, Січ! Ось те гніздо, звідки вилітають усі ті горді й дужі, як леви! Ось звідки розливається воля й козацтво на всю Україну!»

Сьогодні на нашому вечорі ми спробуємо відродити сторінки із славного життя козацтва, а наші учасники, козацькі нащадки, продемонструють свою силу та спритність.

Дівчина.

До звука звук, струна струні
одвітна,

А всі одвітні серцю кобзаря,
А вже козацьке військо «маком
квітне»,

І спалахнула Хортиці зоря.

Ці звуки золототривожні,
закличний марш.

Але, козацтво, в путь –

І як струна, душа правдива кожна,
З глибин історії вони ідуть, ідуть...

Під звуки пісні «Ой на горі та
женці жнуть» виходять гурти
хлопців в українському вбранні й
шикуються по обидва боки
приміщення. Тричі б'ють литаври.
До зали входить січова старшина
(вона ж пізніше виконуватиме
функції журі): кошовий отаман з
булавою, військовий суддя з
печаткою, писар з пером та
каламарем, осавул з палицею,
хорунжий з хоругвою.

Козацька старшина стає в центрі
зали.

Отаман. Починаємо козацьку раду!
У нас тут зібралися молоді козацькі
гурти. Он погляньте, які в них
хлопці: усі як дуби, плечима стелю
підпирають. Нумо, хлопці,
готуйтесь до козацького переклику.
Старші братчики роблять крок
уперед.

Осавул. Козацький переклик
почати!

1-й братчик. Братство імені Івана
Сірка.

Всі.

Як Іван Сірко,
Україну любити,
Прославляти наш край
І народу служити!

2-й братчик. Братство імені Павла
Полуботка.

Всі.

Хто свою землю щиро любить,

Як рідну матір – над усе,
Той Полуботка не забуде –
Нащадкам в серці пронесе.

3-й братчик. Братство імені
Богдана Хмельницького.

Всі. Слава навіки буде з тобою,
Вольності отче, Богдане-герою!

Осавул. Козацький девіз.

Всі братчики. Козацькому роду
немає переводу.

Отаман. От розважимося, на
молодих подивимося та й самі
помолодшаємо. А тоді козацька
старшина визначить, який гурт
найсильніший, найспритніший.
Так що порадуйте нас, юні козаки.
Старшина сідає за стіл. Вона
виконуватиме роль суддів.

Писар. Спочатку перевіримо вашу
силу. Нумо, братчики, виходьте по
одному на змагання.

З кожного гурту виходить
найсильніший братчик.

Завдання 1. Хто швидше
перекотить важку бочку з кінця в
кінець.

Завдання 2. У кого найсильніша
рука?

Учасники змагань, не відриваючи
ліктя від пенька (стола),
намагаються нахилити і
притиснути руку суперника до
поверхні. Отаман називає
переможців.

Писар. Усі ви чули, що козаки були

волелюбні люди. Ворогу не корилися, а коли потрапляли в полон, то, як могли, тікали. Зараз перевіримо, чи зможуть наші братчики вирватися з полону.

З кожного гурту виходить по одному учаснику. Братчики-полонені із зав'язаними руками й ногами повинні якнайшвидше подолати певну дистанцію.

Писар. Наступне випробування – передача секретного пакета отаманові.

Гурти шикуються в колони. Писар дає кожному першому в колоні пакет. Перший учасник повинен добігти до стільця, оббігти його й повернутися, щоб передати пакет наступному учасникові естафети. Останній учасник подає пакет на стіл козацькій старшині.

Отаман підбиває підсумки козацьких випробувань.

Писар. А зараз братчики трохи перепочинуть, а ми перевіримо, як знають козацькі слова ваші старші.

До писаря підходять старші братчики кожного гурту. З козацької шапки вони дістають картку зі словом, яке треба витлумачити.

1. Булава (*дерев'яна палиця з кулею угорі, яка може бути оздоблена коштовними металом*

та камінням, ознака влади).

2. Писар (*перший помічник кошового, перекладач).*

3. Жупан (*верхній одяг козаків).*

4. Оселедець (*пасмо волосся на голові козака).*

5. Курінь (*приміщення, де жили козаки, військова одиниця).*

6. Китайка (*різновид тканини).*

Писар. Козаки прославилися не лише своєю силою, а ще й кмітливістю та спостережливістю. Зараз ми перевіримо, чи спостережливі наші братчики, чи добрі з них розвідники?

Протягом 1 хвилини демонструють картину І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові». Братчикам необхідно запам'ятати якнайбільше предметів, зображених на ній. За 3 хвилини кожен гурт повинен подати на папері перелік цих предметів. Виграє команда, яка перелічить найбільше предметів.

Слово для підбиття підсумків попередніх випробувань бере осавул.

Писар. Слава про козацькі перемоги летіла далеко від Запорозької Січі. У боях не шкодували козаки своєї голови за рідну Україну. І не один козак не показав спину ворогові, а якщо й

судилося прийняти смерть, то зустрів її з честю. Наше наступне випробування – бій супротивників. На підлозі креслиться коло діаметром 2 м. У це коло виходять на боротьбу двоє супротивників з різних гуртів. Кожен з них стає в коло на одну ногу, другу піднімає, руки складає за спиною. За сигналом супротивники намагаються виштовхнути плечима й тулубом один одного з кола, не виходячи за його межі. Переможець виграє 1 очко для своєї команди. Усі братчики мають пройти це випробування. Виграє гурт, де було більше переможців.

Писар. Братчики наші показали й свою силу, і спостережливість, і спритність. А тепер час випробувати їх на мужність.

З кожного гурту виходить по одному братчику. Кожному дається невеликий шматок хліба, сала й добра цибулина. Умови конкурсу: швидше з'їсти цю козацьку пайку і просвистати українську народну пісню.

Отаман. Оце справжні козаки! Ач, бісові діти, так ту цибулю їли, що в мене сльози на очі наверталися, а вони хоч би що. Та як же гарно просвистали. Порадували старих козаків.

Оголошення переможця

випробування.

Писар. Козаки були не лише добрими вояками, але й людьми мудрими та дотепними. Багато приказок та прислів'їв прийшло в нашу мову з часів козацтва. Зараз з'ясуємо, чи знають братчики свою мову калинову.

Умови випробування: за п'ять хвилин кожен гурт повинен записати найбільше приказок і прислів'їв про козаків та рідний край.

Прислів'я, які можуть бути названі:

1. Рідний край – земний рай.
2. Нуте, браття, або перемогу добути, або дома не бути.
3. Козака потилиця панам нехай не хилиться.
4. Кров – не вода, розливати шкода.
5. До булави треба й голови.
6. Слава не поляже, а про себе розкаже.
7. Без зброї слабі й герої.
8. Степ та воля – козацька доля.
9. Де козак – там і слава.

Осавул оголошує переможців останнього випробування.

Писар. Добре ви знаєте нашу мову. Але, правду кажуть, що душа народу в його пісні. Ще козаків за горою не було видно, а козацька пісня голосно котилася попереду,

сповіщаючи про прихід славного воїнства. «Ой на горі, там женці жнуть, а попід горою козаки йдуть...» Проведемо зараз пісенну естафету. Кожний гурт співає кілька рядків з пісні, в якій розповідається про козаків. Другий гурт починає іншої. Із змагання вибуває той гурт, який не розпочинає співати свою пісню після закінчення попередньої. Отже, почали!

Кошовий отаман. Ох і голосисті хлопці-молодці! Ось зараз порадимося, глянемо, що там написав наш писар, та й оголосимо рішення козацької старшини.

Поки старшина радиться, можна провести кілька конкурсів з глядачами.

Отаман. Слухайте наш указ: ми, козацька старшина, порадившись та подумавши, визнаємо найсильнішим, найспритнішим, найкращим гурт... і всіх його братчиків віднині приймаємо в козацьку сім'ю, надаємо звання козаків та нагороджуємо козацькою відзнакою – булавою.

Осавул. Слава Україні!

Всі. Навіки слава, хай живе!

(Звучить гімн України.)

Отаман.

Дай нам, Боже, сили і наснаги,
Щоб цвіли Дніпрові береги.
Щоб жили гуртом – не поодиначі

На землі щасливі українці!

(Під звуки козацького маршу козацька старшина й учасники випробувань виходять із зали.)

ПОСВЯТА В КОЗАЧАТА

Мета: виховання любові до Батьківщини; вшанування традицій українського народу.

(Святково прибраний клас. Посеред кімнати стоять троє дітей в українських костюмах. Дівчинка тримає хліб на рушникові.)

Вчитель. Рушник... Як багато промовляє це слово! Ми не помилимось, якщо назвемо рушник нашою свяติною. Народження дитини. Як чекають цього маленького дива в сім'ї! І в урочисту хвилину поверх усіх покривал палахкотить квітами рушник. Іде хлопець в армію, і мати останнім дотиком у хвилини прощання оповиває свою кровинку рушником.

Хлопець і дівчина єднають свої долі теж рушником. На сватанні ним пов'язують старостів, на весіллі – сватів. Під час оформлення шлюбу в'яжуть молодим руки рушником, щоб жили дружно вік у парі. І стають молоді теж на рушник.

Помирає людина, і в останню

дорогу її проводить рушник. Його кладуть на віко під хліб, в'яжуть на хрест.

Шанованих гостей в Україні зустрічають хлібом-сіллю на рушникові. Сьогодні в нас свято класної родини. Всі діти вміють читати, то час уже й у козачата приймати.

Учениця (з рушником).

Гостей дорогих ми вітаємо щиро,
Зустрічаємо з хлібом-сіллю,
Любов'ю і миром.

1-й учень.

Хліб ясниться в класі,
Сяють очі щирі,
Щоб жилось по правді,
Щоб жилося в мирі.

2-й учень.

Є святкових днів багато,
Нам усіх їх не згадать...

А між ними й наше свято –
Вшанування козачат.

3-й учень.

В путь щасливу і широку
Всіх виводить перший клас.
До уроку, до уроку,
Чуєш, дзвоник кличе нас!

4-й учень.

Любі гості, мами й тата,
В нас – козацьке нині свято.
Добре, що прийшли до нас
В цей чудовий перший клас.

Вчитель.

Сьогодні свято всіх зустріне,

Сьогодні все козацтво тут.

І в цьому класі радість лине,
Козацькі ігри всіх нас ждуть.

*(Учні будують своїми тілами
(тілом) літери, з яких бачимо
назву.)*

1 команда – літери-козаки під
назвою «Калинка».

2 команда – літери-козаки під
назвою «Вербичка».

А учень Петро Іванов буде
отаманом козацтва (команди
шикуються).

Члени журі, оцінюйте, будь ласка,
підготовку кожної команди до
свята.

1 команда.

Для боротьби ми не збирали
Ані рушниць, ані гармат,
Здоров'я повен міх набрали,
Вистачить його для всіх команд.

2 команда.

Ми прийшли сюди сьогодні,
Щоб вести запеклий бій,
Тільки ні, не кулаками,
А в веселій дружній грі.

Діти співають.

Ми – лідери – козаки відомі,
Ми всякому знайомі,
Але про кожного із нас
Ви знаєте не все.

Ми козаки незвичні,
Ще й дуже симпатичні,
Бо кожен жарт чи віршика куплет
Ми в пісеньці несе.

Отаман.

А що, козаки!

Дайте слово сказати!

Чи не час до коша

Козачат прийняти?

2 учні. Саме час!

Отаман.

Одержавши на раді згоду,

Дітей козацького народу

У наше коло викликаю,

Їх перевірити жадаю.

(Звучить козацький марш

«Запорозька похідна».)

Отаман.

Поведу таку я річ:

Що ви знаєте про Січ?

І про нашу Україну?

Розкажи усім нам, сину.

1-й учень.

Абетку школярики всю прочитали

І про славу козацьку згадали,

Аби не забули історію роду,

Аби бути гідними дітьми народу.

2-й учень.

Знаю, батьку, славна Січ

Ворогам ішла навстріч.

Рідну землю захищала

І народ наш прославляла!

3-й учень.

Лиха отчий край зазнав...

(Не бажаємо нікому!)

Людолов нас чатував,

Щоб позбавить усіх дому.

4-й учень.

Цар Петро і Катерина

Зневажали наш народ.

Горювала Україна і тужила Україна

Під п'ятою у заброд.

7-й учень.

Європа знала наших козаків.

Єство борців за волю аж співало...

Єднання! – слово гімном

чарівним,

Євангелієм радісним звучало.

8-й учень.

Жовті Води...

Там Хмельницький

Жовнірів в бою розбив.

Ждав народ, аби Хмельницький

Життя наше освітив.

9-й учень.

Запорожець завше знає,

Звідки ворог зазіхає.

Зможуть зайд перемогти

Запорожці-козаки.

10-й учень.

«Я!» – могутнє немовлятко.

«Ач, який!» – говорить татко.

«А» – радіє з татком ненька.

«А» є в слові «козаченьки».

(Команди співають.)

1 команда.

Ми сюди прийшли сьогодні –

раз, два, три,

Щоби всіх вас розважати –

раз, два, три,

І свої могутні сили

Всім вам швидко показати –

раз, два; раз, два; раз, два, три.

2 команда.

Ви команда дуже сильна – раз,
два, три,

Ми команда ще сильніша – раз,
два, три,

Проти вас ми будемо грати.

Постараймось обіграти –
раз, два; раз, два; раз, два, три.

Всі.

Ми веселі й жартівливі –
раз, два, три.

Тут є хлопці і дівчата –
раз, два, три.

Тут високі і низенькі –
раз, два; раз, два; раз, два, три.

А ще всі ми дуже дружні –
раз, два, три,

Спритні, сильні, ще й розумні –
раз, два, три.

Вам вручити ми раденькі
Подарунки ці маленькі –
раз, два; раз, два; раз, два, три.

1 команда.

Команді суперників даруємо
зубну пасту.

2 команда.

Команді суперників даруємо
зубну щітку.

Отаман.

Сьогодні прибули ми змагатись і
перемагати. Отже, просимо
вболівальників щиро нам у цій грі
допомагати.

А хто наступний, шановне козацтво?

1-й учень.

Але наш народ боровся
І Хмельницький в нас знайшовся,
І Сірко, і Дорошенко,
І Полуботок, Морозенко.

2-й учень.

Їздець, їй-бо, хороший з козака!
Їздити на конях треба вміти,
Їжаком не всидиш – заповідь така.
Їздить реп'яхом навчіться, діти!

3-й учень.

Ймовірно: боягузів Січ не знала
Й боягузів завжди зневажала.
Й ви запам'ятайте це назавжди:
Ймення козака не терпить зради!

4-й учень.

Козак – герой народу України.
Козакувати справа не проста.
Коли державу нашу відбудуєм,
Красою справа запалає золота.

5-й учень.

Любіть рідну землю,
як матір свою,
Любіть, наче хортицьке братство.
Лилась за Вкраїну кров у бою
Лицарів волі – козацтва.

6-й учень.

Мазепа зрадником
не був ніколи!
Московський цар Петро
цей міф створив.
Мазепа – світоч духу й волі.
Мазепа честь Вкраїни боронив!

7-й учень.

Незалежність українського народу

Нам потрібно, друзі, завжди берегти.

Недаремно кров лилася за свободу –

Нашу волю здобували козаки.

8-й учень.

Рабства каламутну ніч

Переборювала Січ.

Козаків боялись зайди,

Бо була в них сила правди!

Вчитель.

Що говорить вам «козак» –

Це крилате, горде слово?

Чом завжди буває так,

Що світлішає від нього?

Козачата.

Козаки – це вільні люди!

Козаки – безстрашні люди!

Козаки – борці за волю,

За народу кращу долю!

Вчитель.

Козацькому гурту ви, бачимо, раді?

Скажіть, чи готові ви жити по правді?

Козачата.

Готові, так! І жити чесно будем,

І правил ми козацьких не забудем!

9-й учень.

Козак – чесна, смілива людина,

Найдорожча йому Україна!

10-й учень.

Козак – слабкому захисник,

Цінити побратимство звик!

11-й учень.

Тату, татоньку, татусю,

Хочу все я знати.

Ти мені про Січ, будь ласка,

Починай читати.

12-й учень.

Козак – усім народам друг,

І лицарський у нього дух!

13-й учень.

Фортеці хто міг штурмом брати?

Факт, що козаки завзяті!

Флот для чого будували?

Факт, що славу здобували!

14 –й учень.

Козак – це той, хто за освіту,

Хто прагне волі та свободи!

(Виконують народну пісню «Ой на горі та жінці жнуть».)

15-й учень.

Частіше козацькі думи читай,

Частіше козацьку пісню співай,

Чесність виховуй в собі залюбки.

Чи ж вчать тебе цього рідні батьки?

16-й учень.

Шановні школярки, дітки!

Шевченка Тараса любіть!

Швидше його заповіти

До серця свого візьміть!

17-й учень.

Щедрість і щирість народу

Щемно бентежить нас.

Щомиті зміцнюйте згоду,

Щоб всі поважали вас!

18-й учень.

Юнь України силу набирає,
Юнь себе в історії шукає.

19-й учень.

Які й чиї ми діти?
Ясність треба мати.

Якір думки кинем
Якнайглибше в мову.

Певно, в слові ріднім –
Відповідь малому.

20-й учень.

Молодець, хто добре вчиться.
М'який знак враз пригодиться.
Будьмо, козаченьки!

Вчитель. Шановне журі, то як,
наші команди гарно декламують?
(Журі оцінює виступи.)

Вчитель. Скоромовочки, озвіться,
кілька разів повторіться.
(Конкурс скоромовок між командами).

1 команда.

Босий бусол сіно косить,
Роса босі ноги росить.

Ніс Гриць пиріг через поріг,
Став на горіх, упав на поріг.

Раз цибуля вийшла з хати,
Хто їй стрівся, мусив чхати.
Тут назустріч раптом хрін –
Всім крутив у носі він.
Один одного зачули
І удвох ого як чхнули!

2 команда.

У сестрички Люби
Випадають зуби.
І говорить Люба:
«Я тепер бежжуба!»

У кухаря Валерика
Розварились вареники.
Розварились вареники...
Вареники у Валерика!

Мурий з Муркою
Вечеряли куркою.
– Мур-мур-мури,
Гар-р-ні кур-р-ри!

Вчитель.

А тепер конкурс прислів'я про
здоров'я.

1 команда.

Бережи одяг, доки новий,
А здоров'я, поки молодий.

Здоров'я – всьому голова.

Гіркий тому вік,
Кому треба лік.

2 команда.

Як нема сили – то й світ немилий.
Найбільше багатство – здоров'я.

Хто день починає з зарядки,
У того все буде в порядку.

Вчитель. Починаємо конкурс
коломійок-співомовок.

1 команда.

Ой, заграйте, музики,

В мене гарні черевики,
Починайте скоріш грати,
Бо хочеться танцювати!

2 команда.

Ой, заграйте, музики,
Піддайте охоти,
Як порвуться черевики,
Надіну чоботи!

1 команда.

Коли собі заспіваю,
То жура щезає,
Бо то наша коломийка
Такі чари має!

2 команда.

Коломийку заспіваю,
Як ми веселенько,
Коломийку заспіваю,
Як болить серденько!

1 команда.

То лінива дівчинонька
На печі дрімала,
Сорочечки не попрала,
Бо води боялась.

2 команда.

Та якби всі зорі впали,
Писарями стали,
То би наших співаночок
Не переписали.

Вчитель. Як, шановне журі, ви оцінюєте конкурс скоромовок, прислів'їв, коломийок-співомовок?

1 команда.

Хочете перемогти
Ви команду нашу,

То візьміть оцей горнець
І з'їжте всю кашу.

2 команда.

Хочете перемогти
Ви команду нашу,
То візьміть оце відро
І випийте все молоко.

Вчитель. Молодці! Впорались команди дуже добре. А тепер на конкурс пропонуються усмішки.

1 команда.

– Чому ти так швидко їси шоколад? Чи забула, що в тебе братики є?

– Ні, мамо, не забула. Тому й поспішаю.

2 команда. Давно це було. Питає учитель крамаря:

– Скільки буде два і два?

– Три, пане вчителю.

– Як то – три?

– Ну, три з половиною.

– Як я бачу, то ти дурень.

– Ну, чотири..

– То чому ж ти відразу не сказав?

– А хіба можна відразу дати чотири, не поторгувавшись?

Вчитель. На конкурс пропонуються дитячі українські ігри-пісні.

1 команда.

Катерина і Василь
Посварились за кисіль.

– Ой, Василю, Василю,
Не їж мого киселю.

Катерина Василя та й вговоряла:

– Ой, Василю, Василечку,
Не їж мого киселечку.

А Оксана і Тиміш

Посварились за куліш:

– Ой Тимоше, Тимошечку,
Не їж мого кулешечку.

А Марія та Дем'ян

Посварились за бур'ян:

– Ой, Дем'яне, Дем'яночку,
Не рви мого бур'яночку.

2 команда.

*(Виконує танець «Подоляночка».
Після танцю розриває тло,
ступає кілька кроків уперед і
співає):*

Ой, вдяглася я в неділю
У вишивану сорочку,
У червону спідничину,
Ще й коралі на шнурочку.
Заплету я свої коси
І візьму віночок з рути,
Обведу я тім голівку –
Чим від мене кращій бути!
А на ноги чоботята
Червоненькі, сап'янові.
Я маленька українка,
Будьте всі мені здорові.

Вчитель.

Шановне козацтво!
Вивчили ми в класі й вдома
Загадок багато.
Нумо відгадайте!

1 команда.

Ховають в мене шкільні речі,

Потім кладуть мене на плечі,
І я мандрую день за днем
Із своїм другом школярем.

(Портфель)

Коли хочеш ти читати,
То мене повинен знати,
А коли мене не знаєш,
То нічого не вгадаєш. *(Абетка)*

2 команда.

Є чарівник у школі в нас
Ану, впізнайте, хто він:
Озветься раз він – тиша в нас,
Озветься ще раз – гомін.
Щоб не спізнались на урок,
Нам голос подає... *(Дзвінок)*
Дуже я потрібна всім –
І дорослим, і малим.
Всіх я розуму навчу,
А сама завжди мовчу. *(Книга)*
Їдуть братці верхи на конячці;
Не кусає кінь вудило,
П'є не воду, а чорнило.
(Ручка і пальці).

Вчитель. Шановне журі, оцініть,
будь ласка, як команди впорались
із конкурсами смішинок, дитячими
українськими народними іграми-
піснями і загадками.

Шановні гості, наші козачата
знають ще й пісень багато. Тож ви
сьогодні слухайте, для вас будемо
співати! *(Виконують пісні
«Запорозькі козаки», «Гей, там на
горі Січ іде», «Козацькому роду
нема переводу»).*

Вчитель. Шановне журі, скажіть нам, будь ласка, хто ж сьогодні переможець?

Вчитель. Давайте оплесками запросимо до нас підручники.

Читанка.

Я – читанка нечитана,
Навчатиму ваш клас.
Гарну казку розкажу,
Світ широкий покажу.
Буду вести вас щодня
Я по сходинках знання.

Рідна мова.

Я не з лісу, я не з поля,
Нелегка у мене доля.
Через радість та біду
Я з віків до вас іду.
І від роду і до роду
Зберігала свою вроду.
Всі народи мову мають,
Всі пісень своїх співають.
Бо хто має мову рідну,
Той багатий, а не бідний!

Читанка.

Словом вдячним згадаймо в цей час

Тих, хто книжки готував для нас.
Спасибі редакторам і друкарям,
Спасибі коректорам і художникам,
Спасибі письменникам і вчителям.

Всі.

СПАСИБІ! СПАСИБІ! СПАСИБІ!

Читанка.

Спасибі й деревам за білий папір,
А квітам і травам – за фарби

яскраві.

Учень.

Козак українську любить мову,
Він завжди дотримує свого слова.

Всі.

Щоб козацькому роду не було
переводу,
Присягаємо на вірність Україні й
народу!

*(Усі співають українську народну
пісню «Розпрягайте, хлопці,
коні».)*

Вчитель.

Шановний отамане,
Вручімо посвідчення орлятам –
Вони ж бо від сьогодні козачата!
А на додачу видамо Січі знак –
Хай з козачати виросте козак!
(Вручають посвідчення.)

Вчитель.

Пам'ятайте, козачата, як воля
кувалась,
Як царі й султани клятї з козаків
знущались.

Козачата. Будемо пам'ятати!

Вчитель.

Пам'ятайте, як наші предки у бої
ходили,
Як за честь Вкраїни-неньки голови
зложили!

Козачата. Будемо пам'ятати!

Вчитель.

Присягайте, що Вкраїну будете
любити,
Що ввіллете в неї силу, щоб

розвеселити!

Козачата. Присягаємо!

(Звучить пісня «Ой у лузі червона калина».)

Козачата.

А ми тую червону калину
підіймемо,

А ми нашу славу Україну,

Гей, гей, розвеселимо!

Вчитель.

Козачат усіх щиро вітаю,

Здоров'я і щастя бажаю!

А за цими словами

Бувайте здорові,

Нехай буде весело

У вашій оселі!

КОЗАЦЬКІ ЗАБАВИ У СПОРТИВНІЙ ЗАЛІ

Мета: розвиток кмітливості, сили, витривалості та винахідливості.

Змагання проводяться у спортивній залі.

Для допомоги в проведенні цих змагань запрошуються судді відповідно до кількості команд: один головний суддя (вчитель фізкультури) і на кожну команду по одному судді, а також ведучий.

На свято запрошуються ветерани війни праці, адміністрація школи, батьки, вчитель музики для музичного

супроводу (баян).

У змаганнях беруть участь дві команди. Назви команд обирають самі учасники. Кількість учасників в одній команді – 8–10 учнів, бажано 10–11 класів. Для визначення кращого козака на змагання запрошуються 8–10 дівчат з 9-х класів. Наприкінці змагань таємним голосуванням визначається кращий козак, який отримує грамоту.

Ведучий. З історії нам відомо, що наші предки-козаки вміли не тільки мужньо захищати свою землю, але вміли й повеселитися. Такі спортивні свята мали назву «Козацькі забави».

От і ми, нащадки козаків, хочемо сьогодні відтворити деякі з тих конкурсів, які проводились на «Козацьких забавах».

(Привітання команд.)

1-й конкурс «Бій півнів».

З кожної команди в коло запрошується по одному учаснику з урахуванням ваги.

Стрибаючи на одній нозі та тримаючи руки за спиною, треба виштовхнути з кола суперника.

Переможеним вважається той учасник, який став на дві ноги або роз'єднав руки.

2-й конкурс «Перетягування мотузки».

У конкурсі можуть брати участь як цілі команди, так й окремі учасники.

3-й конкурс «Влуч у ціль».

Напроти кожної команди посередині зали кладуться 2 спортивні матраци, на них – по одному гімнастичному кільцю. З відстані, яку визначає головний суддя, учасники двома руками знизу кидають набивний м'яч у ціль. Влучання в матрац – 1 очко, у кільце – 2 очка.

Для проведення конкурсу залучаються 2 помічники, які подають м'ячі назад.

4-й конкурс «Конкурс снайперів».

1. На відстані 6–8 м ставиться спортивний козел, на нього кладеться волейбольний м'яч. Учасники намагаються тенісним м'ячиком збити волейбольний. Також можна підвішувати м'яч.

2. Перед кожною командою на відстані 10 м ставиться стійка для стрибків у висоту.

Першим учасникам видається по два гімнастичні кільця (пластмасові), які вони повинні накинути на стійку.

Одне влучання – 1 очко.

Також запрошуються два помічники.

Після 4-х конкурсів оголошується загальний рахунок.

5-й конкурс «1-й конкурс силачів».

Піднімання гирі на кількість разів (залежно від віку учасників вага гирі становить 8 або 16 кг).

Змагаються тільки по одному учаснику.

6-й конкурс «Боротьба на руках».

Конкурс проводиться сидячи на стільцях за столом.

Беруть участь усі учасники.

7-й конкурс «Конкурс футболістів».

Із зав'язаними очима учасники по черзі повинні влучити футбольним м'ячем у ворота з відстані 5 м. Перед тим як зав'язати учасникові очі, йому ставлять м'яч і відводять від м'яча назад на два кроки.

Беруть участь по п'ять осіб із кожної команди.

Якщо рахунок рівний, призначаються додаткові удари.

Ворота для міні-футболу.

8-й конкурс «Стрибки через багаття».

Встановлюються стійки і планка для стрибків у висоту, кладуться гімнастичні матраци. На планку вішається легкий гімнастичний матрац. На матрац щільно, один на одний кладуться здуті баскетбольні та волейбольні м'ячі. Другий варіант. Скатати та зв'язати

гімнастичний матрац, поставити вертикально і на нього покласти здуті баскетбольні та волейбольні м'ячі.

Стрибають усі учасники. Якщо з першої спроби ніхто не збив м'яч, головний суддя додає ще один.

Якщо конкурс проводиться в залі, то обов'язково треба покласти на місце приземлення гімнастичні матраци.

За перемогу в конкурсі команді присуджується 1 очко.

Виграє та команда, учасники якої збили менше м'ячів.

9-й конкурс «2-й конкурс силачів».

Двома руками знизу учасники намагаються якомога далі кинути набивний м'яч.

М'ячі кидають по черзі обидві команди. На місце падіння м'яча кладеться прапорець.

Запрошуються 2 помічники, щоб повертати учасникам м'ячі.

10-й конкурс «Лабіринт».

Перед учасниками ставлять у хаотичному порядку 10 кеглів.

Після того як учасники їх оглянуть, їм зав'язують очі і вони намагаються пройти цим майданчиком, не збивши кеглі.

Беруть участь по 5 учасників. Команда-переможець отримує 1 очко. У конкурсі також потрібні помічники.

11-й конкурс «Переправа».

Обидві команди шикуються в колону по одному, за зростом. Учасник, який стоїть першим, на спині переносить на протилежний бік зали.

Той учасник, якого несли на спині, повертається назад і переносить наступного та ін. Перемагає команда, яка швидше подолає переправу. За перемогу – 1 очко.

12-й конкурс «Конкурс капітанів».

Викликаються два капітани. Перед тим як зав'язати їм очі, на підлогу висипають шашки. За командою протягом 30 с вони повинні назбирати якнайбільше шашок.

За перемогу – 1 очко.

(Оголошується загальний рахунок.

Переможці нагороджуються намальованими грамотами на зразок старовинних (скрученими і зв'язаними стрічками).

Таємним голосуванням визначається кращий козак. Його нагороджують грамотою.

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ

«НУМО, КОЗАЧЕ»

(А.Й. Капська, І.М. Парфенюк)

Мета: примноження українських традицій та збереження національної культури.

Звучать позивні програми. На

сцену виходять ведучі.

Ведучий 1. Доброго вечора, шановне товариство!

Ведучий 2. Доброго вечора, пані і панове! Вітаємо вас на заході «Нумо, козаче».

(Звучить музичний супровід.)

Ведучий 1. Сьогодні ми хочемо бачити лише веселі та щасливі обличчя. Сьогодні ми пропонуємо вам свято гумору та гарного настрою.

Ведучий 2. Смійтеся разом з нами, святкуйте разом з нами! А ваші кмітливі, своєчасні відповіді, дотепний гумор, дзвінкий та щирий сміх почує та об'єктивно оцінить наше авторитетне журі. Знайомтесь!

(Ведучий оголошує склад журі.)

Ведучий 2. З давніх-давен в Україні є така добра традиція: після трудового дня проводити вільний час у колі друзів з піснями, іграми, розвагами. І ось зараз ми запрошуємо на сцену головних героїв нашої програми – козаків.

(Під музичний супровід на сцену виходять конкурсанти. Ведучі знайомлять глядачів з учасниками програми, які виступатимуть під псевдонімами. Проводять жеребкування і визначають порядковий номер кожного козака.)

Ведучий. Ось ці славні, симпатичні хлопці висловили бажання взяти участь у конкурсах і виступатимуть у такій послідовності. *(Називають псевдонім козака та його порядковий номер.)*

Ведучий 2. Для того щоб ви більше дізналися про наших конкурсантів, ми повідомимо вам кілька найбільш важливих та цікавих фактів з їхнього життя. Отже...

Молодь і дозвілля. Випуск II

(Ведучі зачитують інформацію про кожного конкурсанта.)

Конкурс 1 «Чи вміють козаки їсти-пити?»

Ведучий 1. Гарний початок. Розпочинаємо перший конкурс «Чи вміють козаки їсти-пити». Гадаю, шановні козаки з нетерпінням чекали його. Пропонуємо козакам сісти на стільці й приготуватись до найстрашнішого.

(Звучить музика.)

Ведучий 2. Веселі люди – козаки – любили добряче повечеряти. Ми впевнені, що наші хлопці мають неабиякий апетит, тому за старовинним українським звичаєм вирішили їх нагодувати. Козаки повинні якнайшвидше з'їсти й випити все, що запропонують наші асистенти.

(Асистенти виносять на підносах глечики з молоком та миски з хлібом. Звучить фонограма.)

(Переможців кожного конкурсу визначає журі. Між конкурсами можливі виступи професійних виконавців, учасників художньої самодіяльності.)

Конкурс із глядачами

Ведучий 1. Запрошуємо на сцену добровольців. У конкурсі беруть участь лише хлопці.

(Під музику на сцену піднімаються 4 учасники.)

Ведучий 2. Справжні козаки повинні знаходити вихід із будь-якого становища. Не завжди поряд з ними зможуть бути дівчата – гарні господарки. Проте наші хлопці також уміють готувати таку гарну українську страву, як вареники. Ось вам завдання: у вас є по 3 кубики пластиліну. Подивіться на нього уважно й уявіть, що це тісто. За 1 хвилину кожен з Вас повинен зліпити якнайбільше вареників. *(Звучить музичний супровід. Після закінчення конкурсу – нагородження переможців.)*

Конкурс 2 «Хто сильніший?»

Ведучий 2. В Україні з давніх-давен козаки мірялися силою. От і зараз за допомогою невеличкої колоди наші козаки покажуть, хто

з них найсильніший та найспритніший.

(Асистенти виносять на сцену колоду, вагою до 10–15 кг. Звучить музичний супровід. Козаки по черзі піднімають колоду. Вболівальники допомагають ведучому рахувати.)

Конкурс 3 «Чи вміють козаки кричати?»

Ведучий 2. Козаки – галасливий народ. Коли їх збиралося більше одного, довкола всі звертали на них увагу. Ось для наших веселих нащадків козацької слави наступний конкурс із загадковою назвою «Чи вміють козаки кричати?». А загадкова вона тому, що ніхто не знає, що ж бо наші козаки мають кричати. Отже, наші славні хлопці мають прокричати такі слова (ведучий називає 2–3 слова, складні за вимовою) так, щоб журі поставило їм найвищі оцінки.

Конкурс 4 «Чи вміють козаки їздити на конях?»

Ведучий 2. Який козак не любить швидкої їзди? Ми також вирішили дати їм змогу відчувати насолоду від цього. Пропонуємо конкурсантам позмагатися у верховій їзді. Прошу асистентів винести «транспортні засоби».

(Звучить музичний супровід. На сцену виносять іграшкових коней.)

За командою ведучого козаки повинні проскакати на конях певну відстань за певний проміжок часу).

Конкурс 5 «Чи вміють козаки співати?»

Ведучий 1. Хто з нас не любить співати? Сподіваємось, що й наші козаки теж.

(Ведучий запрошує на сцену козаків, кожен з яких виконує пісню. Можна співати гуртом.)

Конкурс 6 «Чи вміють козаки потішати?»

Ведучий 2. Здавна відомо, що козаки гострі на розум, їх байки, розповіді сповнені неповторного гумору. От і зараз ми побачимо, чи вміють наші козаки потішити людей.

(Конкурсанти по черзі розповідають байки, смішні історії.)

Конкурс 7 «Козацький двобій»

Ведучий 1. В Україні споконвіку козаки мірялися силою. Тому зараз подивимось, хто з наших хлопців найсильніший та найспритніший. Проведемо жеребкування й визначимо пари, які змагатимуться в козацькому двобої. Завдання полягає в тому, щоб, стоячи на стільцях, поштовхом плеча вивести супротивника з рівноваги та

примусити зістрибнути із стільця. Останні двоє змагаються між собою.

Конкурс із глядачами «Кіт у мішку»

У торбинку кладуть приз глядачам, про який вони не знають. Ведучий зачитує зашифрований опис предмета, який знаходиться в торбині. Той із глядачів, хто правильно назве предмет, отримує його як приз.

Конкурс 8 «Чи знають козаки історію України?»

Орієнтовний перелік запитань до конкурсу 8:

1. Які слов'янські племена жили на території сучасної України на межі нашої ери і першої половини I тисячоліття? *(Поляни, древляни, сіверяни, в'ятичі, слов'яни, сармати, скіфи)*

2. Як називався Дніпро у давнину? *(Борисфен)*

3. Хто першим з українців був ушанований орденом святого Андрія? *(У січні 1700 року гетьман І. Мазепа)*

Конкурс 9 «Чи вміють козаки мовчати?»

Умови конкурсу: за мотивами української народної пісні «Несе Галя воду» створити пантоміму.

Під музичний супровід конкурсанти по черзі виконують завдання.

Конкурс 10 «Чи вміють козаки годувати дітей?»

Ведучі знайомлять козаків з умовами конкурсу: кожен із конкурсантів повинен обрати собі помічника серед присутніх у залі. Асистенти виносять сметану та пиріжки, якими козаки повинні нагодувати «своїх дітей»-помічників. Очі козакам зав'язують хустинкою. Переможцем визнають того, хто швидше й охайніше виконає завдання.

Ведучий 1. Ось, нарешті, після кількох годин чесної боротьби настав найбільш хвилюючий і відповідальний момент заходу «Нумо, козаче». Надаємо слово журі.

(Журі підбиває підсумки. Переможців нагороджують призами.)

Ведучий 2. Завершується захід «Нумо, козаче». Розлучатися завжди важко, але ми сподіваємось, що ви не тільки здобули призи, а й примножили оптимізм, віру у власні сили та познайомились із новими цікавими людьми.

Зичимо здоров'я, щастя! Нехай у ваших оселях панує козацький дух, а золоте колосся й червона калина схиляються на добро! На все добре!

КОЗАЦЬКІ ЗАБАВИ

Мета: збагачувати знання учнів про Запорозьку Січ, козаків, битву під Берестечком: розвивати спритність, обережність: виховувати любов до рідного краю, свого народу.

Місце проведення: спортивна зала.
(У залі знаходяться учні-вболівальники. Козаки колоною в українських костюмах на чолі з отаманом під марш січових стрільців заходять до зали. Отаман, удрягнений у вишиванку, шаровари, виходить на середину зали. Козаки повертаються до нього обличчями.)

Отаман. Здорові будьте, козаки!

Козаки. Здоров будь, батько-отаман!

Отаман.

А який у вас сьогодні стан?

Чи є охота позмагатись,

Силу й спритність показати,

І відвагу молодецьку,

Як це в козаків ведеться?

Козаки.

Так! В нас вирує кров козацька,

Ворог не захопить нас зненацька.

Отаман.

Така Запорозька Січ наша славна,

І це в нас така вже традиція здавна:

Почнемо змагання, покажемо сили,

Спочатку потрібно встромить в

землю стріли.

(Козаки випускають з луків стріли.)

А також кладіть шматок хліба і сала
На щастя, й невдача щоб нас
обминала.

(Кладуть хліб і сало.)

Благословляю вас, мої сини,
Козацьку честь ви зберегти повинні,
А також Боже борони вас
Зрадить рідній Україні.

Отож веселіш! Козаки не бувають
зажурені.

Змагатимуться сьогодні три курені
На чолі з курінними отаманами,
Познайомимо їх з вами ми.

*(Називає отаманів кожного
куреня.)*

Рада є також у нас,
Пильно стежить й кожен раз
Визначає кращих з вас.

*(Представляє раду, яка буде
оцінювати змагання, виставляти
і підраховувати бали.)*

А тепер всі без вагання
Починаємо змагання.
Козаки, нам у поході
Стануть чоботи в пригоді.

1-й помічник. Є три пари чобіт
45-го розміру. Учасники по черзі
взувають чоботи, добігають в них
до стільця, який розташований на
відстані, оббігають його,
повертаються і передають чоботи
іншому учасникові.

Отаман.

Які чоботи кравці
Нам пошили гарні ці!
І зручні вони, й міцні.
Кажуть, що такі в ціні.

А кому в них найзручніше,
Рада скаже нам й запише
Бали набрані нехайно,
Часу цінного не гаймо!

(Слово надається раді.)

Отаман. Козаки, а яка наша
улюблена страва?

Козаки. Куліш!

Отаман. Будемо куліш варить?

Козаки. Так!

Отаман.

Хай вогонь горить!

А для цього, знають всі чудово,
Треба дрова.

2-й помічник. Кожний учасник
повинен перенести по одному
поліну, стрибаючи у мішку. Він
стрибає у мішку до лінії, де лежать
дрова, бере одне поліно і стрибає
назад, вилазить з мішка і передає
його іншому учасникові. Так
триває доти, поки не перенесуть
усі дрова.

Отаман.

Козаки всі спритні, здібні.

Чи є ще до них подібні?!

Потомились? Справа в тому,

Що потрібно зняти втому.

Відпочинок – справа звична.

Для всіх – пауза музична.

Вокальна група хлопчиків виконує пісню «Гей ви, хлопці січовії».

(Тим часом беруть світильник, на нього складають дрова, вмикають. «Вогнище горить».)

Отаман.

Дрова є, вогонь палає!

Та чогось не вистачає.

Щоб зварить крупу, нам з річки

Треба принести...

Козаки. Водички.

1-й помічник. Цей конкурс на швидкість й обережність. Дві склянки розташовані на відстані: одна з водою, друга порожня. Учасники по черзі ложкою з однієї склянки переливають воду в іншу, порожню. Хто швидше виконає завдання і матиме більше води у склянці, той і переміг.

Отаман.

Поки рада обміркує,

Хто набрав і скільки балів,

Ми зустрінемо всі разом

Танцюристів в нашій залі.

Учасники танцювального гуртка виконують танок «Гопак».

(А тим часом на «вогонь» ставлять казанок із готовим кулешем, ніби він вариться.)

Отаман.

А тепер послухаємо радо

Нашу раду.

(Рада підсумовує.)

Отаман *(піднімає кришку на*

казанку).

Не хвилюйтесь! Скоро, люди,
Вже й куліш готовий буде.

Ось така цікава справа,

Лиш куліш – козацька страва?

Козаки. Ні.

Отаман.

Щедрі в нас дніпровські води,

Ось тому дари природи

Козаки в їжу вживають,

Про своє здоров'я дбають.

Назвіть страви, які

Полюбляють козаки.

2-й помічник. Перевіримо домашнє завдання. Кожен курінь приготував улюблену страву козаків. Оцінюватимуться смакові якості, оформлення і розповідь про страву.

(Перевіряється виконання завдання.)

Отаман.

Постарались! Молодці!

Покуштуймо страви ці.

(Страви спочатку куштує рада, потім – уболівальники. Водночас виконується пісня «Із сиром пироги».)

Отаман.

Що там вирішили в раді?

Ми почуть оцінки раді.

(Підбивають підсумки.)

Отаман.

Наш куліш уже готовий –

Запашний, смачний, чудовий!

А у нас змагання знову:
Хто куліш скоріше з'їсть,
Буде сильним й першим скрізь.

1-й помічник. У три дерев'яні
миски порівну насипають куліш.
Козаки їдять страву дерев'яними
ложками. Яка команда швидше
з'їсть, та й перемогла.

Отаман.

Хто куліш наш мало їсть?
Про це рада відповість.
(Слово надається раді.)

Отаман.

Куліш сили надає.
Знову в нас змагання є.

2-й помічник. Перетягування
канатів.

Отаман.

Ці змагання – річ почесна,
Й рада вас оцінить чесно.
Бачать все присутні в залі,
Хто набрав найбільше балів.
(Підсумовуються результати.)

Отаман.

От і все! Чи є бажання
На нові іти змагання?

Козаки. Так!

Отаман.

Привітаймо переможців,
Славних наших запорожців.
(Оплески вболівальників.)

1-й помічник.

Запорожцям – честь і слава.
Існувала 300 років
Ця на островах держава

На Дніпрі, і з перших кроків
За свободу рідного народу
Воювали козаки
Й за порогами ріки
Збудували собі Січ,
Ворогам давали відсіч.
Боронили рідний край
Від ворожих орд татарських,
Поневолювачів панських,
Наче чорних круків зграй.
Йшли на Хортицю безправні,
Отакі собі «холопи»,
Що любили волю й правду.
І козацтво у Європі
Величезну мало славу по праву.

Тих часів події нині
Пам'ятають й на Волині.
В Берестечко незабутнє
У святкові дні і будні
На козацькїї могили звідусюди
Їдуть люди.

2-й помічник.

У 1651 році були ці події,
На угоди всі надії.
Раптом зрадили татари.
Польське військо, наче хмари,
Тисячами йде на місто,
Запорожців лише триста.
Окопались у багні,
Сиплють в них з рушниць вогні.
Як мішень, добу на цілі,
В ранах хоч, та руки цілі,
І, стиснувши міцно зброю,
Запорожці – знов до бою.

1-й помічник.

Козаки не стерплять зради,
Польський їм король порадив
Відступить – й життя дарує,
Від образи кров вирує.
Ці слова лиш серце ранять,
Чесний люд вони поганять.

2-й помічник.

І сміливці стоять вперто:
Ніж піддатись, радше вмерти.
До одного всі погинули,
Та залоги не покинули.

1-й помічник.

Лиш один козак лишився,
І, по шию у воді,
Він, човном прикрившись, бився
Три години, в молодім
Чотирнадцять куль у тілі,
Вже одна нога в могилі,
Бився він проте завзято.
Захистить свій край – це свято.

2-й помічник.

Дивувалися поляки
Героїчному народу
І життя подарували.
Козаку як нагороду.
Не почув король подяк.
«Хочу вмерти, як вояк».
Спис пробив козацьке тіло.
В Берестечку є могили.
Козаки лежать в покою.
Вічна пам'ять всім героям!
Відбулося це в другій половині
дня 13 липня 1651 року.
(Звучить марш січових стрільців.)

Отаман.

Ось і музика вже лине,
Нас скликаючи в похід.
Хто за народ свій загине,
Буде жити сотні літ.
(Отаман стає попереду, козаки
повертаються праворуч і під
марш виходять із зали за ним.)

ДЖУРИ ЗАПРОШУЮТЬ НА СВЯТО

Мета: виховання у дітей поваги до
національних традицій та
народної мудрості, українців.

Ведуча.

До дитячого садочка
Йдуть веселі діточки,
Будуть вчитися ліпити,
Малюватимуть хатки.
Зроблять квіти для віночка,
Вивчать віршики, пісні,
А казки такі почують,
Ще й розкажуть і мені.
Тож вітаєм вас, малята,
І запрошуєм на свято!

Діти.

Різні в світі є країни,
Різні люди є на світі,
Різні гори та рівнини,
Різні трави, різні квіти,
Але в світі є країна,
Найрідніша нам усім, –
То прекрасна Україна,
Нашого народу дім.

Ми є діти українські,
Хлопці та дівчата.
Рідний край наш – Україна,
Красна і багата.
Присягаєм край наш рідний
Над усе любити,
Народ рідний шанувати
І для нього жити.

(Пісня «Це моя Україна».

*Лунає весела музика, з'являється
козак.)*

Козак.

Добрий день, малята,
Любі хлопчики й дівчата!
Добрий день, шановні гості!
Вас зібралось так багато.
Мабуть, ви прийшли на свято?

Ведуча.

Раді ми тебе зустріти.
Бачиш, як радіють діти?!

Козак.

Я до вас прийшов, малята,
Щоб усіх порозважати.
Будем разом ми співати,
Танцювати й жартувати!

Ведуча. А наші малята – теж
справжні козачата. І про це зараз
вони можуть заспівати.

(Пісня «Ми маленькі козачата».)

Діти.

Хоч іще ми малюки,
Та справжні хлопці-козаки!
Українцем я зовуся
І цим іменем горджуся,
Бо козацький в мене рід,

Здавна славний на весь світ.
Українець я маленький,
Українці – батько й ненька,
І сестричка, й братик милий
На Вкраїні народились!

Козак.

Бачу, добрі козаки
Українські парубки!
Силою усі зведіться,
У змаганні покажіться!

Змагання.

1. Подолай перешкоди.
2. Збий булавою кеглі.

Козак.

Гей, козаки! Чи не час коней
напувати

Та для походу їх сідлати?

(Гра «Хто швидше напоїть коня?»)

Козак.

А чи знаєте, що проти моїх козаків
не витанцює ніхто у світі?

Весь день буде музика грати –
весь день буде козак танцювати!

(Танок козаків.)

Козак. Я дуже радий, що ви такі
вправні та гарні. Але хочу
перевірити, чи маєте ви силу в
руках? На цей раз змагання таке:
хто швидше перетягне канат.

(Перетягування канату.)

Козак.

Молодці, козаки!
Перешкоди подолали,
Дуже весело співали,
Свою спритність показали.

Тож бажаю вам щастя земного,
Неба голубого, хліба запашного,
І щоб козацькому роду
Не було переводу!
(Пісня про Україну.)

ШКОЛЯРИКИ-СОКОЛИКИ

Мета: ознайомлення учнів з історичним минулим українського народу періоду козаччини.

*Звучать українські мелодії і пісні.
Під звуки пісні «Ой на горі та
женці жнуть» до зали заходять діти в українських костюмах.*

Сотник.

Було колись – в Україні
Ревіли гармати;
Було колись – запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу, і волю.

Діти *(в українських костюмах).*

1. Козачат, батьків, гостей, усіх зі
святом вітаємо!

Всім здоров'я і щастя бажаємо!

2. Нехай у жодній хаті

Сум не ховається.

Завжди ясне сонце усміхається.

*(Заходять гості, співаючи
козацьку пісню.)*

Сотник. Оце скільки живу, не
бачив, щоб стільки козаків разом
збиралося!

1-й учень.

Хай, добрі люди, вам щастя буде!
Хай буде доля на все роздолля!

2-й учень.

І до того літ премного
На любов і згоду.
Хай не буде переводу
Козацькому роду!

3-й учень.

Ми – дітвора українська,
Хлопці і дівчата.
Хоч слабкі у нас ще руки,
Та душа завзята.

4-й учень.

Бо козацького ми роду,
Славних предків діти.
І у школі всі вчимося
Рідний край любити.

5-й учень.

У всьому світі, кожен знає:
Є батьківщина лиш одна.
І в нас вона єдина –
Це наша славна Україна!
Про Україну, рідний край,
Ти завжди, завжди, пам'ятай!

6-й учень.

Україно, моя мила,
Ти моя рідненька!
Я тебе так щиро люблю,
Хоч я ще маленька!
(Співають учні 2-х класів.)

Пісня «Рідний край»

Сотник. Прошу козацьку раду
зайняти свої місця.

(На сцену виходять члени

*козацької ради: кошовий, сотник,
писар, скарбник.)*

Сотник.

А що, козаки, дайте слово сказати.
Чи не час до коша хлоп'ят
приймати?

Члени ради. Саме час! (двічі)

Сотник.

Одержавши на раді згоду,
Дітей козацького народу
У наше коло викликаю
І перевірити бажаю!
*(На середину зали виходять
дівчата і співають.)*

Дівчата.

Гей ви, стрільці січовії.
Раз, два, три.
Вже вороже серце мліє,
Раз, два, три.
Ви вперед ся поступайте,
Ні на що не оглядайте.
Раз, два, раз, два, раз, два, три!

Сотник. Перешикуватися!

Поведу таку я річ:
Що ви знаєте про Січ?
І про нашу Україну
Розкажи усім нам, сину.

1-й козачок. *(Робить крок
уперед.)*

Хоч малий я, невеликий,
Зате добре знаю,
Що край рідний – Україна.
Я її кохаю.

2-й козачок.

Знаю, батьку, славна Січ

Ворогам ішла навстріч.
Рідну землю захищала
І народ наш прославляла.

3-й козачок.

Лиха ж отчий край зазнав
(Не бажаємо нікому).
Людолов нас чатував,
Щоб позбавить свого дому.

4-й козачок.

Але наш народ боровсь,
І Хмельницький в нас знайшовсь.
Рабства каламутну ніч
Переборювала Січ.
Козаків боялись зайди,
Бо була в нас сила правди!

Сотник.

Що говорить вам – «козак»,
Це крилате, горде слово?
Чом завжди буває так,
Що світлішає від нього?

5-й козачок. Козаки – це вільні
люди!

6-й козачок. Козаки – безстрашні
люди!

7-й козачок. Козаки – борці за
волю!

8-й козачок. За щасливу нашу
долю!

Сотник.

Козацькому гурту ви, бачимо,
раді?
То скажіть, чи готові ви жити по
правді?

Усі козачата.

Готові, так! І жити чесно будемо,

І правил ми козацьких не забудемо!

1-а дівчинка.

Попід гору доріженька веде,
Стежинкою козак іде.

2-а дівчинка.

Козак попереду іде,
Козаченьків за собою веде.

1-й хлопчик.

Запрошуємо, дівчатка,
Увесь ваш гурток.

Ставайте всі з нами
Скоріше разом у танок.

1. *Український танок.*
2. *Байка «Перший лист».*
3. *«Черевики» – пісня-соло.*
4. *Жарт «Мудра порада».*
5. *«Ой на горі жито».* Пісню виконує гурт дівчат.
6. *Танок батька-козака.*

Сотник.

І веселі, і завзяті
Підростають козачата.
А тепер прийшов вже час
Спритність виявить для нас.
Ну, виходьте сміливіше, козачата,
А боліють хай і рідні, і дівчата!
Проводяться змагання.

1. *Змагання татусів – перетягування канату.*
2. *Змагання козачат. Сидячи у шерензі передавати м'яч?*
3. *Стрибки в мішках.*
4. *Ходьба на руках, ноги підтримує другий гравець.*

5. *Влучи в ціль.*

6. *Хто сильніший – армреслінг.*

Сотник. Чи готові ви, хлоп'ята,
бути козачатами?

Козачата. Так!

Сотник.

Прошу я козацьку раду
Дать мені таку пораду:
Хлопчаків у козачата
Будемо тепер приймати?

Рада. Так!

Козачата.

Щоб козацькому роду
Не було переводу,
Присягаєм на вірність
Вітчизні й народу!

Сотник.

Вручи ж бо, писарю,
Посвідчення орлятам,
Вони ж бо від сьогодні – козачата.
А на додачу видай Січі знак,
Хай з козачати виросте козак!
Зачитуються посвідчення.

Писар.

Допоможіть посвідчення
Вручити
І знак козацький
Прикріпити!

Сотник.

Пам'ятайте, козачата,
Як воля кувалася,
Як царі й султани кляті
З козаків знущалися.

Козачата. Пам'ятатимемо, батьку!

Сотник.

Присягайте, що Вкраїну
Будете любити.

Що ввілєте в неї силу,
Щоб розвеселити!

Козачата.

А ми тую червону калину
Підійmemo.

А ми нашу славу Україну
Гей, гей, розвеселимо!
(Пісня «Гей, школярики, соколи».)

Учасник козацької ради.

Козачат усіх щиро вітаємо!
Здоров'я і щастя бажаємо!

Сотник.

Дорогі хлоп'ята!
Дорогі дівчата!
Прийняли сьогодні вас у козачата.
Із цим святом кожного вітаю!
Здоров'я і щастя бажаю!
Любімо Україну, шануймо її народ
і себе.

Хай кожен з вас добрими ділами
стверджує,
Що козацькому роду нема
переводу.

Козацьку раду скінчено.
(Коротка музична пауза.)

Сотник. Слово для привітання
надається директорові школи.

Директор школи.

Дорогі дівчата!
Дорогі хлоп'ята!
Прийняли сьогодні вас у козачата.
Із цим святом славним кожного

вітаю!

Й Симоненка слово вам я
прочитаю.

Нашої заслуги в тім не бачу,
Нашої не знаю в тім вини,

Що козацьку бунтівливу вдачу
Нам лишили предки з давнини.

Тож, друзі, будемо боротися за
відродження рідної мови,
національної культури.

Проникаймо в таємниці історії.
Нехай метою вашого життя стане
реалізація Акту про державний
суверенітет України.

Любімо Україну! Шануймо її народ
і себе. Хай кожен з вас добрими
ділами підтверджує, що
козацькому роду нема переводу!

РОЗВАЖАЛЬНИЙ КОНКУРС НА КОЗАЦЬКУ ТЕМАТИКУ

Мета: виховуючи шанобливе
ставлення до запорожців,
спонукати до наслідування їх
кращих рис характеру:
добродушності, безкорисливості,
товариськості, бажання завжди
прийти на допомогу; розвивати
фізичні якості дітей, спритність,
кмітливість, активність.

*У центрі сцени емблема вечора
та девіз «Козацькому роду нема
переводу». У записі звучить
народна музика.*

На сцену виходить ведуча. Музика стихає. Вона вітає глядачів як нащадків славного козацького роду, пропонує глядачам узяти участь у святі, представляє журі й оголошує назви куренів – команд для участі у змаганнях.

Учасники виходять на сцену. Звучить козацький марш. Учасники оголошують назви своїх куренів. Ведуча ознайомлює всіх із правилами проведення «Козацьких забав». Учасники мають подолати змагання у 4 тури.

Після кожного туру журі підбиває підсумки й оголошує переможців. Після завершення змагань курінь-переможець нагороджується символами гетьманської влади та призами.

Козацькі забави

I. Вступне слово

XV століття – важкий час у житті українського народу. Скрутно жилося йому під пануванням чужих володарів, бо скрізь в Україні було заведено панщину. Селяни працювали на панській землі, всю землю отримували у власність великі пани – вельможі. Багатостраждальна земля чекала на героїв. І деякі чоловіки відгукнулися на заклик рідної землі і стали на її захист. Це були

козаки, сила, спритність і мужність яких змінили світ.

(Усі хором співають пісню Н. Яремчука.)

Гей, ви, козаченьки,

Вітер в чистім полі!

Научіть нащадків

Так любити волю.

Крутобока наша доля,

Не вода в ній – кров тече,

Козаку найперше – воля,

Козаку найперше – честь.

Гей, ви, козаченьки,

Спомин з м'яти-рути!

Научіть минулу славу

Повернути.

II. 1 тур: «Військові маневри»

Види змагань: «Захист фортеці»

Ведучий 1. Як відомо, козаки мусили обороняти фортеці. То наше перше завдання матиме назву «Захист фортеці».

У центрі кола – «фортеця» – м'ячі та кеглі. Біля «фортеці» – захисник. Учні, які стоять у колі, передають м'яч один одному і кидають його, намагаючись влучити у «фортецю». Захисник намагається відбити м'яч руками чи ногами. Переможе той курінь, чий захисник найдовше протримається, захищаючи свою «фортецю».

Ведучий 2. Щоб мужньо боронити свій народ, свою рідну землю,

козаки повинні були долати труднощі, мати неабияку силу в руках. У наступному змаганні візьмуть участь найсильніші. Буде боротьба «Сильна рука». Взаємно захопивши руками великі пальці, силою нахилити руку суперника, не відриваючи ліктя від столу. Суперники борються один проти одного. Перемагає той курінь, члени якого здолали найбільше суперників. «Сильна рука» (перетягування канату).

Перетягування канату курінь на курінь по черзі. Канати посередині помічені стрічкою, яка перебуває над лінією. Курінь, якому вдалося перетягнути стрічку від лінії на один метр, перемагає і бореться з наступним.

Ведучий 1. «Метання ядра».

По одному учаснику з команд кидають ядро. Чий учасник кине снаряд далі, той курінь перемагає.

Ведучий 2. «Влучити в ціль».

У цьому змаганні беруть участь по одному членові з кожного куреня. Перемагає той курінь, представник якого найточніше влучить у ціль.

Ведучий 1. «Затягти у коло».

Усі учасники куренів через одного стоять перед накресленим колом і беруться за руки. За сигналом

вони намагаються затягти один одного до кола. Перемагає курінь, членам якого вдалося затягнути до кола більше суперників.

Ведучий 2. Доки журі обговорює результати і підбиває підсумки, ми готуємось до наступного завдання.

III. 2 тур: «Спритність і кмітливість»

Види змагань: «Козацька бійка»

Ведучий 1. Щоб перемогти ворога, козакам потрібно було бути не лише сильними, але й спритними. Наступний конкурс вже другого туру – «Козацька бійка». За допомогою палиці, на якій з обох боків надіто боксерські рукавички, треба зіштовхнути суперника з колоди.

Ведучий зіштовхнути. «Передача листа».

Усі ви, напевно, бачили картину, на якій зображено той момент, коли дотепні козаки писали листа турецькому султанові. Тож шикуйтеся у 2 шеренги і подивимося, який курінь швидше передасть листа. На старт! Увага! Руш!

Ведучий 1. Естафета «Стрибки в мішках».

Бувало, що козаки потрапляли в полон до ворога. Але завдяки своїй силі, спритності та витривалості вони вмiли, долаючи

перешкоди, непомітно втекти. Отож почали!

Ведучий 2. «Кидання кілець на стовпчик».

Перед лініями стоять у колонах по одному учасники різних команд. На відстані 5–6 м від них – стовпчики, на які вони по черзі накидають кільця з фанери або гуми. Кожен має по 3 спроби. Перемагає той курінь, члени якого зробили більше влучних кидків.

Ведучий 1. «Хто швидше вип'є кухоль квасу».

Завдання полягає у тому, що з кожного куреня обирається один учасник, усі шикуються і п'ють квас на швидкість. Перемагає той курінь, учасник якого швидше вип'є квас.

Ведучий 2. «Хто швидше з'їсть яблуко, підвішене на нитці».

Ведучий 1. Наступний конкурс такий: з кожної команди по одному учаснику повинні якнайшвидше з'їсти яблуко, підвішене на нитці. Перемагає найшвидший.

Ведучий 2. «Хто дістане цукерку в тарілці з мукою без допомоги рук і з'їсть її».

А зараз дуже цікаве завдання. По одному з кожного куреня змагаються у такому виді змагань: учасник конкурсу повинен дістати

і з'їсти цукерку з тарілку з мукою без допомоги рук.

Ведучий 1. «Хто кого швидше нагодує варениками».

Завдання наступного конкурсу полягає у тому, щоб обрати з кожного куреня по 2 учасники. Один із них повинен якнайшвидше нагодувати варениками свого товариша.

Ведучий 2. «Хто швидше наносить ложкою води».

Беруть участь по одному учаснику з кожної команди.

Ведучий 1. А тепер журі підбиває підсумки II туру.

IV. 3 тур: «Жарти та козацькі звичаї»

Види змагань: «Козацькі побрехеньки»

Ведучий 1. Наступне завдання – розповісти гумореску. Змагаються по одному учаснику з куреня.

Ведучий 2. «Інсценування козацького обряду чи звичаю».

Кожен курінь повинен інсценувати якийсь козацький обряд чи звичай. Козаки не лише воювали, але й уміли розважатися і мали свої звичаї.

Ведучий 1. Танцювальний конкурс «Гопак».

Усі члени куреня по черзі виконують козацький народний танець «Гопак».

Ведучий 2. Це був останній конкурс нашого сьогоднішнього 3 туру змагання. Поки журі підбиває підсумки третього туру, ми перейдемо до 4, останнього раунду змагань.

V. 4 тур: «3 історії козацтва»

За умовами останнього туру учасники повинні відповісти на запитання вікторини. Переможе той курінь, що дасть більше правильних відповідей.

Ведучий 1. Назвіть перший український твір, який перекладено українською. («Лист турецькому султанові»)

Ведучий 2. Що означає слово «козак»? (З тюркської – «вільна людина»)

Ведучий 1. Символ влади гетьмана. (Булава)

Ведучий 2. Як називали козацькі човни? (Чайки)

Ведучий 1. Хто такі «характерники»? (Ворожбити, лікарі)

Ведучий 2. Це був останній конкурс наших сьогоднішніх «Козацьких забав». Журі зараз підбиває результати 4 туру і всього конкурсу.

VI. Заключна частина.

Ведучий 1. Після сьогоднішніх змагань у нас залишається світла пам'ять про славні подвиги наших

предків-запорожців. Отже, пам'ятайте, дорогі діти, що ви є нащадками славних українських козаків. То ж любіть Україну, шануйте її народ. Хай кожен з вас своїми добрими справами і вчинками доведе, що козацькому роду нема переводу!

(Команди з піснею «Доки буде Україна» маршовим кроком виходять залишають місце проведення заходу.)

КОЗАЦЬКІ ІГРИ

Мета: розширити знання учнів про запорозьких козаків, їх традиції, побут, звичаї.

Конкурс курінних отаманів.

До отаманів підходить ведучий, тримаючи у руках шапку.

Отамани по черзі витягують із шапки запитання і відповідають на них. Виграє той, хто дасть більшу кількість правильних відповідей.

Запитання для конкурсу:

1. Що означає слово «козак»?
2. Де знаходилась Запорозька Січ?
3. Як називається місце, де жили козаки?
4. Хто був першим козацьким гетьманом?
5. Кого на Січі називали джурою?
6. Чи були на Січі жінки? Чому?
7. Як називалися козацькі судна?

8. Назвіть деякі речі, якими користувалися козаки.

9. Назвіть атрибут влади гетьмана.

10. Хто зруйнував Запорозьку Січ?
(Підсумки конкурсу старшиною.)

Ведуча. Ось подивіться – це наші козаки. Вони із честю витримали всі випробування і можуть гідно носити це почесне звання – «козак».

Ведуча. А зараз довгоочікуваний момент – козацька старшина виносить своє рішення.

(Звучить музика.)

(Козацька старшина зачитує своє рішення: всім учасникам конкурсу присвоїти звання «козак» і вручити пам'ятні подарунки.)

Козацька естафета

На першому етапі перший козак повинен добігти до стільця, оббігти навколо нього і, вдягнувши на себе перший елемент українського вбрання (а їх на кріслі лежить 7: шаровари, вишиванка, крайка, жупан, шапка, двоє чобіт), повернутися до свого куреня і допомогти вдягнути цей елемент на наступного.

На другому етапі другий учасник робить те саме, що й перший, вдягнувши на себе другий елемент українського вбрання, повертається до куреня і передає свій одяг третьому учасникові.

Змагання проводяться доти, поки останній учасник куреня не буде повністю вдягнутий і не сяде на крісло, на якому лежав одяг.

Ведучий. Молодці, козаки, із завданням впоралися! Але що скаже нам старшина?

(Підбиваються підсумки козацької естафети.)

Ведуча. Ось тобі і козаки! Цікаво, а що потрібно робити, щоб такими стати?

Ведучий. Потрібно мати велику силу, а щоб її мати, треба багато їсти.

Ведуча. А яка головна козацька страва? (Запитання до залу.)
Правильно, куліш. Отже, ми зараз і побачимо, чи любляють наші козаки цю страву.

Ведучий. Для них проводиться конкурс «З'їж куліш». Асистенти виносять по макітрі з кулешем і по 7 ложок для козаків кожного куреня. За сигналом ведучого вони починають їсти. Виграє той курінь, який впорається із завданням швидше.

(Старшина підбиває підсумок конкурсу.)

Ведуча. Бачу порожнісінькі макітри. А ти говорив, що вони не козаки!

Ведучий. Так, вони їли те, що ми їм приготували. А чи самі вміють

готувати?

Ведуча. Зараз перевіримо, але спочатку скажи, яка козацька страва найпопулярніша в Україні?

Ведучий. А її їдять зранку чи ввечері?

Ведуча. Козак їсть і зранку, і вдень, і ввечері, особливо такі гарненькі, смачненькі, маленькі і великі, із сиром, картоплею, грибами, вишнями...

Ведучий. Та це ж вареники! Я їх теж люблю.

Ведуча. Отож ми зараз подивимося, чи вміють наші козаки їх ліпити.

«Зліпи вареник»

Біля кожного куреня на кріслі стоїть макітра з борошном, дзбан з водою, миска із сиром, дошка для замішування тіста, качалка. За командою ведучого перший учасник пробігає відстань до крісла навпроти і залишає там макітру, другий несе туди воду, третій – миску із сиром, четвертий бере дошку і на ній замішує тісто, п'ятий розкачує його, шостий – накладає всередину сир, а сьомий учасник команди заліплює краї вареника. Конкурс закінчиться, якщо сьомий учасник повернеться до свого куреня з вареником на тарілці.

Ведучий. Ось подивись, які гарні

вареники зліпили наші козаки!

Ведуча. Ти їх віднеси на пробу козацькій старшині. Нехай вони оцінять працю наших козаків.

(Підбивається підсумок конкурсу.)

Ведуча. Ну, хлопці, молодці! Справжні козаки!

Ведучий. Ще не справжні.

Ведуча. А чому ж це?

Ведучий. Бо ми не бачили, чи вміють вони на конях їздити.

Ведуча. Отже, проводимо наступний конкурс – «Осідлай коня».

За сигналом ведучого перший учасник пробігає відстань до стільця, що до нього прив'язаний «кінь» – гімнастична палиця, бере її між ноги і повертається до куреня. На «коня» сідає другий учасник. Тепер вони удвох «їдуть» до крісла, потім утрюх тощо.

Виграє той курінь, який у повному складі «об'їде» навколо стільця і повернеться назад.

(Підбиваються підсумки конкурсу.)

Ведуча. Ось бачиш, наші козаки і на конях їздити вміють.

Ведучий. А чи зможуть вони написати листа турецькому султанові? Вам зараз потрібно відтворити відому картину І. Рєпіна, тобто кожен козак повинен стати так, як на картині, і

завмерти. Згода? Отож починаємо конкурс.

«Відтвори картину»

Після того як всі учасники завмерли на своїх місцях, ведучий виносить репродукцію картини І. Рєпіна і надає слово козацькій старшині. Виграє та команда, яка найточніше відтворила картину.

(Підбиття підсумків конкурсу.)

Ведуча. А зараз наступний конкурс.

«Козацька грамота»

Учасники: по 2 козаки від кожного куреня. За певний час (протягом наступних конкурсів) вони повинні скласти, написати і художньо оформити за допомогою фарб, олівців, фломастерів козацьку грамоту.

Ведучий. А поки козаки пишуть козацьку грамоту, ми продовжуємо наші конкурси. Який козак не любить співати запальні українські пісні? Свої знання козацьких пісень покажуть нам наймолодші козачата кожного куреня.

«Козацька пісня»

По одному учаснику від куреня виконує козацьку пісню.

Ведуча. Ну, а сторонні козаки, як правило, у цей час відпочивали і розважали себе художнім свистом. Отже, конкурс на найкращий художній свист української пісні.

«Чий свист кращий»

По одному козакові від куреня виконують це завдання.

Ведуча. А цікаво, чи козаки дівчат кохали?

Ведучий. Кохали, ще й як кохали! Це вони нам зараз покажуть. Нехай підійдуть сюди по одному козакові від куреня. Вам потрібно знайти собі дівчину і привести її до нас.

Ведуча. Подивись, які гарні у нас дівчата! Цікаво, а чи вміють вони танцювати?

Ведучий. Це ми зараз перевіримо. Я оголошую конкурс на краще виконання танку.

«Українська полька»

Ведуча. Подякуйте, хлопці, своїм дівчатам і віднесіть їх на руках на місце.

Ведучий. А я викликаю ще двох козаків із кожного куреня. Вам також потрібно знайти в залі дівчат і привести їх сюди.

Ведуча. Ну, і що ти задумав цього разу?

Ведучий. Зараз побачиш. Наші козаки змагатимуться в силі і як нагороду отримують у подарунок від цих дівчат гарячий поцілунок.

«Хто сильніший»

Два козаки переплітають праві руки, а лівими замикають коло. Навпроти кожного з хлопців за два

кроки стає дівчина. Виграє той козак, який перетягне свого суперника до своєї дівчини і поцілує її.

(Козацька старшина підбиває підсумок усіх окремих конкурсів. Демонстрування козацької грамоти глядачам й оцінювання її старшиною.)

Ведуча. Я була впевнена, що з цим конкурсом наші козаки теж впораються блискуче.

ПОКРОВА – ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Мета: формування національної свідомості, розвиток патріотичних почуттів, прилучення учнів до історії народу, залучення дітей до вивчення історії, літератури, а також до участі у спортивних змаганнях.

Обладнання: у центрі зали напис: «14 жовтня – свято Покрови і день українського козацтва», нижче другий напис: «Козацькому роду нема переводу», а також портрети українських гетьманів, зображення козацьких клейнодів (булава, бунчук).

Директор школи дозволяє розпочати свято. До зали під звуки Гімну України заносять прапори України та Козацького

війська Сумського, заходять гості та команди старшокласників.

1-й ведучий. З кожним днем посилюється інтерес багатьох людей до нашої історії. Знання свого родоводу, історичних та культурних надбань предків необхідні не лише для піднесення національної гідності, а й для використання кращих традицій у нашому сучасному житті.

Українці мають усі підстави пишатися тим, що їхня Батьківщина не раз переживала найважчі випробування, коли гинули сотні, тисячі, мільйони її дочок і синів, і потім, мов казковий птах Фенікс, відроджувалась, поставала з пожарищ, руїн, виховувала нові покоління закоханих у рідну землю лицарів правди і волі. Ми можемо пишатися тим, що Україна ніколи не поневолювала інші народи, а вміло боронилася від ворогів. Був час, коли всю нашу землю загарбали і поділили між собою сусідні держави. Нестерпно було жити українському народу в неволі. І почав він утікати на пониззя Дніпра, за пороги, де були дикі степи. Втікачі називали себе козаками, тобто вільними

людьми. На островах, що лежали посеред бистої Дніпрової води, вони заснували Запорозьку Січ.

Слава про волелюбних козаків-запорожців линула широкими світами.

2-й ведучий. Сьогодні великої ваги набуває відродження українського козацтва, бо це й відродження України. Указом Президента України 14 жовтня оголошено Днем українського козацтва. Таким чином, Покрова святкуватиметься в нас не тільки як народнорелігійне, а й національне свято. На Запорозжжі була церква Святої Покрови, і запорозькі козаки вважали її своєю покровителькою.

На святі «Козацькому роду нема переводу» присутні:

1. Крайовий отаман Сумщини Микола Михайлович Кобозев, полковник, доцент кафедри фізкультури Сумського державного педагогічного університету.

2. Крайовий писар Віктор Азаренков, сотник, доцент кафедри фізкультури Сумського державного педагогічного університету.

3. Крайовий кобзар Микола Григорович Мошик, сотник, голова Обласної спілки кобзарів Сумщини.

4. Голова «Молодої Січі» Володимир Григорович Козолуп,

викладач кафедри фізкультури Сумського державного педагогічного університету.

5. Крайовий наказовий отаман Василь Гордієнко, осавул (підполковник).

1-й ведучий. Давайте розпочнемо змагання і подивимось, хто з вас гідний носити звання козака.

2-й ведучий.

Гей ви, хлопці-запорожці,
А де ваша сила?

Чи свою козацьку славу
Ви не розгубили?

Будем, хлопці-запорожці,
Завжди пам'ятати:

Хто безсилий, той безкрилий,
Тому не літати.

1-й ведучий. І дійсно, запорожці були витривалі, дужі, кмітливі й на диво хоробрі.

Вони чинили опір найзапеклішому ворогові. У нашому святі сьогодні беруть участь козаки двох куренів. Курінні отамани, виводьте свої курені, й розпочнемо змагання.

(Курінні отамани виводять козаків. Їм надається слово перед змаганнями.)

Розпочинає перший курінь.

1-й козак.

Червоніють маки, червоніють
кров'ю –

Кров'ю, що лилася ріками віки,

Червоніють маки, гей, по

Придніпров'ю,
Як козацька слава з божої руки.
(В. Письменний)

2-й козак.

І вогнем гарячим за турецьким
морем
Пломеніють маки скрізь на
провесні...

І в Криму татарським – скільки
кинеш оком –
Мов стяги червоні, майорять
навстріч:

Маки... Маки... Маки – як бої
жорстокі,

За Україну рідну і за матір Січ
(В. Письменний)

3-й козак.

Було колись – в Україні

Ревіли гармати;

Було колись – запорожці

Вміли панувати.

Панували, добували

І славу, і волю...

(Т. Шевченко «Іван Підкова»)

4-й козак.

Була колись гетьманщина,

Та вже не вернеться.

Було колись – панували,

Та більше не будем!

Тії слави козацької

Повік не забудем!

(Т. Шевченко «Тарасова ніч»)

5-й козак.

Грає кобзар, виспіває,

Вимовля словами,

Як москалі, орда, ляхи

Бились з козаками;

Як збиралась громадонька

В неділеньку вранці;

Як ховали козаченька

В зеленім байраці.

(Т. Шевченко «Тарасова ніч»)

6-й курінний.

Немає більшої, ніж та любов, як
хто душу свою покладе за друзів
своїх.

(Євангеліє)

Другий курінь.

1-й козак.

Ти давав, Великий Боже, нові
заповіти,

Про любов до Тебе, Бога, до
людей на світі,

І нема любові вище, ніж любов
отая,

Коли хтось в бою за друга душу
покладає.

(В. Письменний)

2-й козак.

Довго, довго кров степами

Текла-червоніла.

Текла, текла та й висохла.

Степи зеленіють;

Діди лежать, а над ними

Могили синіють.

(Т. Шевченко «Гайдамаки»”)

3-й козак.

Б'ють пороги; місяць сходить,

Як і перше сходив...

Нема Січі, пропав і той,

Хто всім верховодив.

4-й козак.

Очерети у Дніпра питають:

«Де-то наші діти ділись,
Де вони гуляють?!!

Де панують? Бенкетують?

Де ви забарились?»

5-й козак.

«Верніться! Дивіться –

Жита похилились,

Де паслися ваші коні,

Де кров ляха, татарина

Морем червоніла.

Верніться!»

(Т. Шевченко «Тарасова ніч»)

6-й курінний.

Хлопці, браві козаки, не забудем,

а піднімем

...Тую славу... Та читайте

Од слова до слова,

Не минайте ані титли,

Ніже тії коми...

Спитаймо тоді себе: хто ми?..

Чиї сини? Яких батьків?

(Т. Шевченко «І мертвим, і живим»)

2-й ведучий. Починаємо змагання майбутніх козаків. Історична розминка для козачих куренів.

1. Як козаки голили собі голову?

2. Який одяг носили козаки?

3. Якого кольору був одяг у Запорозькій Січі?

4. Які ви знаєте символи влади гетьманом України?

5. Хто був першим й останнім гетьманами України?

6. Про що мріяв Іван Мазепа?

7. Коли і ким була зруйнована Запорозька Січ?

8. Коли і де була підписана угода між Росією та Україною?

9. На якому острові була заснована Запорозька Січ?

10. Як називалися писані розпорядження гетьмана?

(Підсумки історичної розминки підбиває журі.)

1-й ведучий. Минули часи...

Залишились високі могили, які гомонять уночі з буйним вітром про славні подвиги запорожців.

Залишилися місця, де колись вирувало життя, співалися чудові козацькі думи та історичні пісні.

Перед конкурсом кошових:

Проведемо зараз літературний конкурс, бо запорожці добре володіли рідною мовою, плекали її, складали багато пісень, оповідань.

1. «Пісня про Байду».

2. Назвати прислів'я про козаків.

3. Прослухавши уривок з твору, відгадати, про кого йдеться, з якими подіями пов'язаний текст.

1-й ведучий.

А) Бо такого ще не було в товаристві отамана...

2-й ведучий.

Б) Славне військо Запорозьке...

1-й ведучий.

В) Стоїть в селі Суботові...

2-й ведучий.

Г) «Ти – шайтан турецький...»

Залишився старий сивий Дніпро,
який колись любо колихав на своїх
хвилях високі легкі козацькі човни.

А в нас збереглася свята пам'ять
про славні подвиги наших
предків – запорожців.

Розказали кобзарі нам

Про війни і чвари,

Про тяжкеє лихоліття...

Про деякі кари,

Що ляхи нам завдавали, –

Про все розказали.

1-й ведучий. А зараз літературний
конкурс. Про Байду

Вишневецького ходили в народі
легенди, склалися пісні. Одна з

них, «Пісня про Байду»,

вивчається у шостому класі. Зараз
дізнаємося, хто краще знає текст

цієї пісні. Умова така: перша
команда співає чотири рядки,

потім черга другої... Переможе той
курінь, який не зіб'ється, не

переплутає слова.

Назвіть якнайбільше прислів'їв
про козаків, їх вправність,

сміливість, кмітливість,

безстрашність.

*(Для прикладу ведучий
звертається до напису в залі
«Козацькому роду нема переводу».)*

Назвати якнайбільше епітетів до
іменника «козак» (хоробрий,
сміливий, мудрий...)

*(Підсумки літературного
конкурсу підбиває вчитель
української мови і літератури.)*

2-й ведучий. Козаки були
мудрими, розсудливими, а ще
витривалими, спритними,
сильними.

*Оголошується спортивний
конкурс.*

1. Часто козакам доводилось
перепливати Дніпро, Чорне море,

а тому в них повинні бути
розвинені м'язи і легені. Завдання

для двох козаків з різних кошів:
трьома видихами наповнити

повітряні кульки. У кого більша
кулька, той має розвиненіші

легені.

2. Конкурс на витривалість.
Стрибки зі скакалкою.

3. Конкурс на точність. Треба
тенісним м'ячиком поцілити у

футбольний м'яч.

4. У бою козаки були один за всіх і
всі за одного. Перетягування

канату.

*(Підсумки спортивного конкурсу
підбиває вчитель фізичної
культури.)*

1-й ведучий. На Січі жінок не
було, тому козакам доводилось
усе робити самим. Вони вміли

смачно готувати.

Оголошується кулінарний конкурс.

Козаки повинні записати рецепт козацького кулешу.

2-й ведучий. Конкурс курінних отаманів покаже, хто кращий знавець дніпровських порогів. Розповісти, що ви знаєте про дніпровські пороги.

(Кодацький, Сурський,
Лоханський, Дзвонецький,
Ненаситецький, Вовніговський,
Будильський, Лишній, Вільний)

Звучить мелодія пісні «Ой на горі та женці жнуть». Гуртовий спів.

(Підраховуються результати останніх двох конкурсів і всього змагання.)

Юнаки збираються в коло, проводять збори, на яких обирають отамана. Потім йому надається слово.

Отаман. Якщо наше славне товариство довіряє мені бути ватажком, то я зроблю все, щоб ніколи не осоромити козацького роду та спрямовуватиму діяльність кошів на благо Батьківщини.

Присягайте, що Вкраїну

Будете любити,

Що ввіллете в неї силу,

Щоб розвеселити,

Щоб козацькому роду

Не було переводу –

Присягаємо на вірність

Вітчизні й народу.

1-й ведучий.

Наша дума, наша пісня

Не вмере, не загине.

От де, люде, наша слава,

Слава України!

(Знову звучить «Козацький марш».)

РОЗДІЛ III. ДОБІРКА УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ

Українські народні піснярі протягом епох були свідками й учасниками історичних подій. Було чимало випадків, коли вони разом із козаками рушали у похід й силою свого мистецтва піднімали бойовий дух війська.

В основному то були думи, що являли собою один із провідних жанрів української народної творчості.

Вони відзначалися глибиною почуттів та філософської думки, уславлювали лицарство запорозьких козаків.

Народні співаки виховували в людях національну гідність і пробуджували прагнення до свободи та незалежності [9].

Повний текст пісні, що стала

Гімном України

сл. П. Чубинського,
муз. М. Вербицького

Ще не вмерла України ні слава, ні воля.

Ще нам, браття українці,
усміхнеться доля.

Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,

Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,

І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону,

В ріднім краю панувати не дамо нікому;

Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,

Ще у нашій Україні доленька наспіє.

Приспів.

А завзяття, праця щира свого ще докаже,

Ще ся волі в Україні піснь гучна розляже,

За Карпати відоб'ється, згомонить степами,

України слава стане поміж ворогами.

Приспів.

БІЛЕНЬКА ХАТОЧКА

І досі сниться: під горою,

Меж вербами та над водою,

Біленька хаточка. Сидить

Неначе й досі сивий дід

Коло хатиночки і бавить

Хорошее та кучерявее

Своє маленькеє внуца.

І досі сниться: вийшла з хати

Веселая, сміючись, мати,
Цілує діда і дитя,
Аж тричі весело цілує,
Прийма на руки, і годує,
І спать несе. А дід сидить,
І усміхається, і стиха
Промовить нишком: «Де ж те
лихо?
Печалі тії, вороги?»
І нищечком старий читає,
Перехрестившись, Отче наш.
Крізь верби сонечко сіяє
І тихо гасне. День погас,
І все почило. Сивий в хату
Й собі пішов опочивати.

БЕРЕГИНЯ УКРАЇНИ

По зачарованій Десні пливуть
віршовані рядочки,
Такі веселі і сумні пливуть пісень її
віночки.
В них квіти мамині цвітуть і батька
й синові дрібнички.
Пливуть до Канева вони – думки з
сімейної скарбнички.

Приспів:

Вона живе в своїх віршах –
У світ закохана людина.
Завжди одна на всіх ролях –
Мрійлива пані Антоніна.
Вона і мати, і дитя,
Вона і квітка, і перлина,
Вона і всесвіту буття,
І берегиня України.

Душі глибинна первосуть бринить
самотньою струною.
Торкнись її – і вірші йдуть на
сповідь з новою добою.
Рядки, уквітчані думками, летять в
незвідані світи,
Прямують прямо до безсмертя,
щоб
Душу в слові зберегти.

Приспів.

Їх вже за тисячу – віршів! Така
римована лавина –
Для самоспалення душі і
самозцілення людини.
Вони і сльози, і нектар, від них
нема куди подітись:
Наївні й мудрі солов'ї, народжені
для щастя діти.

ВІД КАВКАЗУ АЖ ДО ДОНУ

Від Кавказу аж до Дону,
По Карпати аж по Сян –
Рідна пісня, рідна мова,
Рідний український лан.

Як широка Україна,
Українське серце б'є.
Все рідненьке, дорогеньке,
Все нам миле, бо своє.

За Україну трудився
Славний батько наш Тарас.

За Україну карався
І боровся довгий час.

Про Україну співають
Діти гарні пісеньки,
Так, як то колись співали
Наші славні козаки.

ЗАПОРІЗЬКИЙ МАРШ

Гримотять литаври, стяги
пломеніють,
Ген високо сонце осяває путь.
А попід горою, ярм-долиною
Козаченьки славні у похід ідуть.

Слава їх чекає, смерть на них
чигає, –
Все те буде потім, в клекоті боїв.
Нумо, браття, пісню! Гей, кобзарю,
де ти!
Вшкваримо, щоб гук наш до небес
злетів.

Коні бистроногі, сіделечка срібні,
Шабля та пістолі у несхиб-руці.
Начувайся, враже! Ген у полі, в полі
Оборонці волі – січові стрільці.

Розступіться, терни! Розіграйся,
море!
Боже милостивий, путь їм освяти.
Кафа й Берестечко, Царгород і
Збараж.
Дай снаги і сили. То ж які світи!

Сурмачі засурмлять і ревнуть
гармати,
Кинеться сірома у кривавий вир.
На яснії зорі і на тихі води
Верне із неволі християнський мир.

Отаке учора воскресив у серці
Нескладний до болю лейтмотив
віків.

Бубон і цимбали, скрипка і
сопілка,
Цокіт на світанку тисячі підків.

Кажуть: позабуте, автор невідомий.
Гей же, гей, однак які шолопаї!
Прадід сивочолий, панібрат хоч
чорту,
Од свого предка передав її.

Гримотять литаври, стяги
пломеніють,
Ген високе сонце осяває путь.
Пісне наша рідна! З роду і до роду
Днесь живи і з віку у віки пребудь.

ОЙ ЗЕЛЕНЕ ЖИТО, ЗЕЛЕНЕ

Ой зелене жито, зелене,
Хорошії гості у мене.
Зеленеє жито женці жнуть,
Хорошії гості мене ждуть.

Ой зелене жито, зелене,
Хорошії гості у мене.
Зеленеє жито при межі,
Хорошії гості від душі.

Ой зелене жито, зелене,
Хорошії гості у мене.
Зеленеє жито ще й овес –
Тут зібрався рід наш увесьь.

ЇХАЛИ КОЗАКИ

Їхали козаки із Дону додому.
Підманули Галю, забрали з собою.
Ой, ти, Галю, Галю молодая,
Підманули Галю, забрали з собою.

Поїдемо з нами, з нами, козаками,
Краще тобі буде, як в рідної мами.
Ой, ти, Галю, Галю молодая,
Краще тобі буде, як в рідної мами.

Везли, везли Галю темними лісами.
Прив'язали Галю до сосни косами.
Ой, ти, Галю, Галю молодая,
Прив'язали Галю до сосни косами.

Розбрелись по лісу, назбирали хмизу,
Підпалили сосну із гори до низу.
Ой, ти, Галю, Галю молодая,
Підпалили сосну із гори до низу.

Горить сосна, горить, горить і палає.
Кричить Галя криком, кричить-
промовляє.
Ой, ти, Галю, Галю молодая,
Кричить Галя криком, кричить-
промовляє.

А хто в лісі чує, нехай порятує,
А хто дочок має, нехай навчає.

Ой, ти, Галю, Галю молодая,
А хто дочок має, нехай навчає.

КОЗАК (1)

Їхав козак за Дунай, сказав:
«Дівчино, прощай!

Ти, конику вороненький, скачи та гуляй!»

«Постій, постій, козаче, твоя дівчина плаче.

Нащо ж ти мене кидаєш, тільки подумай?»

Лучче було, лучче було не ходить,
Лучче було, лучче було не любить,
Лучче було, лучче було та й не знать,
Чим тепер, чим тепер забувать.

Ми козацького духу, ми козацького роду,
І завзяття, і сила, і мужність в нас є.
Над широким Дніпром, над дніпровими водами –
Молоде і усміхнене сонце встає.

КОЗАК (2)

Ой на горі вогонь горить,
А в долині козак лежить, раз, два.

Порубаний-постріляний,
Китайкою накриваний, раз, два.

Накрив очі осокою,
А ніженьки китайкою, раз, два.

Що в головах ворон кряче,
А в ніженьках коник плаче, раз, два.

Біжи, коню, дорогою,
Дорогою широкою, раз, два.

КОЗАК ВАСИЛЬ

Ой устав козак Василь
Рано-зрання,
До цариці поскакав
На світанні.

Приспів:

Сонечко горить
І земля тремтить,
То козак Василь
Вітром летить. (2)

На дорозі йому
Чорт пострічався,
З ним до ранку він
У корчмі прощався.

Приспів.

До цариці доскакав,
Кланяється,
Глянув – знов йому
Чортяка всміхається.

Приспів.

Як в Україну козак
Повертався,
По дорозі дівчатам
Усміхався.

Приспів.

КОЗАК ВІД'ЇДЖАЄ...

Козак від'їжджає, дівчинонька
плаче –

Куди їдеш, козаче?

Козаче-соколе, візьми мене із
собою

На Україну далеку. (2)

– Дівчинонько мила, що будеш
робити

На Україні далекій?

– Буду шити-прясти, зеленее жито
жати

На Україні далекій. (2)

– Дівчинонько мила, що ти будеш
їсти

На Україні далекій?

– Сухарі з водою, аби серце із
тобою

На Україні далекій. (2)

– Дівчинонько мила, де ти будеш
спати

На Україні далекій?

– В степу під вербою, аби серце із
тобою

На Україні далекій. (2)

Козак від'їжджає, дівчинонька
плаче –
Куди їдеш, козаче?
Козаче-соколе, візьми мене із собою
На Україну далеку. (2)

КОЗАКИ (1)

Їхали козаки, їхали по полю,
І лунала пісня про їхню долю.
Про їхню долю, про справжню
волю.

Їхали козаки, їхали по полю...

Їхали козаки та й пісню співали
Про те, як любили і як воювали
За рідну землю, за батьків і друзів,
І за спів дівочий, що дзвенить у
лузі...

Ой, у лузі-лузі тая пісня ллється,
А дівоче серце, як пташина,
б'ється...

Віддала кохання хлопцю молодому
Їхали козаки, їхали додому...

КОЗАЦЬКА ПОХІДНА

Простелились купами тумани
Через далі гомінких віків...
Гей! Збирались пани-отамани
Та й вести до бою козаків.

Завтра бій, потрібно вирушати –
Налетіла чорная орда.
Ой, не плач за мною, стара мати,
І не плач, дівчино молода.

Приспів:

Шаблі ще не пощербилися,
Порох не розсипався!
Гей, браття, сідлай коні!
Гей! Кров ударить в скроні!
Гей! По землі несеться тупіт і гук.
Гей, рід калиновий!
Гей, стяг малиновий!
Гей! Пане підстаршино,
Піднімай бунчук!

На світанку кинулись до бою,
В серці кожнім відчувався жар.
Ех! Зламали бусурманські строї,
Козаки зламали волю яничар.

Хай тремтять тевтони й московити,
Хижа Порта і Посполита Річ,
А ще запроданці – бо всі будуть биті,
Хто веде війну на Русь та Січ.

Приспів.

КОЗАЦЬКЕ ВЕСІЛЛЯ

Ой там за широкою брамою
Гуляє козак весілля.

Приспів:

Три дубки наліво,
Три дубки направо,
Козак гуляє весілля. (2)

А у нього карії очі,
Ще й шабелька гостра при боці.

Приспів.

А у нього чорнії брови,
Шаровари, чоботи ще і шпори.

Приспів.

КОЗАЧЕНЬКИ

Годі нам голубить
Люльки і кресала.
Годі «оселедці»
Ніжити в теплі!
Тож, сідлайте, хлопці,
Вороних і чалих...
Коні – наші крила,
Подруги – шаблі!

Приспів:

Козаченьки – соколи ви мої!
Шаблі ваші цокають про бої.
Вас голубить травонька-ковила.
Не померкне славонька, що була!

Жаль, що вас на Січі
Не було, дівчата!
Без дівчат ой сумно
Козакам було!..
Та з'являлись в селах
Звідкись козачата
І просили зразу
Шаблю і сідло.

Приспів.

Подвиги козацькі –
Пісня, а не казка.
Не зміліє пам'ять
У Дніпра-ріки.

Є у нас козацька
Бойова закваска:
Там, де Україна –
Там і козаки!

Приспів.

КОЗАЦЬКА ДОЛЯ

Що ж ти, мила, не стаєш, чом
ховаєш очі,
Чи мене на впізнаєш, чи впізнати
не хочеш?
Чи без тебе за сім літ щось мене
змінило,
Чи забула, як колись ти мене
любила?

Приспів:

Видно, доля вже така, довела до
краю,
Та чомусь у козака іншої немає.
Гой-я, моя мила, іншої немає. (2)

Не страшні для козака ні гроза, ні
злива,
А страшна любов така, як і ти,
зрадлива.
Вже нема чого губить, вже нема
що красти.
Вже нема кого любить, вже не
буде щастя.

Приспів. (2)

КОЛИСКОВА (СПИ, МАЛЕНЬКИЙ КОЗАЧОК)

Спи, маленький козачок,
Повернися на бочок.
Спи, синочку, мама засинає...
Спи, козаче, кінь твій почекає.

Люляй-люляй, баю-бай,
Прийде завтра Миколай,
Принесе тобі в дарунок
Золотих пісень пакунок.

Приспів:

А в зимову тиху ніч
Ми поїдемо на Січ.
Кошовий нам дасть
Різдвяний пряник.

Спи, маленький, треба спати.
Зайчик спить і вовчик-братик.
Грає синій водограй,
Казка ллється через край.
Спи, маленький, баю-бай...

МОЯ УКРАЇНА (1)

Материнські недоспані ночі,
Колискової ніжність свята.
І, як промінь в розплющені очі,
Днів дитячих пора золота.

Приспів:

Матері слово,
Тиха розмова,
Перший мій крок до порога...
Моя Україна,

Моя єдина,
В далеч широка дорога!

Не втекти від весни, від кохання,
Не забути про батьківський дім...
І ніколи ніякі розстання
Серце сина не зроблять німим...

Приспів:

Стежка у полі,
Вітер на волі,
Хмарка у небі весела,
Моя Україна,
Моя єдина,
Квітнуть сади твої й села!

Є на світі один тільки Київ,
Мужній Харків, задуманий Львів,
І єдина земля молодіє
Від Дніпра до Карпатських верхів.

Приспів:

Сестри і браття
Повні завзяття,
В праці і пісня їх слава!
Моя Україна,
Моя єдина,
Рідна слов'янська держава.

МОЯ УКРАЇНА (2)

Ти шляхом праведним, святим
Йшла до волі, Україно.
Ти перед ворогом своїм
Не ставала на коліна.
Ти до омріяних зірок

Йшла крізь терни. (2)
Ти в душах сіяла добро,
Наче зерна. (2)

Приспів:

Є на світі моя країна,
Де червона цвіте калина.
Гори, ріки і полонина –
Це моя Україна.
Є на світі моя країна,
Найчарівніша, як перлина.
В моїм серці вона єдина.
Це моя Україна.

Де б я на світі не була –
Ти зі мною, Україно.
Ти – моя мати, що дала
Мені мову солов'їну.
Тут я пила із джерела
Чисту воду. І до рання
Тут я п'яніла без вина
В ніч медову від кохання.

Приспів.

МОЯ УКРАЇНА (3)

Я зійду колоском на землі, що так
пахне полином,
Теплим літнім дощем упаду на
родючі поля,
Все для тебе зроблю, тільки б ти
ожила, Україно!
Ти для мене як мати, єдина і рідна
моя!

Приспів:

Ти – у весняній красі,
Ти – у прозорій сльозі,
У червоній калині,
У піснях солов'їних,
Ти у серці моїм, Україно!

Я з вітрами надій над тобою
розвію тумани,
І дорогу любові до серця твого
простелю,
Зачарую тебе найщирішими в світі
піснями,
Синє небо до тебе, Вкраїно моя,
прихилю!

Приспів.

Рідна земле моя, у майбутнє твоє
я дивлюся,
Треба жити у злагоді, сестри мої і
брати,
Бо земля в нас одна, і за неї я Богу
молюся,
Тільки взявшись за руки, Вкраїну
врятуємо ми!

Приспів.

МАМИНА ЧЕРЕШНЯ

Росте черешня в мамі на городі,
Стара-стара, а кожен рік цвіте,
Щоліта дітям ягодами годить,
Хоча вони й не дякують за те.

Приспів:

Мамо, мамо, вічна і кохана,
Ви пробачте, що був неухажний,
Знаю, ви молилися за мене
Дні і ночі, сива моя нене.

Живе старенька мати у господі,
Невтомні руки, серце золоте,
Щодня і дітям, і онукам годить,
Хоч рідко хто з них дякує за те.

Приспів.

Ну що ж про вдячність забувають
люди?

Душа сліпа у щасті, а проте
Вони прозріють, але пізно буде:
Черешня всохне, мати одцвіте.

Приспів.**МИ, МАЛЕНЬКІ УКРАЇНЦІ**

Ой заграйте, музиченьки,
А ми заспіваєм,
Хай лунає далеченько
Над українським краєм.

Приспів:

Ми, маленькі українці,
Дуже гордимися,
Що у вільній вже сторонці
Живемо й вчимося.

Хай Дніпро-Славутич чує
І сиві Карпати,
З нами разом торжествує
Україна-мати.

Приспів.

Молим Господа сердечно
І Матір Святеньку:
Нехай буде вільна вічно
Україна-ненька.

Приспів.

Будем добре вчитись в школі,
Старанно трудитись,
Щоби рідній Україні
Потім пригодиться.

Приспів.**МИ Є ТАКІ**

Гетьман забувся у сні у
козацькому курені.

Варта поснула вночі – сплять козаки.
А чи ми насправді дурні, а чи
кимось обдурені?

А, може, заміцно спимо, бо ми є
такі, бо ми є такі...

Наш кошовий отаман вчора був
нами обраний,

І всі ми за славу його поклали
кістки.

І тими кістками Майдан триста
років як вдобрений...

Та ми забули про це, бо ми є такі,
бо ми є такі...

Ні, ми не були дурні у підпанщину
руськую!

Це душі скалічили нам більшовики.
Ми вкрилися шаром брехні, як
риб'ячою лускою,
І брешемо самі собі, бо ми є такі,
бо ми є такі..

І як нас назвати людьми і як нас
пробачити?!

Ми Україну свою розтягли на
шматки.

І тільки й навчилися ми, що красти
й пиячити.

І хто нас пробачить за те, що ми є
такі, що ми є такі...

Каже в розмові сусід, що не піде
на вибори.

Хата у нього нова, грошей пачки...
І знову москаль або жид нашу
долю нам вибере...

І житиме сам замість нас, бо ми є
такі, бо ми є такі...

Де ж ми тепер ідемо, як не
бачимо обрію?

А! Підем, куди поведуть новітні
панки...

І знову на шию ярмо, а чи відразу
на добриво.

Та ми з вами згідні й на це, бо ми є
такі, бо ми є такі...

Гетьман забувся у сні у
козацькому курені.

Варта поснула вночі – сплять
козаки.

А чи ми насправді дурні, а чи ще
будем обдурені?

Та, мабуть, заміцно спимо, бо ми є
такі, бо ми є такі...

НЕСЕ ГАЛЯ ВОДУ

Несе Галя воду, коромисло гнеться,
А за нею Йванко, як барвінок,
в'ється:

– Галю ж моя, Галю, дай води
напитися,

Ти така хороша – дай хоч
подивиться!

– Вода у криниці, дістань та й
напийся,

Як буду в садочку – прийди
подивися.

– Прийшов у садочок, зозуля кувала.
А ти ж мене, Галю, та й не шанувала.

– Стелися, барвінку, буду поливати,
Вернися, Іванку, буду шанувати.

– Скільки не стелився – ти не
поливала,
Скільки не вертався – ти не
шанувала.

О УКРАЇНО, ЛЮБА НЕНЬКО

О Україно, люба ненько,
Тобі вірненько присягаєм:
І кров, і серце, і любов
Тобі навек заповідаєм.

Приспів:

За Україну, за її волю,
За честь, за славу, за любов.
За Україну з вогнем завзяття
Гуманно, браття, усі вперед.
Сумний наш час покликав нас
Сповняти святий наказ.

Приспів.

Ганебні пута ми всі порвали
І зруйнували царський трон.
З-під ярем-тюрем, де був гніт,
Спішим прийти у вільний світ.

Приспів.

Вперед же, браття, ми прапор маєм,
І сонце сяє нам в очах,
Дружній тиск, зброї блиск,
В серці гнів і свободний спів.

Приспів.

ОД КИЄВА ДО ЛУБЕН

Од Києва до Лубен насіяла
конопель,
Од Ніжина до Прилуки та й побила
закаблуки.

Од Полтави до Хорола черевички
попорола.
А мій батько – чоботар черевички
полатав.

Приспів:

Дам лиха закаблукам,
Закаблукам лиха дам.
Достанеться й передам!

Запряжу я козу в віз та поїду по
рогіз.
Запряжу я півня в сани та й поїду
до Оксани.
Запряжу я барана – куди люди,
туди й я.

Приспів.

ОЙ ТАМ НА ГОРІ В ЗЕЛЕНІМ ГАЮ

Ой там на горі дуб стоїть.
А під тим дубом, під тим
дубочком
Зелена ружа, білий цвіт.
(останні 2 рядки – 2)

Ой то не ружа, ой то не ружа,
То тільки з ружі білий цвіт,
Моєй дівчини дрібненькі сльози,
Що вона плаче день та ніч.
(останні 2 рядки – 2)

Висить яблуко, висить, але впасти
мусить.

Котра дівка файна, котра дівка
файна,
Вийти заміж мусить.
(останні 2 рядки – 2)

Як пішов до війська на чотири роки,
А ти ся віддала, а ти ся віддала,
На всі штири боки.
(останні 2 рядки – 2)

Над поточком, над ставочком
Хмариться блакить,
А я хочу і не хочу милого любить.

Біла хмара, чорна хмара,
Ми з тобою пара, може, і не пара.
Дощик буде, сонце буде, що мені
робить. (весь куплет – 2)
Чорна хмара вітром дише на мою
бідку,
Тебе, хлопче, я залишу, кращого
знайду.

Біла хмара, чорна хмара,
Ми з тобою пара, може, і не пара.
Дощик буде, сонце буде, що мені
робить.
(весь куплет – 2)

ОЙ В ПОЛІ КАЛИНА

Ой в полі калина,
Ой в полі стояла,
Хто йде не минає,
Калину ламає.

Хто йде не минає,
Калину ламає,
Тяжко тому жити,
Хто долі не має.

Ой чиє ж то жито,
Чиї ж то покоси?
Чия ж то дівчина
Розпустила коси?

Калина зів'яне,
Жито споловіє,
Козак повернеться,
Коса посивіє.

Ой в полі калина
Червона стояла.
Козака дівчина
Щиренько прохала:

«Козаче, мій милий,
Козаче-соколе,
Не губи кохання,
Візьми із собою».

Ой в полі калина
Червона стояла...

ОЙ ВИ, ХЛОПЦІ

– Ой ви, хлопці, січові молодці,
А де ж ваші брати?

– Наші брати – кріси та гармати,
Ото наші брати.

– Ой ви, хлопці, січові молодці,

А де ж ваші сестри?

– Наші сестри гострі шаблі несли,
Ото наші сестри.

– Ой ви, хлопці, січові молодці,
А де ж ваші діти?

– Наші діти на Україні цвіти,
Ото наші діти.

– Ой ви хлопці, січові молодці,
А де ж ваша ненька?

– Наша ненька – Україна рідненька,
Ото наша ненька.

ОЙ ДІВЧИНО, ШУМИТЬ ГАЙ

«Ой дівчино, шумить гай,
Кого любиш – забувай, забувай!
Ой дівчино, шумить гай,
Кого любиш – забувай!»

«Нехай шумить, ще й гуде,
Кого люблю – мій буде, мій буде!
Нехай шумить, ще й гуде,
Кого люблю – мій буде!»

«Ой дівчино, серце моє,
Чи підеш ти за мене, за мене?
Ой дівчино, серце моє,
Чи підеш ти за мене?»

«Не піду я за тебе:
Нема хати у тебе, у тебе.
Не піду я за тебе,
Нема хати у тебе».

«Підем, серце, в чужую,
Поки свою збудую, збудую.
Підем, серце, в чужую,
Поки свою збудую».

«Постав хату з лободи,
А в чужую не веди, не веди.
Постав хату з лободи,
А в чужую не веди!»
«Чужа хата така,
Як свекруха лихая, лихая!
Чужа хата така,
Як свекруха лихая!»

«Хоч не лає, так бурчить,
А все ж вона не мовчить, не мовчить!
Хоч не лає, так бурчить,
А все ж вона не мовчить!»

ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ

Ой на горі та женці жнуть, (2)
А попід горою, ярм-долиною
Козаки йдуть.
Гей, долиною, гей, широкою
Козаки йдуть.

Попереду Дорошенко (2)
Веде своє військо, військо
запорізьке,
Хорошенько.
Гей, долиною, гей, широкою,
Хорошенько.

А позаду Сагайдачний, (2)
Що проміняв жінку на тютюн та
люльку,
Необачний.
Гей, долиною, гей, широкою,
Необачний.

«Гей, вернися, Сагайдачний! (2)
Гей, вернися, Сагайдачний,
Візьми свою жінку, віддай тютюн-
люльку,
Необачний!
Гей, долиною, гей, широкою,
Необачний!»

«Мені з жінкою не возиться, (2)
А тютюн та люлька козаку в дорозі
Знадобиться!
Гей, долиною, гей, широкою,
Знадобиться!

Гей, хто в лісі, озовися! (2)
Та викрешем вогню, та закурим
люльку,
Не журися!
Гей, долиною, гей, широкою,
Не журися!»

ОЙ НА ГОРІ, НА ГОРІ (1)

Ой на горі, на горі
Писанка ми лопає.
Гой-я, гой-я-я,
Писанка ми лопає.

Писанка ми лопає,
На молодців моргає.
Гой-я, гой-я-я,
На молодців моргає.

Ой ви, хлопці-молодці,
Скажіть моїй дівонці.
Гой-я, гой-я-я,
Скажіть моїй дівонці.

Та най вона заміж йде,
Бо за мене не піде.
Гой-я, гой-я-я,
Бо за мене не піде.

ОЙ НА ГОРІ, НА ГОРІ*(2)

Ой на горі, на горі
Чабан вівці зганяє.
Ой гу-гу, га-га-га,
Чабан вівці зганяє.

Чабан вівці зганяє,
На дівчаток моргає.
Ой гу-гу, га-га-га,
На дівчаток моргає.

«А ви, хлопці-молодці.
Скажіть моїй дівонці.
Ой гу-гу, га-га-га,
Скажіть моїй дівонці.

Нехай вона заміж йде,
Бо за мене не піде.
Ой гу-гу, га-га-га,
Бо за мене не піде».

Назбирала коріння
З-під білого каменя.
Ой гу-гу, га-га-га,
З-під білого каменя.

Іще корінь не скипів,
Як молодець прилетів.
Ой гу-гу, га-га-га,
Як молодець прилетів.

«Ой, чого ж ти прилетів,
Як ти мене не схотів?
Ой гу-гу, га-га-га,
Як ти мене не схотів».

«Якби я тя не схотів,
То до тебе б не летів.
Ой гу-гу, га-га-га,
То до тебе б не летів».

«А що тебе принесло,
Чи коріння, чи весло?
Ой гу-гу, га-га-га,
Чи коріння, чи весло?»

«Привіз мене сивий кінь
До дівчини навздогін.
Ой гу-гу, га-га-га,
До дівчини навздогін».

ОЙ НЕМА, НЕМА НІ ВІТРУ, НІ ХВИЛІ

Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі
Із нашої України!
Чи там раду радять, як на турка

стати,
Не чуємо на чужині.

Ой повій, повій, буйнесенький вітре,
Та й з Великого Лугу,
Суши наші сльози, заглуши кайдани,
Розвій нашу тугу.

Ой заграй, заграй, синесеньке море,
Та під тими байдаками,
То пливуть козаки, тільки мріють
шапки,
Та на сей бік за нами.

Ой боже наш, боже, хоч і не за
нами,
Пошли ти їх з України:
Почуємо славу, козацькую славу,
Почуємо та й загинем.

ОЙ СОКОЛЕ, СОКОЛОНЬКУ

Ой соколе, соколоньку,
Не вий гнізда на дубоньку.

Бо ся дубок розвиває,
Та ти гніздо роздруляє.

Ой соколе, соколоньку,
Не вий гнізда на орішку.

Будуть люди оріх рвати,
Твоє гніздо обдирати.

Ой соколе, соколоньку,
Увий гніздо на яворі.

Явір буде розростати,
Твоє гніздо прикривати.

ОЙ ХОДИТЬ СОН

Ой ходить сон коло вікон,
А дрімота коло плота.
Питається сон дрімоти:
«Де будемо ночувати?»

«Де хатинка білесенька,
Де дитинка малесенька,
Там будемо ночувати,
Там будемо нічку спати.

Там будемо ночувати
І дитинку колихати».

ОЙ ЧИЄ ТО ЖИТО

Ой чиє то жито,
Чиї то покоси?
Чия то дівчина
Розпустила коси?

Коси розпустила,
Плечі устелила,
«Дівчата, дівчата,
Що я наробила!»

Дівчата, дівчата,
Що я наробила...
Козак жінку має,
А я полюбила».

Козак жінку має,
Ще й діточок двоє,

Крається серденько
В дівчини надвоє.

Надвоє, надвоє,
На дві половини...
Ой як тяжко жити
Молодій дівчині!

Вивела вже коня,
Осідлала йому:
«Бери їдь, козаче,
Бери їдь додому.

Бери їдь додому,
Хай сам Бог з тобою.
Як не маєш жінки,
Кохайся зі мною».

«Є у мене жінка,
Є у мене діти,
Рад би я додому
Соколом злетіти».

Ой чиє то жито,
Чиї то покоси,
Чия то дівчина
Розпустила коси?

ПІСНЯ ПРО РУШНИК

*Сл. А. Малишка,
муз. П. Майбороди*

Рідна мати моя, ти ночей не
доспала,
І водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі

проводжала,
І рушник вишиваний на щастя
дала.

І в дорогу далеку ти мене на зорі
проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на
долю дала.

Хай на ньому цвіте росяниста
доріжка,
І зелені луги, й солов'їні гаї,
І твоя незрадлива материнська
ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої.
І твоя незрадлива материнська
ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші, блакитні
твої.

Я візьму той рушник, простелю,
наче долю,
В тихім шелесті трав, в щебетанні
дібров.

І на тім рушничкові оживе все
знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, і вірна
любов.

І на тім рушничкові оживе все
знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, й твоя
материнська любов.

ПЛАЧУ Я, ПЛАЧУ ЗА УКРАЇНУ

Плачу я, плачу за Україну,
Її ж замучили кати,

А мене взяли, засудили
Навік до темної тюрми.

Сиджу я, сиджу у неволі,
Залізом-путами дзвоню,
Згадять-згадала свою неньку –
Свою рідненьку Україну.

Згадять-згадала свою неньку –
Свою рідненьку Україну.
Стерла я, стерла з мого личенька
Щиру, гарячую сльозу.

За що розорена Україна,
За що розкриті могили,
За що стоптаний цвіт рожевий,
За що козаки полягли?

ПРОБУДІТЬСЯ, ОРЛИ СИЗИ

Пробудіться, орли сизі,
Козаки лихії,
Розбудіть навкруги себе
Степові стихії! (2)

Пробудіться, орли сизі,
Славні козаченьки,
Заверніть колишню славу
України-неньки! (2)

Бо нізащо підкарнали
Нашу славу круки,
Залишивши нам на спомин
Муки, муки, муки! (2)

Пробудіться, орли сизі,
Славні козаченьки,

Заверніть колишню славу
України-неньки! (2)

РАННЬОЮ ЗОРЕЮ

Ранньою зорею козаки ставали,
Зброю готували, коней осіддали,
Коники заграли, козаки майнули,
А за козаками радощі минули.

Де ж вона та стежка, що до хати Івася
Від мого садочка весело тяглася?
Все виглядала, все я його ждала,
А тим часом стежка терном заростала.

Вийду ж я у поле та орла побачу,
Дику мою птицю вбачу та й заплачу,
Птице моя дика, полети поволі
До мого Івася, що гуляє в полі.

Заклечи з-під хмари, він тебе почує,
Що його дівчина все за їм сумує.
А не хоче вчути, ти вже догадайся
Та до мене, орле, краще не
вертайся. (2)

РІДНИЙ КРАЙ (1)

Це все – наша земля!
Наш рідний край!
Це – батьківщина твоя й моя,
Завжди це пам'ятай!

Слався в віках, завжди жива,
Земле моя! Україно моя!
Мати – країна, в світі єдина –
Вільна, могутня, велична, старовинна!

З діда-прадіда онукам-нащадкам
У спадок лишилась –
Слов'янська земля, що від
Предків-богів нам дісталась!

Море й річки, озера й ставки,
Дубові ліси й безмежні степи,
Синє небо та сонце ясне,
Зорі яскраві, їх світло сумне...

Слов'янським духом і кров'ю
Просочена наскрізь вона.
Бережи рідну землю свою –
Як мати вона – одна!

Пригадай славних пращурів,
Котрі вмирили...
Воїв тих, що з мечем у руках
Землю цю захищали!

Всім величним героям,
Що віддали життя
За рідний край –
Щиро вклоняюся я!

Пам'ять про них завжди живе!
Слава героям!
Слава тобі, рідна земле!

Сніжні Карпати в могутніх борах,
Вкритих туманом лісових стежках,
Співи птахів і тишу ночей –
Я пам'ятатиму до смерті моєї...

Місячне сяйво, мов чиста сльоза,
Кургани, Дніпро та порогів гроза...

Квіти й дощ прикрашають тебе...
Слава тобі, рідна земле!

РІДНИЙ КРАЙ (2)

Вже віддавна я не бачив
Свій рідний край,
Ті прекрасні ліси, гори,
Мій чудовий земський рай.

Думка моя там літає,
Мов вітер сильний,
В стару хату заглядає,
Мого брата питає.

Чи ще співаєте разом вечорами
Біля річки, під зірками,
Коли вогник ясний догоряє?
І чи часом ви зустрінете мою милу,
Мою єдину любов правдиву?
Чи і досі про мене вона питає,
Рідний брате мій?

Час до часу тяжко жити –
Добре знають всі.
Ні до кого притулитись,
На душі великий біль

Цієї ночі моє серце
Спати не буде.
Полетіло б у край рідний,
Але не може.

Чи ще співаєте разом вечорами,
Друзі мої з приятельками,
Поки вогник ясний догоряє?

І чи зустрінете милу випадково?
Мені без неї ніяково.
Нехай її для мене хтось вважає,
Рідний краю мій.

РОЗПРЯГАЙТЕ, ХЛОПЦІ, КОНІ

Розпрягайте, хлопці, коні,
Та лягайте спочивать,
А я піду в сад зелений,
В сад криниченьку копать.

Копав, копав криниченьку
У вишневому саду...
Чи не вийде дівчинонька
Рано-вранці по воду?

Вийшла, вийшла дівчинонька
В сад вишневий воду брать,
А за нею козаченько
Веде коня напувать.

Просив, просив відерочко –
Вона йому не дала,
Дарив, дарив їй колечко –
Вона його не взяла.

«Знаю, знаю, дівчинонько,
Чим я тебе розгнівив:
Що я вчора ізвечора
Із другою говорив.

Вона ростом невеличка,
Ще й літами молода,
Руса коса до пояса,
В косі стрічка голуба».

УКРАЇНА

У злоті нив лиснять поля,
Гаї в смарагдах пречудових,
Схилилось довгее гілля
Вагою скарбів овочових.

Спочинок, праця – все в піснях,
Що линуць щастям з уст дівочих,
А ніч – у зорях, як в квітках –
Минає хутко в снах урочих.

Нехай чигають хижак
На ту красу – красу-дівчину,
На варті стали козаки,
Господь врятує Україну.

ЧОРНОБРИВЦІ

Чорнобrivців насіяла мати
У моїм світанковім краю,
Та й навчила веснянки співати
Про квітучу надію мою.

Приспів:

Як на ті чорнобrivці погляну,
Бачу матір стареньку,
Бачу руки твої, моя мамо,
Твою ласку я чую, рідненька.

Я розлуки й зустрічі знаю,
Бачив я у чужій стороні
Чорнобrivці із рідного краю,
Що насіяла ти навесні.

Приспів.

Прилітають до нашого поля
Із далеких країв журавлі,
Розквітають і щастя і доля
На моїй українській землі.

Приспів.

РОЗДІЛ IV. ДОБІРКА РЕЦЕПТІВ УКРАЇНСЬКИХ СТРАВ

Ознайомлює педагогів із традиційною національною кухнею українців. Подані рецепти старовинних українських страв, найпоширеніших у Київській, Закарпатській, Львівській, Полтавській, Дніпропетровській, Запорізькій, Херсонській областях. (Матеріал подається за книгою Б.Н. Фик «Українські страви» [10].) З давніх-давен Україна славилася своєю багатою кухнею. Це зумовлено високими смаковими якостями страв, різноманітністю використовуваних продуктів та видів кулінарної обробки. Так, лише способів варіння борщу налічується понад тридцять, а до його складу входить майже двадцять інгредієнтів. У всьому світі добре відомі українські страви: борщі, пампушки, галушки, вареники, коржі, калачі, гречаники, шпиговане сало, печеня, буженина. Українській кухні властиві різноманітні способи приготування: смаження, тушкування, варіння, печіння,

запікання. Особливо смачні страви, запечені в керамічних горщиках: печеня, вареники зі сметаною, тушкова капуста, картопля з м'ясом та ін.

Регіональна символіка харчування українців позначена особливою самобутністю і залежить від етнічного складу населення. Так, у гірських районах Карпат переважають страви з кукурудзяного борошна, грибів, молочних продуктів: кулеша, чир, мамалига, банош, токан, бринза, будз. У низинних районах готують страви з пшеничного борошна та різних овочів. Велика увага в українській кулінарії приділяється смаковим якостям страв, тому як приправи використовуються кмин, цибуля, часник, хрін, м'ята, перець, чебрець, петрушка, шпинат, пастернак.

Улюбленими напоями українців є кваси (хлібний, буряковий, яблучний, березовий, калиновий, грушевий), узвари із сушених і свіжих яблук, груш, слив, вишень, медова сита, пиво. Здавна поширення набули варенуха, паленка, спотикач, муселець, різноманітні настої й наливки із фруктів та ягід (малинівка, тернівка, вишнівка, слив'янка, шипшинник, горобинівка та ін.).

Їжа українців – це символ традицій, культури етносу, певною мірою матеріального стану народу. Українській системі харчування, як і системі харчування кожного етносу, притаманні своєрідні звичаї, пов'язані з приготуванням повсякденних і ритуальних страв, харчові заборони, обмеження та переваги, певні смакові стереотипи у меню повсякденних та обрядових трапез. За всіх часів і в усіх народів найбільшою святинею був хліб. Він надихав поетів і мислителів, сприяв появі пісень і дум, продовженню роду, і, навпаки, коли він зникав, приходило лихо. Значна кількість фольклорних сюжетів пов'язана з хлібом.

Їжа українців і вся система харчування поділялася на повсякденну, ритуальну і святкову. Народ твердо дотримувався харчових обмежень, заборон. Усі народні звичаї по-своєму відтворилися у своєрідних стравах. В Україні говорили, що «Різдво гарне ковбасою, а Великдень – крашанкою».

Слід відзначити виняткову гостинність українського народу («Пошли, Боже, гостя, то й хазяїну добре», «Гість – на щастя», «Клади

перед людей хліб на столі, будеш у людей на чолі»). Вважалося, що гість приносив у дім радість і щастя. Кожна господиня мала за честь нагодувати й напоїти гостей так, щоб вони лишилися задоволеними. При цьому годилося припрошувати до кожної страви: «Прошу покійно; чим багаті, тим раді, звиняйте». Поважали гостей, які любили і вміли добре поїсти, і зневажали тих, які їли мало й погано («Такий з нього їдець, як горобець», «Як хто їсть, так і робить»). «Божими людьми» вважали старців, жебраків, прочан, убогих, калік, які жили милостинею. Їх не відпускали без пожертви: шматка хліба з цибулею і часником, огірка, шматка сала чи жмені пшона. Не поділитися їжею, хлібом – було великим гріхом.

БАЛАБУШКИ (*балабухи*) – невеличкі булочки круглої форми з кислого тіста. Пекли їх у святкові дні чи в неділю найчастіше з пшеничного або гречано-пшеничного борошна. У деяких районах (на Слобожанщині, півночі Полтавщини) балабушки не пекли, а варили.

На печених балабушках ворожили у новорічну ніч і на Андрія. Воду для тіста слід було принести з

колодязя ротом. При цьому хлопці смішили дівчат, щоб ті випустили з рота або проковтнули воду. Нарешті, принісши воду, дівчата замішували тісто, випікали балабушки та, поклавши кілька на низенькому ослоні, впускали голодного собаку. Чию балабушку собака з'їдав першою, та з дівчат першою повинна була вийти заміж. Інший спосіб ворожіння полягав у тому, щоб з'їсти на ніч пересолену балабушку, тоді наснитися суджений, який принесе дівчині напитися.

На балабушки схожі *пампушки*.

БАНУШ – страва на зразок мамалиги. Свіжозібрані вершки кип'ятили, солили, обварювали в них кукурудзяне борошно протягом 20–25 хв не перемішуючи, знімали з вогню й ретельно розтирали, доки на поверхні не виступало масло. Потім солили, розбивали 1 жовток, додавали 1 ложку цукру і 1 ложку масла. Виготовляли бануш переважно у гірських районах та передгір'ях Карпат головним чином на свята для гостей. Їли з бринзою, сиром. У Карпатах цю страву ще називають токан.

БОРЩ – одна з найпопулярніших українських страв. В Україні існувало **три різновиди борщу**.

Перший, **червоний**, найулюбленіший, готували з капустою, буряком, морквою, петрушкою (пастернаком), пізніше – з картоплею. У святкові чи недільні дні борщ варили на м'ясній ющі (із свининою чи птицею), в будень – затовкували або засмажували салом із часником та цибулею. Для борщу звичайно заквашували червоний городній буряк і використовували як його, так і квас. Для смаку додавали *сироватку* чи *маслянку* (рідину, яка залишалася після виготовлення сиру й масла), а в особливо урочисті дні забілювали сметаною. Гостроти борщу додавав червоний стручковий перець, особливо поширений на півдні України. Борщ готували з квасолею (Середнє Подніпров'я, Полтавщина, Поділля), на півдні додавали злегка підсмажене борошно, пшоняну або гречану кашу (*затирали борщ*), а на Полтавщині – галушки. На Поділлі для закваски борщу готували спеціальний квас із запарених житніх висівок – *грис*. На крайньому заході борщ варили дуже рідкий, лише з буряками, заправляючи засмажкою, а для кисло-солодкого смаку додавали сік свіжих вишень або яблук. У піст

борщ варили без сала та м'яса, лише на олії, проте додавали до овочевої юшки гриби, в'ялену, сушену або смажену рибу. Червоний борщ широко вживали не лише як повсякденну обідню страву, але й на Різдво, весілля, хрестини, поминки.

Другий різновид борщу – **щавлевий, зелений, або весняний**. Його варили з молодим щавлем, кропивою, лободою, листям городнього буряка, засмачуючи юшку круто звареним яйцем і сметаною (сироваткою, маслянкою). Так само, як і червоний, щавлевий борщ у піст готували без сала і м'яса, на олії, з грибами та рибою.

Третій різновид борщу – так званий **холодний (холодник)** – готували лише влітку. Молодий городній буряк варили, різали соломкою, заправляли квасом-сирівцем, сироваткою (маслянкою, сметаною), додавали зелень петрушки, кропу, цибулі, часнику, круто зварене яйце. Це був сирий борщ, оскільки варили (та й то окремо) лише буряк. Їли охолодженим, нерідко з вареною картоплею замість хліба.

Спосіб приготування щавлевого і холодного борщу зберігся до наших днів майже без змін.

Червоний же борщ отримав для закваски порівняно нові продукти – свіжі помідори, томатний сік, соус або пасту. Ці додатки поступово витіснили буряковий квас. На півдні почали додавати до борщу солодкий перець – *ротонду*.

Сучасних рецептів борщу є безліч, тож ми подаємо тільки найпоширеніші та найекзотичніші.

Борщ український з м'ясом

Дрібно нарубані миті кістки варять 3–4 год., додають м'ясо і варять до готовності. Зварене м'ясо нарізують порціями, а бульйон проціджують.

Очищені та помиті буряки шаткують соломкою, солять, збризкують оцтом, змішують, кладуть у каструлю, додають жир, зібраний з відвару, томат, цукор і тушкують до напівготовності. Цибулю, очищені й помиті корені моркви та петрушки шаткують соломкою і злегка обсмажують на маслі.

У проціджений бульйон кладуть нарізану частками картоплю, доводять до кипіння, додають нарізану кубиками свіжу капусту і варять 10–15 хв. Потім у бульйон кладуть тушковані буряки, злегка підсмажені разом із цибулею корені, нарізані свіжі помідори,

чорний і духмяний перець, лавровий лист і підсмажене, розведене відваром борошно, дають 5 хв покипіти, заправляють товченим із зеленню петрушки і часником салом, доводять до кипіння і дають настоятися протягом 15–20 хв. Подаючи на стіл, у борщ кладуть порцію вареного м'яса, сметану і посипають зеленню петрушки.

На 400 г м'яса – 400 г капусти, 400 г картоплі, 250 г буряків, по 0,5 склянки томатного соку і сметани, по 1 кореню моркви і петрушки, 1 цибулину, 20 г сала, по 1 ст. ложці вершкового масла, цукру й оцту, 1–2 зубки часнику, 2 горошини чорного перцю, 1 лавровий лист.

Борщ зелений український

Свинину варять до готовності, нарізають порціями, а бульйон проціджують. Буряки шаткують соломкою, солять, збризкують оцтом, добре розмішують і тушкують до готовності, додаючи цукор і бульйон. Очищені корені моркви і петрушки та цибулю нарізають соломкою, злегка обсмажують і змішують із злегка підсмаженим борошном. У підготовлений киплячий бульйон кидають картоплю, варять 10–15 хв, додають тушковані

буряки, підсмажені моркву, петрушку, цибулю і борошно, перебрані, помиті і дрібно посічені шпинат і щавель, духмяний перець, лавровий лист, сіль і варять до готовності. Розливаючи борщ у тарілки, кладуть варену свинину, варені яйця, сметану, зелень кропу і дрібно посічену зелену цибулю.

На 500 г свинини – 250 г буряків, 600 г картоплі, по 1 кореню моркви і петрушки, 1 цибулина, по 300 г щавлю і шпинату, 1 чайна ложка пшеничного борошна, 2 яйця, 4 ст. ложки сметани, 1 чайна ложка цукру, 1 ст. ложка оцту, 3 ст. ложки вершкового масла, 2 ст. ложки дрібно посіченої зеленої цибулі, 2 чайні ложки січеної зелені кропу, 1 лавровий лист і 2 горошини духмяного перцю.

Борщ холодний буряковий

Частину взятих буряків печуть у шкірці, а другу – обчищають і варять у підкисленій оцтом воді. Печені буряки обчищають від шкірки і разом з вареними нарізають соломкою, додають варену нарізану часточками картоплю, заливають змішаним відваром з буряків і картоплі та ставлять у холодне місце. Коли борщ охолоне, до нього додають

нарізану зелену цибулю і варені яйця, очищені та нарізані шматочками огірки, сіль, цукор і все добре змішують. Розливаючи борщ, у тарілки кладуть сметану і зелень кропу.

На 800 г буряків – 600 г картоплі, 2 яйця, 200 г огірків, 0,5 склянки сметани, 4 ст. ложки дрібно посіченої зеленої цибулі, 1 ст. ложка дрібно посіченого кропу, 2 чайні ложки цукру, по 3,5 склянки картопляного і бурякового відварів.

Борщ із квашеними яблуками

З кісток, що лишились після приготування другої м'ясної страви, варять бульйон. Нарізані соломкою буряки тушкують до напівготовності, додаючи вершкове масло, бульйон, оцет і сіль. У проціджений киплячий бульйон кидають нарізану часточками картоплю і доводять до кипіння. Потім додають нарізані соломкою квашені яблука, капусту, тушковані буряки, підсмажені цибулю і борошно, сіль і варять до готовності. Розливаючи борщ, у тарілки кладуть сметану, страву посипають зеленню петрушки.

На 150 г квашених яблук – 320 г буряків, по 400 г картоплі і свіжої капусти, 1 цибулина,

по 1 ст. ложці сметани, вершкового масла, оцту, пшеничного борошна і дрібно посіченої зеленої петрушки.

Борщ з грибами і чорносливом

Помиті гриби варять до готовності та дрібно шаткують. До насічених соломкою буряків додають сіль, томат, грибний відвар (1 склянку) і тушкують до напівготовності. Дрібно посічені цибулю, корені моркви і петрушки обсмажують на маслі та змішують із підсмаженим борошном. У грибний відвар кидають нарізані капусту і картоплю, доводять до кипіння, додають підготовлені гриби, помитий чорнослив, лавровий лист, перець, сіль, напівтушковані буряки, обсмажені корені і цибулю, варять до готовності. Подаючи на стіл, борщ посипають посіченою зеленню петрушки.

На 400 г буряків – 400 г капусти, 500 г картоплі, по 1 кореню моркви і петрушки, 2 цибулини, 0,5 склянки томатного соку, 100 г сушених грибів, 100 г чорносливу, 1 ст. ложка вершкового масла, 1 ст. ложка пшеничного борошна, 4 горошини чорного перцю, 2 лаврових листи, 1 ст. ложка оцту, солі на смак.

ВАРЕНИКИ – одна з найпоширеніших страв з вареного

тіста з начинкою. Остання могла бути пісною чи скромною – залежно від християнського календаря. Як начинку використовували сир, смажену капусту, варену товчену картоплю, мак, калину, вишні та інші ягоди, яблука, варені й товчені сухофрукти (сушину), варену квасолю, горохове пюре, пшоняну чи гречану кашу й навіть борошно. Борошняна начинка була типовою для Полтавщини та Південної Чернігівщини. Для цього підсмажували сало, доки воно не перетворювалось на суху жовту шкварку, і у киплячий смалець, розмішуючи, додавали борошно. До вареників із сиром, фруктами чи ягодами подавали сметану або ряжанку. Запивали їх холодним свіжим або кислим молоком. У повсякденному меню українського селянина вареники зустрічалися нечасто, вони були окрасою недільного й святкового столу. Вареники входили також до складу урочистих трапез (весілля, хрестини, поминки, гостини, храмові свята), їх варили на толоку й обжинки. Вареники були обов'язковою стравою, яку несли молодій дівчата-дружки на другий день весілля, а жінки – породіллі, примовляючи: «Щоб повна була

завжди, як вареник». У цих випадках вареники символізували продовження роду.

Часто замість слова «вареники» вживають іншу назву – «пирого».

Тісто для вареників готують із пшеничного борошна, води, яєць і солі, причому воду слід брати холодною, вона довше утримує вологу, тісто довго не висихає і добре злипається. Тісто ж повинно бути середньої густоти, бо густе тісто важко розкачувати, а також важко ліпити з нього вареники. Щоб зліпити вареник напівкруглої форми, з розкачаного тіста склянкою вирізують круглі коржикі, кладуть усередину начинку і зліплюють напівкруглі краї вареника.

Зліплені вареники кладуть у таку кількість підсоленої киплячої води, щоб вони могли вільно варитися. Вареники вважаються готовими, коли вони після 5–6 хв варіння спливають на поверхню води. Після цього шумівкою вибирають їх у друшляк, дають стекти воді, а потім перекладають у макітру або каструлю, поливають розігрітим вершковим маслом і злегка струшують, щоб вареники покрились жиром і не злипалися. Залежно від того, з яким фаршем приготівані

вареники, подаючи на стіл, їх поливають маслом, посипають цукром або окремо подають сметану.

Для приготування тіста для вареників на 3 склянки пшеничного борошна – 0,75 склянки води, 1 яйце, 0,5 чайної ложки солі.

Вареники із сиром

Сир для вареників беруть найсвіжіший, пропускають його крізь м'ясорубку або протирають крізь сито, додають сирі яйця, цукор, сіль, усе добре змішують, після чого роблять вареники. Готові вареники кладуть гарячими на тарілку, поливають маслом і, коли потрібно, щоб були солодкими, посипають цукром, змішаним з товченою корицею, окремо подають збиту сметану.

Для начинки – 800 г сиру, 0,5 склянки цукру, 2 яйця.

Вареники з м'ясом

М'ясо відокремлюють від кісток, нарізають дрібними шматочками і тушкують до готовності з невеликою кількістю води (на 1 кг м'яса – 1 склянку води). Готове м'ясо пропускають крізь м'ясорубку, змішують із дрібно посіченою цибулею, сіллю і меленим чорним перцем. Після цього м'ясо вдруге пропускають

крізь м'ясорубку, добре вимішують і роблять вареники.

Готові вареники подають гарячими і поливають розігрітим вершковим маслом або підсмаженим шпиком із шкварками.

Для начинки – 1 кг м'яса, 2 цибулини, 4 горошини чорного перцю.

Вареники з печінкою і салом

Печінку обчищають від плівок, відварюють, пропускають через м'ясорубку разом з вареним свинячим салом, додають дрібно посічену підсмажену цибулю, перець, сіль, добре перемішують і роблять вареники. Під час подачі на стіл гарячі вареники поливають розігрітим вершковим маслом.

Для начинки – 700 г печінки, 100 г сала, 2 цибулини, 4 горошини чорного перцю, 2 ст. ложки масла.

Вареники з лівером

Серце і легені добре промивають, нарізають невеликими шматками, кладуть у каструлю, додають сіль, вливають воду (на 1 кг ліверу – 1 склянку води), закривають посудину покриттям і тушкують до готовності. Після цього лівер пропускають через м'ясорубку, змішують із злегка підсмаженою дрібно посіченою цибулею і

роблять вареники. Під час подачі на стіл поливають вершковим маслом.

Для начинки – 1 кг ліверу (серце і легені), 2 цибулини, 4 горошини чорного перцю.

Вареники з картоплею

Обчищену й промиту картоплю відварюють, протирають, змішують із підсмаженою дрібно посіченою цибулею, заправляють сіллю і меленим перцем. З тіста і заправленої картоплі роблять вареники, варять їх 5–6 хв у підсоленій киплячій воді, виймають, поливають гарячою олією і подають на стіл.

Для начинки – 1 кг картоплі, 2 цибулини, 4 ст. ложки олії, 4 горошини чорного перцю.

Вареники з картоплею і грибами

Картоплю обчищають, відварюють, пропускають крізь м'ясорубку, додають злегка підсмажену дрібно посічену цибулю, мелений перець, сіль, січені варені гриби і все добре перемішують. Із тіста і картоплі роблять вареники і варять їх. Під час подачі на стіл вареники поливають олією з підсмаженою цибулею.

Для начинки – 1 кг картоплі, 2 цибулини, 4 ст. ложки олії, 100 г сушених грибів, 4 горошини чорного перцю.

Вареники з капустою

Квашену капусту віджимають від соку, а свіжу обчищають, промивають і дрібно шаткують. Підготовлену капусту тушкують до готовності, додаючи половину жиру, томату, води або бульйону. Потім додають злегка підсмажену цибулю, корені, сіль, цукор, усе змішують і знову підсмажують, щоб начинка трохи підсохла. Із тіста і заправленої капусти роблять вареники та варять їх. Готові вареники поливають олією, змішаною з підсмаженою цибулею.

Для начинки – 1 кг квашеної або свіжої капусти, 2 ст. ложки жиру, 1 ст. ложка цукру, 4 горошини чорного перцю, 2 цибулини.

Вареники з капустою і грибами

Віджату від соку квашену або шатковану свіжу капусту тушкують до готовності, додаючи масло і бульйон, в якому відварювались гриби. Цибулю дрібно січуть, злегка підсмажують на маслі, додають дрібно посічені варені гриби, підсмажують усе разом ще 4–5 хв. Тушковану капусту змішують із підсмаженою цибулею і грибами, додають сіль, мелений перець і добре перемішують, після чого роблять вареники. Перед подачею на стіл

вареники поливають розтопленим вершковим маслом.

Для начинки – 900 г квашеної капусти або 1 кг свіжої, 100 г сушених грибів, 2 ст. ложки вершкового масла, 2 цибулини, 4 горошини чорного перцю.

Вареники з квасолею і грибами

Квасолю перебирають, промивають, розмочують, варять до готовності, відціджують відвар і протирають крізь сито або пропускають крізь м'ясорубку. До підготовленого пюре додають дрібно посічену і злегка підсмажену цибулю, дрібно посічені відварені гриби, мелений перець, сіль і все добре перемішують. Готові вареники поливають розтопленим вершковим маслом.

Для начинки – 1,5 склянки квасолі, 2 ст. ложки жиру, 100 г сушених грибів, 2 цибулини, 4 горошини чорного перцю, 1 ст. ложка солі, 4 ст. ложки вершкового масла.

Вареники з грибами

Гриби замочують до повної м'якості, варять у підсоленій воді, відкидають на сито, січуть ножом або пропускають крізь м'ясорубку, змішують із дрібно посіченою і підсмаженою на маслі цибулею. Вареники варять, відкидають на

сито, дають їм обсохнути, перекладають у каструлю, поливають розігрітим маслом, ставлять у духовку на кілька хвилин і подають на стіл.

Для начинки – 100 г сушених білих грибів, 3 цибулини, 3 ст. ложки вершкового масла.

Вареники з рибою

Судак або щуку обчищають, відділяють філе від кісток і шкіри, дрібно січуть, додають посічену і злегка підсмажену цибулю, сіль, мелений перець, розмочений у воді білий хліб, пропускають крізь м'ясорубку і роблять вареники з цією начинкою.

Для начинки – 300 г судака або щуки, 1 цибулина, 6 ст. ложок олії, шматок білого хліба завбільшки з половину курячого яйця, 2 горошини чорного перцю.

Вареники з полуницями

Полуниці промивають, перебирають, відривають плодоніжки, пересипають цукром і ставлять на 25–30 хв у холодне місце, потім відкидають на сито або друшляк і відціджують сік. До готових вареників подають відціджений полуничний сік або поливають сметаною. Так само готують вареники із суницями або малиною.

На 3 склянки пшеничного борошна – 0,75 склянки води, 1 яйце, 4 склянки полуниць, 0,5 склянки цукру.

Вареники з вишнями або черешнями

Тісто розкачують не дуже тонко, щоб утримати вишні всередині вареника. Вишні перебирають, відривають плодоніжки, виймають кісточки, кладуть у посудину, пересипають цукром, дають постояти протягом 25–30 хв і відкидають на сито або друшляк, щоб відцідити солодкий сік, який подають до готових вареників.

Так само виготовляють вареники з вишень із кісточками. У цьому випадку вишні перебирають, відривають плодоніжки, обмивають холодною водою й обсушують. Готові вареники обережно виймають з киплячої води, щоб не розірвати оболонку. Вареники з вишнями подають до столу з відцідженим солодким соком або поливають розтопленим маслом і посипають цукром. Окремо подають сметану.

На 3 склянки пшеничного борошна – 0,75 склянки води, 2 яйця, 4 склянки вишень, 0,5 склянки цукру.

Вареники з яблуками

Тісто готують звичайним способом, тільки збільшують удвічі норму яєць і розкачують його не дуже тонко. Яблука беруть спілі, тонко зрізують з них шкірочку, ріжуть на половинки, видаляють насіння із серцевиною, шаткують соломкою і пересипають цукром, дають соку трохи стекти. Яблука можна посипати меленою корицею. Готові вареники посипають цукром, але найкраще їх полити медом.

На 3 склянки борошна – 0,75 склянки води, 2 яйця, 800 г свіжих яблук, 0,5 склянки цукру.

Вареники із свіжими сливами

Сливи промивають, виймають кісточки, дрібно нарізають, пересипають цукром і дають постояти 25–30 хв, після чого відкидають на сито і відціджують сік. Готові вареники подають на стіл і поливають відцідженим соком із слив.

Для начинки – 700 г свіжих слив, 0,5 склянки цукру.

Вареники із сушеними сливами

Сушені сливи промивають у теплій воді, заливають кілька разів киплячою водою, поки не будуть м'які. Після цього сливи

вибирають із води на сито, підсушують, охолоджують, виймають кісточки, кожну сливу посипають цукром і роблять вареник трикутної форми з цілою сливою. Можна також після видалення кісточок відварені сливи дрібно нарізати і пересипати цукром. Під час подачі на стіл вареники посипають цукром й окремо подають сметану.

Для начинки – 300 г сушених слив, 0,5 склянки цукру, 0,75 склянки сметани.

Вареники з маком

Мак заливають окропом і зливають сміття, що сплило, потім удруге заливають окропом і залишають на 10–15 хв. У цей час воду підігрівають, але не кип'ятять. Після цього мак відкидають на сито і, коли стече вода, перекладають у посудину та розтирають. Розтертий мак змішують із цукром і продовжують розтирати протягом ще 4–5 хв. Далі роблять вареники і відразу кладуть їх у киплячу підсолену воду, бо тісто швидко розмокає від води, якою насичений мак.

Готові вареники подають на стіл із цукром або медом.

Для начинки – 1,5 склянки маку, 0,5 склянки цукру.

Вареники гречані із сиром

У кипляче молоко або воду всипають сіль, борошно і заварюють тісто. Свіжий сир протирають крізь сито, додають цукор, сирі яйця, сіль і добре вимішують. Підготовлене тісто беруть невеликими шматочками, роблять на долоні круглий тонкий коржик, кладуть усередину сир, складають удвоє і роблять вареники півкруглої форми. Вареники варять у підсоленій воді протягом 10–12 хв. Під час подачі на стіл гарячі вареники поливають маслом й окремо подають сметану. У тепле тісто додають яйце і добре розмішують.

На 2 склянки гречаного борошна – 0,5 склянки молока або води, 1 яйце. **Для начинки** – 600 г сиру, 0,5 склянки цукру, 1 яйце, 0,75 склянки сметани, 2 ст. ложки вершкового масла.

Вареники з гречаного і

пшеничного борошна із сиром

Пшеничне і гречане борошно просівають, змішують, додають молоко або воду, цукор, яйця, сіль, замішують прісне тісто і розкачують завтовшки 1–1,5 мм і завширшки 5–6 см. Сир протирають крізь сито або пропускають крізь м'ясорубку, додають цукор, яйця, сіль і добре

вимішують. Із тіста й сиру роблять вареники і варять їх. Під час подачі на стіл поливають маслом.

На 1,5 склянки пшеничного і 1,5 склянки гречаного борошна – 1 склянка молока або води, 1 ст. ложка цукру, 1 яйце. Для начинки – 800 г сиру, 0,5 склянки цукру, 1 яйце, 2 ст. ложки вершкового масла, 0,75 склянки сметани.

ГАЛУШКИ – символ української національної кухні – належить до найдавніших борошняних страв. Їх готували з гречаного, житнього, пшеничного, а в карпатських селах – навіть з вівсяного борошна, варили у воді, мастили олією чи салом. Часто галушки заміняли хліб, про що свідчить прислів'я: «Галушки та лемішка, а хлібу перемішка».

Галушки – типова для українців страва. Їх готували майже щодня, здебільшого на вечерю. Ця страва була легкою у виконанні та надзвичайно поживною.

В Україні дуже шанували й **голубці**. Сама назва цієї страви свідчить про її символічність. Живі голуби вважаються духовними істотами і символами творчих сил під час народження світу, символом вогняної творчої сили, живого вогню.

Голубці обгортають листками капусти – рослини, з якою український народ здавна пов'язував найбільше забобонів і містичних значень, порівнюючи з місяцем, звідси символічне значення голубців – образи голуба-творця і місяця.

КАПУСНЯК – друга за значення після борщу рідка овочева страва. Страви з капусти українці споживали протягом усього року: квашену, сиру, тушковану, смажену. Українці вважали капусту люнарним символом, бо вона свої напівокруглені листочки, ввігнуті всередину, звиває до купи й утворює повну, тверду, круглу головку, наче місяць уповні.

Дуже поширеними та улюбленими щоденними стравами українців є різноманітні каші: гречана, ячна, манна, пшенична, гарбузова та ін. «**каша** – мати наша». У давнину званий обід на весіллі, хрестинах чи у будь-яке свято називали кашею. Після розподілу короваю на весіллі обов'язковими були борщ та каша – обрядові страви, що означали закінчення свята. На початку ХХ ст. особлива роль у родинних обрядах належала пшоняній, пшеничній каші, що символізувала продовження роду.

Натомість своєрідним символом бідності була ячна каша, про що свідчить народне прислів'я: «Лихо наше – ячна каша: з'їв би й такої, та нема ніякої».

У східних слов'ян був такий звичай: під час укладання мирного договору супротивники варили кашу і їли її. Каша ставала символом союзу, без неї мирний договір не міг набути сили. З тих часів, мабуть, дійшов до нас вислів про дуже вперту людину: «З нею каші не звариш».

На Святвечір перед Різдвом на столі обов'язково повинна бути **риба**, бо вважалося, що риба – одухотворена і чародійна страва. Вона ніби з'єднує старі часи з теперішніми, оскільки була основним продуктом харчування первісного господаря і сприяє нинішньому, віддаючи себе в жертву людям. Риба мала містичну місію вшановувати народження дитини, приносити їй щастя й долю. Зелені плоди, вирощені руками людини, були добром з новоствореної землі, а риба – з первозданної, даної Богом.

Своєрідною «візитівкою» українців у світі є **сало** – найпопулярніша м'ясна страва, найцінніший у традиційному харчуванні продукт. Його вживали

на полуденок і підвечірок із хлібом, огірками й часником у скромні дні, брали з собою в дорогу, ним засмажували і затовкували борщ, капуста, юшку. На смаженому салі робили яечню, шкварки надавали чудового присмаку кашам, галушкам, вареникам, млинцям тощо. Достаток сала вважався у народі за справжній добробут: «Якби мені паном бути, то я б сало їв і салом закушував».

У поемі І.П. Котляревського «Енеїда» з енциклопедичною точністю перераховуються українські страви, що їх споживали троянці у гостях у Дідони, праведні у раю та ін. Серед них, як одну з перших страв, названо «свинячу голову до хрину» – ритуальну страву. У слов'ян-язичників дикий кабан вважався священною твариною, його приносили в жертву богам, зі свинини, як ритуальної страви, починали трапезу. Поряд із дикою, такого ж символічного змісту набула й домашня свиня, а також страви з домашньої птиці, зокрема індика. З вепром був пов'язаний культ верховного бога Перуна, з домашньою птицею – культ життєдайної матері-землі.

Серед приправ, які додавали до

страв, треба виокремити **цибулю** та **часник**, що вважалися в народі чудодійними ліками, яким приписувалася цілюща сила, бо «цибуля від семи недуг лікує», а часник, як стверджує К. Сосенко, є символом місяця, зовнішня форма його «білих зубців» нагадує серп молодика, а смакові якості – палючу і пробуджуючу життєву енергію людей. Сила часнику походить від внутрішньої сили місяця, що так само впливає на землю і все живе на ній. Через те часник кладуть у страви як символ родючості та здоров'я. Його вважають містичною дезінфекцією проти епідемічних недугів, а також носять за пазухою або за поясом як амулет від нечистої сили: мавок, упирів, відьом. К. Сосенко писав: «Палючі фосфоричні складники часнику нагадують вогонь, і то живий – тривалий, бо у фантазії народу насінне ядрце часнику – «зубець» – може бути постійним розсадником вогненної сили в природі. Часник як присмак є стимулянт сексуального гону... І з цього огляду може бути символом плодовитості..., а на святвечірньому столі як бажання «щасливого розмноження сім'ї».

РОЗДІЛ V. ГЕТЬМАНСТВО В УКРАЇНІ

Славилося своєю могутністю і непереможністю. Цей розділ стисло ознайомить педагогів з гетьманами різних часів [4; 8].

ГЕТЬМАН ПЕТРО

КОНАШЕВИЧ-САГАЙДАЧНИЙ

Конашевич-Сагайдачний Петро (1577–1622) походив з московської шляхти Конашевичів-Попелів з Перемишля. Народився під Самбором. Отримав освіту в Острозькій академії. Став відомим завдяки реформам козацького війська і вдалим військовим походам.

За часи П. Сагайдачного козацьке військо становило 40 тис. чоловік. Протягом 1606–1616 рр. козаки на чолі із П. Сагайдачним здійснили ряд походів: на Трапезунд, Синоп, Варну, на південне узбережжя Чорного моря. У складній міжнародній ситуації П. Сагайдачний показав себе далекоглядним політиком.

ГЕТЬМАН Б. ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

Хмельницький Богдан Михайлович (бл. 1595–27.07.1657) – видатний український політичний і державний діяч, полководець,

гетьман України (1648–1657), засновник української гетьманської держави. Народився в родині дрібного шляхтича. У січні 1648 р. козаки обрали Б. Хмельницького гетьманом.

У складних військово-політичних умовах гетьман змушений був постійно шукати нових союзників для боротьби проти Польщі. Грабіжницька політика кримських ханів, пасивність Туреччини і непримиренність Речі Посполитої щодо Української держави змусили Б. Хмельницького 8 січня 1654 р. на раді в Переяславі договір між Гетьманщиною і Московським царством, за яким Україна входила до складу Росії зі збереженням широкої автономії. Згодом, стурбований зміною зовнішньополітичного курсу Москви, що готова була піти на примирення з Польщею, Б. Хмельницький вирішив заручитися підтримкою Трансильванії та Швеції. Однак раптова смерть гетьмана перервала його бурхливу діяльність, спрямовану на об'єднання всіх українських земель і зміцнення незалежності Гетьманщини.

ГЕТЬМАН ІВАН ВИГОВСЬКИЙ

Виговський Іван Остапович (? – 16.03.1664) – державний, політичний і військовий діяч, гетьман України (1657–1659). Походив з українського шляхетського роду Овруцького повіту на Київщині. Учився в Києво-Могилянській колегії. Після смерті Б. Хмельницького на Корсунській раді 1657 року обраний гетьманом України.

У жовтні 1657 р. уклав українсько-шведський договір, одночасно відновив союз з кримським ханством і почав переговори з Польщею. Проти політики гетьмана виступила старшинська опозиція, яку очолили полковники І. Безпалій, Т. Цюцюра, В. Золотаренко. Скориставшись цим, московські війська на чолі з Г. Ромадановським захопили Лівобережну Україну. У цих умовах І. Виговський у жовтні 1659 р. зрікся булави і втік до Польщі. Через певний час польська влада призначила І. Виговського сенатором і Київським воєводою. На початку 1664 р. І. Виговський був обвинувачений у зраді й без суду, згідно з наказом полковника С. Маховського, розстріляний.

ГЕТЬМАН ЮРІЙ ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

Юрій Хмельницький (1641–1685) – гетьман України (1657, 1659–1663 рр.), гетьман Правобережної України (1677–1681, 1685 рр.), молодший син Б. Хмельницького. Народився на хуторі Суботів (тепер Чигиринський район Черкаської обл.). Учився в Києво-Могилянській колегії. У квітні 1657 р. на старшинській раді, скликаній Б. Хмельницьким, 16-річний Ю. Хмельницький був проголошений гетьманом України, але за порадою старшини, тимчасово відмовився від гетьманської булави. Під тиском обставин Ю. Хмельницький змушений підписати Переяславські статті 1659 р., що значно обмежували права України. Він також уклав із Польщею Слободищенський трактат, за яким Україна знову входила до складу Речі Посполитої на умовах Гадяцького договору 1658 р. Після обрання навесні 1662 р. наказним гетьманом Лівобережної України переяславського полковника Я. Сомка почалися зіткнення між прихильниками двох гетьманів. У

січні 1663 р. опанувати Ю. Хмельницький зрікся булави та постригся в ченці під іменем Гедеон.

У 1670 р. Ю. Хмельницького захопили татари і відправили до Стамбула. Турки проголосили його гетьманом на правах султанського васала. У 1678–1679 рр. він спробував за допомогою татарсько-турецького війська встановити владу над Лівобережною Україною, але зазнав невдачі. Після підписання Бахчисарайського миру 1681 р. турки позбавили Ю. Хмельницького гетьманства і восени того ж року, обвинувативши в незаконній розправі над членом родини єврейського купця, стратили його в Кам'янці-Подільському.

ГЕТЬМАН ІВАН БРЮХОВЕЦЬКИЙ

Брюховецький Іван Мартинович (? – 08(18).06.1668) – гетьман Лівобережної України (1663–1668 рр.). Народився поблизу Диканьки на Полтавщині. У 1659 р. І. Брюховецький під час гетьманських виборів їздив на Запоріжжя, щоб схилити запоріжців підтримати

кандидатуру Ю. Хмельницького. У Запорозькій Січі був обраним кошовим отаманом, а згодом «кошовим гетьманом» (1659–1663 рр.). Висунувши привабливі для козацьких низів гасла (зменшення податків, обмеження старшинського землеволодіння), у червні 1663 р. на Чорній раді в Ніжині І. Брюховецький був обраний гетьманом Лівобережної України. Він проводив відверто промосковську політику: майже в усіх українських містах були розміщені російські гарнізони, значно розширилися права царських воєвод, що зосредили в своїх руках ряд військових і фінансових функцій. У 1666 р. був проведений майновий перепис населення Лівобережної України з метою визначення розмірів оподаткування. Усе це викликало невдоволення українського населення.

Невдоволення досягло свого апогею після укладення між Польщею і Московською державою Андрусівського перемир'я 1667 р. Коли у 1667–1668 рр. на Лівобережжі відбувся ряд великих виступів проти московських гарнізонів, І. Брюховецький теж вирішив відкрито виступити проти

Москви й очолити антимосковське повстання. Одночасно

І. Брюховецький почав переговори з П. Дорошенком і направив посольство до Стамбула.

На початку літа на Лівобережну Україну вступили правобережні полки гетьмана П. Дорошенка й пішли назустріч військам І. Брюховецького, що стояли військовим табором під Опішнею. Довідавшись про підхід військ П. Дорошенка, лівобережні козаки виступили проти І. Брюховецького і 8(18) червня 1668 р. убили його.

ГЕТЬМАН ДЕМ'ЯН МНОГОГРІШНИЙ

Многогрішний Дем'ян Гнатович (бл. 1630 – після 1701) – гетьман Лівобережної України (1669–1672). Народився в місті Карпі (тепер Чернігівська область). Походив з козацької родини. Учасник національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. У 1668 р. Д. Многогрішний узяв участь в антимосковському повстанні під проводом І. Брюховецького.

17 грудня 1668 р. на старшинській раді в Новгород-Сіверську Д. Многогрішний був обраний «сіверським гетьманом».

Переговори між московським урядом і гетьманом завершилися укладенням Глухівських статей 1669 р. і проголошенням Д. Многогрішного 9(19) березня 1669 р. гетьманом Лівобережної України. Після обрання Д. Многогрішний намагався проводити політику, спрямовану на захист державних інтересів України. Спираючись на полки компанійців, Д. Многогрішний прагнув зміцнити гетьманську владу, поступово послаблюючи політичну роль козацької старшини, вів таємні переговори з П. Дорошенком про можливість переходу Лівобережної України під протекторат Туреччини. Така політика викликала невдоволення як частини старшинської верхівки, так і московського уряду.

У ніч з 12 на 13 березня 1672 р. у Батурині козацька старшина за підтримки начальника гарнізону заарештувала Д. Многогрішного та видала представникам царського уряду. Гетьмана звинуватили у державній зраді, катували, а потім засудили до страти. Згодом страта була замінена на довічне заслання.

ГЕТЬМАН ІВАН САМОЙЛОВИЧ

Самойлович Іван Самойлович (? – 1690) – гетьман Лівобережної України у 1672–1687 рр. Народився в родині священника з Ходорова на Житомирщині. Освіту здобув у Києво-Могилянській колегії. Службу в козацькому війську почав військовим писарем. Брав участь у повстанні 1668 р., виступав проти московської політики в Україні. Після загибелі гетьмана І. Брюховецького приєднався до наказного гетьмана Д. Многогрішного, після його обрання став генеральним суддею (1669–1672). Брав участь у старшинській змові проти гетьмана Д. Многогрішного. На старшинській раді в Козачій Діброві 17 червня 1672 р. обраний гетьманом і володів гетьманською булавою 15 років. Боровся проти гетьмана П. Дорошенка, намагався об'єднати під своїм управлінням Правобережну і Лівобережну Україну.

І. Самойлович був прихильником сильної гетьманської влади, яку намагався зробити спадкоємною. Улітку 1687 р., скориставшись невдачею спільного походу московської армії та українського

козацького війська на Крим, старшина звинуватила І. Самойловича і звернулася до царського уряду з проханням усунути гетьмана від влади.

На козацькій раді на річці Коломак І. Самойловича відсторонили від гетьманства, заарештували і разом із сином Яковом відправили до Москви, а звідти – у заслання до Сибіру.

ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА

Мазепа Іван Степанович (? – 21.09(2.10) 1709) – гетьман України. Народився в Мазепинцях на Київщині в українській шляхетській родині. Учився у Києво-Могилянській колегії, а також в єзуїтській колегії у Варшаві. Протягом 1656–1659 рр. жив за кордоном, де в Німеччині, Італії, Франції й Нідерландах вивчав військову справу, іноземні мови. Перебував на службі при дворі польського короля Яна II Казимира, виконував ряд дипломатичних доручень. У 1663 р. повернувся в Україну. У 1669 р. став генеральним писарем, у 1682 р. обійняв посаду генерального осавула. 25 липня 1687 р. на Коломацькій раді І. Мазепа був обраний гетьманом України. Одержавши гетьманську

булаву, І. Мазепа прагнув об'єднати всі українські землі. Він мав на меті створення в Україні станової держави західноєвропейського зразка зі збереженням традиційного козацького укладу.

Гетьман намагався використати свій вплив на Петра I і зв'язки з московськими вельможами для збереження прав і вольностей Гетьманщини. У перші роки Північної війни (1700–1721) між Росією і Швецією посилилася експлуатація царським урядом ресурсів Гетьманщини. Навесні 1705 р. І. Мазепа почав таємні переговори із союзником шведського короля Карла XII польським королем С. Ліщинським.

Навесні 1709 р. була укладена угода між Карлом XII і І. Мазепою, що передбачала перехід Гетьманщини під протекторат Швеції. Після початку наступу шведів на Москву через територію України, гетьман 4 листопада 1709 р. відкрито перейшов на сторону Карла XII. Це викликало репресії проти прихильників І. Мазепи і запорожців. Були знищені гетьманська столиця Батурин і Запорозька Січ. Невдала облога шведами Полтави дала

можливість Петрові I підготуватися до генерального бою й розгромити шведські війська в Полтавській битві влітку 1709 р. Карл XII і І. Мазепа були змушені відступити в турецькі володіння.

До заслуг гетьмана відносять велику культурно-меценатську діяльність. При ньому Києво-Могилянська колегія отримала статус академії. Було побудовано або відновлено ряд монументальних споруд у стилі українського бароко. І. Мазепа підтримував літераторів Д. Туптала, С. Яворського, І. Максимовича, а також сам займався літературною творчістю.

ГЕТЬМАН ПИЛИП ОРЛИК

Орлик Пилип Степанович (11(21).10.1672 – 26.11(5.12).1742) – гетьман України в еміграції (1710–1742). Народився в Косуті Ошмянського району поблизу Вільнюса (Литва). Походив з литовсько-чеського роду. Учився в єзуїтському колегіумі у Вільнюсі та Києво-Могилянській академії. З 1706 р. – генеральний писар, найближчий радник Івана Мазепи. Поразка шведських військ у Полтавській битві 1709 р. змусила П. Орлика емігрувати разом з

І. Мазепою і частиною козацької старшини. На козацькій раді 1710 р. П. Орлик був обраний гетьманом.

Між гетьманом, старшиною й запорожцями була укладена угода, відома як Конституція Пилипа Орлика 1710 р. Прагнучи добитися звільнення України з-під московської влади, П. Орлик уклав союзний договір із Швецією і Кримським ханством. Навесні 1711 р. гетьман на чолі 16-тисячного козацького війська за підтримки татар почав наступ на Правобережну Україну. Правобережні полки визнали владу П. Орлика і перейшли на його бік. Частина татарських загонів здійснила спустошливий похід Слобідською Україною. Розоривши ряд міст, татари поспішно відступили перед царськими військами. Розбій татар підірвав авторитет П. Орлика серед українського населення.

Протягом 1711–1714 рр. П. Орлик намагався організувати нову антиросійську коаліцію, але безуспішно. Він домагався підтримки різних європейських держав, неодноразово порушував питання про іноземну допомогу у справі відновлення української державності, намагався сформувати власні збройні сили та

залучити до боротьби Запорозжя.

ГЕТЬМАН ПАВЛО ТЕТЕРЯ

Тетеря Павло Іванович (? – бл. 1670) походив зі шляхетської родини, отримав освіту у Мінській уніатській школі. На початку визвольної війни під проводом Б. Хмельницького був писарем Переяславського полку. У січні 1663 р. на раді в Чигирині обраний гетьманом Правобережної України. Майбутнє України вбачав у союзі з Варшавою, а своїми союзниками вважав татар і поляків.

У жовтні 1663 р. П. Тетеря на чолі війська, підсиленого татарами та польським корпусом, виступив на Лівобережжя, але не зміг утримати перевагу і перемогти. Опинившись у безвиході, П. Тетеря втік до Брацлава, а згодом – до Польщі.

ГЕТЬМАН ПЕТРО ДОРОШЕНКО

Дорошенко Петро Дорофійович (1627–1698) народився у Чигирині, походив з відомої козацької родини. Отримав гарну освіту, знав латинь, польську і грецьку мови. У 1648–1657 рр. був козаком і писарем Чигиринського полку. Виконував дипломатичні доручення

Б. Хмельницького. У жовтні 1663 р. правобережні полки обрали його тимчасовим гетьманом, а з січня 1666 р. він став повноправним гетьманом за вибором старшини. Був прибічником сильної гетьманської влади, приборкував опозиціонерів, особливо промосковських. Здійснив низку демократичних реформ, сформував постійне наймане військо, створив на кордоні митну службу. Його метою було об'єднання України в єдину державу.

На початку літа 1668 р. з військами вирушив на Лівобережжя, був проголошений гетьманом Лівобережної і Правобережної України.

У березні 1669 р. П. Дорошенко уклав мир із Туреччиною, за яким визнавався її протекторат над Україною. Протурецька орієнтація П. Дорошенка зумовила ряд польсько-турецьких війн. У 1672 р. турецьке військо на чолі із султаном, до якого приєднався загін П. Дорошенка і татар, пішли на Україну. Цей похід підірвав авторитет П. Дорошенка на Правобережжі.

ГЕТЬМАН ІВАН СКОРОПАДСЬКИЙ

Скоропадський Іван Ілліч (1646–1722) народився на Правобережжі в родині заможного козака. При І. Мазепі був бунчужним й осавулом, після його переходу на бік шведів обраний гетьманом. Для посилення контролю над гетьманом з 1709 р. російський уряд призначив спеціального міністра, що був приставлений до гетьмана. До І. Скоропадського був призначений стольник Ізмайлов, який сприяв знеславленню гетьмана, що фактично не мав влади на місцях. І. Скоропадський весь час правління перебував під постійним тиском, не витримавши якого зрікся влади.

ГЕТЬМАН ПАВЛО ПОЛУБОТОК

Полуботок Павло Леонтійович (бл. 1660–18(29).12.1723) – протягом 1706–1722 рр. чернігівський полковник. 1722–1723 рр. – наказний гетьман Лівобережної України. П. Полуботок був відомий як захисник ідей автономії Гетьманщини. Він здійснив реформи щодо

зміцнення державного устрою, маючи на меті мінімізувати втручання Малоросійської колегії та модернізувати український державний апарат. П. Полуботок організував збір підписів за обрання нового гетьмана і повернення старих прав, після чого викликали до Петербурга й ув'язнили у Петропавловській фортеці.

ГЕТЬМАН ДАНИЛО АПОСТОЛ

Апостол Данило Павлович (1654–1734) народився на Полтавщині, в селі Великі Сорочинці, походив з козацького роду. Брав участь у Азовських походах, Північній війні. У політиці був прибічником ідеї автономії. Разом з І. Мазепою був учасником зговору зі шведами, проаналізувавши причини їх поразки, перейшов на бік Петра I, був наказним гетьманом під час його Прутського і Перського походів. На початку 1724 р. за участь в опозиційному русі заарештований і відправлений до Петербурга, звільнений у 1725 р. після смерті Петра I. 1 жовтня 1727 р. у Глухові з дотриманням усіх традицій обраний гетьманом. Особливу увагу приділяв внутрішній політиці. За перші

шість років йому вдалося стабілізувати економіку. У 1729–1731 рр. було проведено ревізію державних земель.

За часи Д. Апостола Гетьманщина зробила певні позитивні кроки у досягненні стабільності й активізації соціальної політики.

ГЕТЬМАН КИРИЛО РОЗУМОВСЬКИЙ

Розумовський Кирило Григорович (1728–1803) народився на хуторі Лемеші неподалік Козельця в козацькій родині.

К. Розумовський отримав гарну освіту в західноєвропейських країнах, повернувшись до Петербурга, у 1746 р. став президентом Петербурзької академії наук. У лютому 1750 р. в Глухові обраний гетьманом. Період правління К. Розумовського вважається золотою добою Гетьманщини, оскільки він часто в супереч імператриці відновив деякі автономні права України. Велику увагу гетьман приділяв питанням освіти, науки і розбудові своєї столиці Батурина, здійснив ряд реформ.

У 1746 р. у зв'язку з ліквідацією гетьманства в Україні позбувся своєї посади.

Алфавітний покажчик українських пісень

1. Біленька хаточка	110
2. Берегиня України	111
3. Від Кавказу аж до Дону	111
4. Запорізький марш	112
5. Ой зелене жито, зелене	112
6. Їхали козаки	113
7. Козак (1)	113
8. Козак (2)	113
9. Козак Василь	114
10. Козак від'їжджає	114
11. Козаки (1)	115
12. Козацька похідна	115
13. Козацьке весілля	115
14. Козаченьки	116
15. Козацька доля	116
16. Колискова (Спи, маленький козачок)	117
17. Моя Україна (1)	117
18. Моя Україна (2)	117
19. Моя Україна (3)	118
20. Мамина черешня	118
21. Ми, маленькі українці	119
22. Ми є такі	119
23. Несе Галя воду	120
24. О Україно, любя ненько	121
25. Од Києва до Лубен	121
26. Ой там на горі в зеленім гаю	121
27. Ой в полі калина	122
28. Ой ви, хлопці	122
29. Ой дівчино, шумить гай	123
30. Ой на горі та женці жнуть	123
31. Ой на горі, на горі (1)	124
32. Ой на горі, на горі*(2)	124
33. Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі	125
34. Ой соколе, соколоньку	125
35. Ой ходить сон	126

36. Ой чиє то жито	126
37. Пісня про рушник	126
38. Плачу я, плачу за Україну	127
39. Пробудіться, орли сизі	127
40. Ранньою зорею.....	128
41. Рідний край (1).....	128
42. Рідний край (2).....	129
43. Розпрягайте, хлопці, коні	129
44. Україна	130
45. Чорнобрівці	130

Алфавітний покажчик рецептів українських страв

1. Балабушки.....	132
2. Бануш	133
3. Борщ.....	133
4. Борщ український з м'ясом	134
5. Борщ зелений український	135
6. Борщ холодний буряковий	135
7. Борщ із квашеними яблуками	136
8. Борщ з грибами і чорносливом	136
9. Вареники	136
10. Вареники із сиром	138
11. Вареники з м'ясом.....	138
12. Вареники з печінкою і салом	138
13. Вареники з лівером	138
14. Вареники з картоплею	139
15. Вареники з картоплею і грибами.....	139
16. Вареники з капустою	139
17. Вареники з капустою і грибами	139
18. Вареники з квасолею і грибами.....	140
19. Вареники з грибами	140
20. Вареники з рибою	140
21. Вареники з полуницями.....	140
22. Вареники з вишнями або черешнями	141
23. Вареники з яблуками	141
24. Вареники із свіжими сливами.....	141
25. Вареники із сушеними сливами	141
26. Вареники з маком.....	142
27. Вареники гречані із сиром	142
28. Вареники з гречаного і пшеничного борошна із сиром	142
29. Галушки	143
30. Голубці	143
31. Капусняк.....	143
32. Каша	143
33. Риба	144
34. Сало	144
35. Цибуля та часник	145

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович В. Коротка історія козаччини. – К.: Україна, 1991. – 158 с.
2. Апанович О.М. Розповіді про запорозьких козаків. – К.: Дніпро, 1991. – 335 с.
3. Голобудський В. Запорозьке козацтво. – К.: Вища школа, 1994. – 539 с.
4. Історія України в особах: козаччина / В.М. Горобець, О.І. Гуржій, В.М. Матях та ін. – К.: Україна, 2000. – 302 с.
5. Мисик Ю.А., Плохій С.М., Стороженко І.С. Як козаки воювали: Історичні розповіді про запорізьких козаків. – 2-ге вид. – Дніпропетровськ: Січ; К.: МП «Пам'ятники України», 1991. – 302 с.
6. Михайлов В. Гопак – танець чи двобій // Спортивна газета. – 1990. – 3 листок.
7. Народна пам'ять про козацтво / авт. Нонецький Я.Ц., Сокульський А.Л., Шевченко В.І. – Запоріжжя: Інтер. Бук, 1991. – 304 с.
8. Полянська-Василенко Н. Історія України: у 2 т. – Мюнхен, 1972–1976.
9. Украинские народные козацкие песни и баллады. Народные певцы. 2005. Folk/Украина/Flac,336.27mb/A.R.028-05.
10. Фик Б.Н. Украинские блюда (Українські страви). – К.: Світовид, 1992. – 250 с.
11. Цьось А.В. Фізичне виховання в календарній обрядовості українців. – Луцьк: Надстир'я, 2000. – 376 с.
12. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 248 с.

Навчальне видання

**Тверезовський Володимир Григорович,
Шматкова Алла Іванівна,
Сидоренко Ольга Романівна,
Бабич Віра Григорівна**

Фізичне виховання у контексті козацької педагогіки

Навчально-методичний посібник

Суми: Вид-во СумДПУ, 2010 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальна за випуск **Сбруєва А.А.**
Комп'ютерний набір **Шматкова А.І.**
Комп'ютерна верстка **Т.І. Бабченко**

Здано в набір 17.12.09 р. Підписано до друку 23.03.10 р.
Формат 60×84/16. Гарн. Calibri. Друк ризогр. Папір офсет.
Умовн. друк. арк. 9,3. Обл.-вид. арк. 8,9. Тираж 100.
Вид № 72.

Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87
Виготовлено на обладнанні Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка
Зам. №

